

Державне агентство лісових ресурсів України
Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Українського державного проектного
лісовпорядного виробничого об'єднання
18 липня 2022 року №34

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З ВЕДЕННЯ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ

ЧАСТИНА ПЕРША – ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ І ПОЛЬОВІ РОБОТИ

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Мета і завдання

1. Інструктивно-методичні вказівки з ведення лісовпорядкування (далі – Інструктивно-методичні вказівки) розроблені для технічної деталізації положень “Порядку ведення лісовпорядкування” (далі - Порядок), затвердженого наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.11.2021 р. №749 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.12.2021 р. за №1644/37266.

2. Цим документом регламентуються технічні умови щодо організації та ведення лісовпорядкування, а також особливості їх проведення в залежності від регіональних умов та цільового призначення лісів.

3. Терміни і визначення вживаються відповідно до Порядку та чинних галузевих стандартів. Інші терміни вживаються у значенні, визначеному в Лісовому кодексі України та нормативно-правових актах, прийнятих відповідно до нього.

2. Основні організаційно-технічні показники лісовпорядних робіт

1. Роботи з впорядкування лісів проводяться за єдиним ступенем детальності.

Таблиця 1. Основні організаційно-технічні показники лісовпорядкування

Основні організаційно-технічні показники	Значення показників
1. Величина кварталу:	
1.1. Довжина сторін, км	0,5x0,5
	1,0x0,5
	1,0x1,0
1.2. Площа, га	25-50-100
2. Мінімальна площа виділу різних земельних угідь, га:	
2.1. Насадження природного походження	1,0
2.2. Лісові культури, незімкнуті лісові культури, зруби, згарища, загиблі насадження, ландшафті галявини, рекультивовані землі	0,1
2.3. Галявини, пустирі, біогалявини, рідколісся	0,3
2.4. Стиглий ліс серед молодняків, молодняки серед стиглих і пристиглих насаджень	0,3
2.5. Лісові розсадники і плантації, лісові шляхи та квартальні просіки, лісові протипожежні розриви, лісові осушувальні канали і дренажні системи	0,1
2.6. Сільськогосподарські угіддя, води, землі під садибами, спорудами, трасами	0,1
2.7. Інші нелісові землі	0,3

2. Наведені в таблиці 1 організаційно-технічні показники враховуються під час складання проекту квартальної мережі, утворення первинних обліково-господарських одиниць лісового фонду – виділів.

3. Квартальна мережа, яка склалась в минулому, не повинна підлягати перегляду. Не допускається необґрунтований поділ однорідних за характеристикою ділянок.

4. Перша лісовпорядна нарада, залежно від місцевих умов, може змінити наведені в таблиці 1 нормативи мінімальної площі виділу для окремих земель, виходячи з їхнього господарського значення.

5. Лісовпорядкування здійснюється із застосуванням матеріалів дистанційного зондування Землі (далі - ДЗЗ).

Матеріали ДЗЗ попереднього лісовпорядкування використовують як допоміжні матеріали для орієнтації та уточнення меж окремих виділів.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІСОВПОРЯДНИХ РОБІТ

1. Організація здійснення, планування і фінансування лісовпорядних робіт

1. Державні лісовпорядні організації здійснюють лісовпорядні роботи за договорами, що укладаються з лісокористувачами.

Укладанню договору на виконання лісовпорядних робіт передують складання технічного завдання та кошторису з урахуванням специфіки об'єкта. Кошториси, складені лісовпорядною організацією або її підрозділами (експедиціями), погоджуються з лісокористувачем і надсилаються органам управління для узгодження та прийняття рішення.

2. Лісокористувачі, які належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України (далі – Держлісагентство), за два роки до закінчення попереднього проектного періоду подають до його територіальних органів заявки на проведення лісовпорядних робіт. Лісокористувачі інших міністерств і відомств, а також власники лісів подають заявки на проведення лісовпорядних робіт до лісовпорядної організації.

3. Лісовпорядна організація, з урахуванням отриманих заявок, складає проекти річних і перспективних планів лісовпорядних робіт із зазначенням черговості їхнього проведення по об'єктах та подає Держлісагентству для розгляду.

4. Відповідно до затверджених планів лісовпорядна організація складає і доводить у визначені терміни до своїх структурних підрозділів річні плани лісовпорядних робіт. У річному плані дається перелік об'єктів лісовпорядкування, обсяг і вартість робіт з урахуванням основних організаційно-технічних показників лісовпорядкування.

2. Взаємовідносини лісовпорядної організації з територіальними органами лісового господарства Держлісагентства, керівними органами лісового господарства інших міністерств і відомств та лісокористувачами

1. Взаємовідносини лісовпорядної організації з територіальними органами лісового господарства Держлісагентства (далі – територіальні органи Держлісагентства), керівними органами лісового господарства інших міністерств і відомств та лісокористувачами визначаються угодами на проведення лісовпорядних робіт та рішеннями лісовпорядних нарад.

2. Територіальні органи Держлісагентства та керівні органи інших міністерств і відомств мають:

- повідомити лісокористувачів про майбутні лісовпорядні роботи і дати їм вказівки щодо проведення необхідних підготовчих заходів;
- повідомити органи державної влади, місцевого самоврядування, інші зацікавлені сторони про майбутні лісовпорядні роботи;
- надавати технічну та організаційну допомогу працівникам лісовпорядної організації в процесі проведення лісовпорядних робіт;

- брати участь у контролі за ходом і якістю лісовпорядних робіт.

3. Лісокористувачі під час підготовчих робіт до лісовпорядкування мають:

- до початку польових робіт в установленому законодавством порядку вирішити і юридично оформити правові питання щодо постійного користування або власності на землі;

- узгодити з державними земельними органами межі об'єкта, установити спірні питання щодо меж із суміжними землекористувачами;

- скласти перелік змін, пов'язаних з передаванням і прийманням земель, які відбулися після попереднього лісовпорядкування;

- скласти перелік відповідних рішень про віднесення лісів до існуючих категорій і виділення особливо захисних лісових ділянок;

- уточнити (за необхідності) існуючий поділ території за структурними підрозділами (лісництва, майстерські дільниці, обходи тощо), своєчасно оформити в установленому порядку зміни в їх межах і назвах;

- скласти перелік земельних ділянок, наданих у довгострокове тимчасове користування за видами користування і користувачами, та відобразити межі цих ділянок на планово-картографічних матеріалах;

- скласти перелік об'єктів постійної лісонасінної бази (далі - ПЛНБ);

- підготувати інформацію про обстежувальні, топографічні, проєктні, дослідні та інші роботи, які були виконані після попереднього лісовпорядкування на території об'єкта лісовпорядкування;

- скласти перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

- підготувати інформацію щодо наявних туристичних, рекреаційних та науково-пізнавальних маршрутів, об'єктів історико-культурного призначення, які знаходяться на території об'єкта лісовпорядкування;

- підготувати відомості про санітарний стан лісів і динаміку осередків шкідників та хвороб лісу;

- організувати роботи з розчищення межових і кварталних просік, заміни непридатних кварталних та вказівних стовпів;

4. Під час проведення підготовчих і польових робіт з базового лісовпорядкування лісокористувачі мають:

- сприяти забезпеченню працівників лісовпорядної партії житлом та приміщенням для зберігання майна, забезпеченню робітниками і транспортом;

- виписувати лісорубні квитки на рубку дерев під час відновленні меж, закладанні пробних площ, виготовленні лісовпорядних знаків тощо;

- брати участь в контролі за якістю виконання лісовпорядних робіт, забезпечити щомісячне приймання виконаних робіт із складанням відповідних актів.

5. Спеціалісти лісокористувача повинні брати участь в колективному технічному тренуванні (далі – колективне тренування) перед початком польових робіт, розробленні принципів напрямів ведення лісового господарства, обґрунтуванні визначення норм безперервного, невиснажливого і раціонального використання лісових ресурсів та інших важливих питаннях лісовпорядного проєктування.

6. Лісовпорядна організація забезпечує належне виконання лісовпорядних робіт відповідно до Порядку та цих Інструктивно-методичних вказівок, рішень лісовпорядних і технічних нарад та нормативних-правових документів, що регламентують ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів.

3. Взаємовідносини лісовпорядної організації з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськістю, неурядовими організаціями та іншими зацікавленими сторонами

1. Лісовпорядна організація співпрацює з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування і залучає громадськість та інші зацікавлені сторони на всіх етапах лісовпорядкування.

2. Цілі, які ставляться в процесі взаємовідносин, є:

- інформування органів влади та громадськість про завдання лісовпорядкування;
- залучення громадськості до процесу планування ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів;
- забезпечення відкритості та прозорості в прийнятті проєктних рішень щодо використання лісових ресурсів, відтворення лісів, їх охорони та захисту;
- виявлення соціально значимих ділянок: господарських (місця побічних лісових користувань, сільськогосподарських угідь, мисливських угідь тощо); культурних та релігійних (місця відпочинку, туризму, природні водні джерела, хрести, каплички тощо); історичних (пам'ятки, історичні місця тощо);
- врахування наявних планів розвитку територій (регіональних, районних, територіальних громад) в частині, що стосуються лісів, з метою їх втілення в проєктних документах лісовпорядкування.

3. Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення.

4. Керівництво та спеціалісти лісовпорядної організації та її структурних підрозділів налагоджують і підтримують в період проведення лісовпорядних робіт зв'язок з органами охорони навколишнього природного середовища, регіональними науковими установами та іншими організаціями для вирішення питань, що знаходяться в їх компетенції.

5. Лісовпорядна організація під час проведення базового лісовпорядкування забезпечує:

5.1. Під час підготовчих робіт:

- інформування органів державної влади та місцевого самоврядування про початок лісовпорядних робіт, їх мету та завдання;
- ознайомлення з існуючими планами розвитку територій – регіональним, районними, територіальних громад;
- проведення зустрічей зі спеціалістами науково-дослідних установ, природоохоронних організацій, в тому числі неурядових, земельних органів, мисливських організацій та інших зацікавлених організацій та установ з метою збору інформації, необхідної для розроблення Основних положень організації та розвитку лісового господарства регіону;
- збір зауважень та пропозицій щодо ведення лісового господарства, висловлених спеціалістами під час аудиту з сертифікації лісів.

5.2. Під час польових робіт:

- сумісно з лісокористувачем залучення зацікавлених сторін в роботі першої лісовпорядної наради;
- проведення робочих зустрічей з органами місцевого самоврядування із залученням інших зацікавлених сторін;
- інформування після закінчення польових робіт органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості про сучасний стан лісів, врахування висловлених пропозицій щодо перспектив організації та розвитку лісового господарства.

5.3. Під час камеральних робіт:

- ознайомлення та обговорення з місцевими органами державної влади та місцевого самоврядування, природоохоронними органами з участю громадськості та інших зацікавлених сторін про основні показники проекту організації та розвитку лісового господарства (далі – лісовпорядний проект) та врахування висловлених ними зауважень і пропозицій.

4. Основні положення організації та розвитку лісового господарства адміністративно-територіальної одиниці або окремого природно-економічного регіону

1. Основні положення організації та розвитку лісового господарства (далі – Основні положення) розробляються для визначення та обґрунтування принципів стратегічних напрямів організації та розвитку лісового господарства на перспективу для окремої адміністративної області або природно-економічного регіону.

2. Основні положення розробляються або коригуються раніше розроблені до попереднього лісовпорядкування в період підготовчих робіт до базового лісовпорядкування за окремою програмою (додаток 1), яка уточнюється до умов конкретного регіону, з виділенням на їхню розробку необхідного фінансування.

3. Основні положення розробляються або коригуються на основі визначених основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин, затверджених загальнодержавних та регіональних (місцевих) програм з охорони, захисту, використання та відтворення лісів, сучасних досягнень національної і світової лісівничої науки, тенденцій в розвитку лісового господарства, набутого досвіду з ведення лісового господарства. Під час їх розроблення враховуються потреби місцевих громад.

4. Основні положення не пізніше ніж за місяць до початку польових лісовпорядних робіт затверджує керівник територіального органу Держлісагентства. Затверджені Основні положення є обов'язковим керівним документом для Держлісагентства, його територіальних органів, органів лісового господарства інших міністерств і відомств, лісокористувачів та лісовпорядної організації.

5. Лісовпорядні і технічні наради

1. Для регламентації лісовпорядних робіт і всебічного обговорення особливостей їхнього виконання проводяться такі лісовпорядні наради:

- перша - не пізніше ніж за два тижні до початку польових робіт;
- друга - після розробки основних проектних рішень та кількісних показників матеріалів лісовпорядкування;

- третя - у випадку розробки матеріалів лісовпорядкування, які передбачають здійснення планованої діяльності відповідно до [Закону України "Про оцінку впливу на довкілля"](#) (далі - матеріали лісовпорядкування, які потребують ОВД).

В процесі здійснення лісовпорядних робіт можуть проводитись технічні наради для розгляду і вирішення окремих організаційних і технічних питань, інших проектних рішень.

Лісовпорядні наради скликають територіальні органи Держлісагентства, спеціалізовані державні лісогосподарські підприємства, спеціалізовані комунальні лісогосподарські підприємства, інші державні і комунальні підприємства, у яких створені спеціалізовані лісогосподарські підрозділи, за погодженням з лісовпорядною організацією.

В лісовпорядних нарадах беруть участь представники територіального органу Держлісагентства, лісокористувача, лісовпорядної організації, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, державних земельних органів, наукових установ, громадських та інших зацікавлених організацій.

Головою лісовпорядних нарад є керівник або спеціаліст територіального органу Держлісагентства, керівник спеціалізованого державного лісогосподарського підприємства, керівник спеціалізованого комунального лісогосподарського підприємства, керівники інших державних і комунальних підприємств, установ та організацій, у яких створені спеціалізовані лісогосподарські підрозділи, секретарем – представник лісовпорядної організації.

Протокол першої лісовпорядної наради затверджуються керівником територіального органу Держлісагентства та керівником лісовпорядної організації, а протокол другої та третьої лісовпорядних нарад - керівником територіального органу Держлісагентства.

Під час лісовпорядкування всіх лісів адміністративної області або значної їх частини перша лісовпорядна нарада проводиться при територіальному органі Держлісагентства з попереднім ознайомленням лісокористувачів (проведенням проміжних нарад) з положеннями проекту протоколу цієї наради. На рівні лісокористувачів здійснюється збір пропозицій і зауважень до проекту протоколу, які виносяться на розгляд наради при територіальному органі Держлісагентства.

Дати проведення лісовпорядних нарад, персональний склад учасників, терміни подання до них необхідних матеріалів установлює територіальний орган Держлісагентства за погодженням з лісовпорядною організацією та органами влади.

2. Технічні наради можуть скликатися за ініціативою лісокористувача або лісовпорядної організації і проводяться під головуванням ініціатора. У нараді приймають участь представники лісокористувача, лісовпорядної організації та запрошених представників інших зацікавлених організацій та громадськості.

Конкретні дати проведення технічних нарад, персональний склад учасників установлюються лісокористувачем.

3. На першій лісовпорядній нараді розглядаються такі основні питання:

- звіт про підготовчі роботи (якщо вони проводились);
- розподіл лісів об'єкта на категорії та необхідність його перегляду;
- розподіл території об'єкта за методами лісовпорядкування;
- рекомендації щодо системи ведення лісового господарства;
- поділ території об'єкта на гірську і рівнинну частини;
- стан юридичного оформлення меж об'єкта лісовпорядкування;
- забезпеченість матеріалами ДЗЗ, топографічними картами;
- проект організації території;
- рекомендації щодо утворення господарських частин, господарств і господарських секцій, встановлення віку стиглості;
- господарське значення окремих деревних і чагарникових порід;
- наявність об'єктів ПЛНБ;
- особливості лісотаксаційних робіт з урахуванням функціонального призначення лісів;
- нормативно-довідкові матеріали, що рекомендуються для використання в процесі лісовпорядкування;
- рекомендації щодо призначення лісогосподарських заходів під час лісотаксаційних робіт ;

- наявність пробних площ, які закладені під час виконання науково-дослідних робіт, необхідність закладання постійних пробних площ;
- технічні особливості та ступінь деталізації оцінки лісопатологічного і санітарного стану насаджень під час лісотаксаційних робіт та виконання інших обстежувальних робіт, оцінки екологічного стану лісів;
- необхідність виявлення сировинної бази для здійснення побічних лісових користувань, які мають перспективу розвитку;
- наявність існуючої і запроєктованої мережі туристських, рекреаційних та науково-пізнавальних стежок;
- сприяння забезпеченню лісовпорядних партій робітниками, транспортними засобами, і житлом;
- порядок участі у лісовпорядних роботах лісокористувача та інших зацікавлених сторін;
- інші технічні особливості лісовпорядних робіт і порядок їхнього виконання.

4. Рішення, прийняті з усіх питань, що розглядалися на першій лісовпорядній нараді, фіксуються в протоколі наради. Рішення, які приймаються на першій лісовпорядній нараді, не повинні суперечити нормативно-правовим актам, які є чинними на час проведення лісовпорядкування.

5. Друга лісовпорядна нарада скликається для розгляду та уточнення проєктних рішень та кількісних показників лісовпорядного проєкту.

Друга лісовпорядна нарада розглядає такі питання:

- основні показники лісового фонду;
- експлуатаційний фонд;
- системи та способи рубок головного користування, розподіл рубок по господарських частинах та господарських секціях;
- обсяг рубок головного користування;
- проєкт заходів з поліпшення якісного складу та оздоровлення лісів;
- обсяг відновлення лісів та лісорозведення, реконструкції малоцінних насаджень;
- проєкт заходів щодо захисту лісу від шкідників і хвороб;
- проєкт заходів з протипожежного впорядкування лісів;
- проєкт заходів з побічних лісових користувань, заготівлі другорядних лісових матеріалів і використання корисних властивостей лісів;
- пропозиції та рекомендації з житлового, шляхового і виробничого будівництва;
- проєкт мережі туристських, рекреаційних та науково-пізнавальних стежок;
- висновки з аналізу ведення лісового господарства за минулий проєктний період

6. По всіх основних розробках і показниках лісовпорядного проєкту, що виносяться на розгляд другої лісовпорядної наради, лісовпорядна організація складає проєкт протоколу і до початку наради надсилається лісокористувачу, територіальному органу Держлісагентства та Раді міністрів Автономної Республіки Крим, відповідній обласній державній адміністрації, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям разом з матеріалами обґрунтування розрахункової лісосіки та обсягом використання лісових ресурсів.

7. Спеціалісти лісокористувача та вищезазначених органів розглядають отримані матеріали та готують висновок щодо відповідності основних показників лісовпорядного проєкту нормативно-правовим документам, рішенням першої лісовпорядної наради та технічним нарадам. За домовленістю до розгляду залучаються інші зацікавлені установи і організації.

8. Результати розгляду, розбіжності (якщо вони є) щодо величини і обґрунтування розрахункової лісосіки, запроєктованих обсягів лісогосподарських заходів обговорюються на другій лісовпорядній нараді.

До протоколу другої лісовпорядної наради додається таблиця з врахуванням або аргументованим відхиленням зауважень та пропозицій, отриманих в ході наради та громадського обговорення.

9. Якщо при розгляді проекту протоколу другої лісовпорядної наради відсутні пропозиції щодо зміни розмірів користування лісовими ресурсами, що можуть привести до змін розрахункової лісосіки та обсягів інших заходів у розмірі $\pm 10\%$ від рекомендованих лісовпорядкуванням, друга лісовпорядна нарада за домовленістю між замовником та виконавцем робіт може не скликатися, а територіальний орган Держлісагентства узгоджує в установленому порядку розрахункову лісосіку і затверджує протокол і направляє його до лісовпорядної організації.

6. Контроль лісовпорядних робіт

1. Контроль за лісовпорядними роботами здійснює Держлісагентство та його територіальні органи, лісовпорядна організація, а також лісокористувачі з метою забезпечення дотримання вимог чинних нормативно-правових актів, Порядку та цих Інструктивно-методичних вказівок, рішень нарад і договору на проведення лісовпорядних робіт. Контролю підлягає весь комплекс робіт, що виконується під час лісовпорядкування. За результатами перевірки складається акт у двох примірниках, один з яких надається особі, яка перевіряється, а другий залишається в сторони, що перевіряла. Копії акта перевірки надаються зацікавленим сторонам.

2. Контроль за лісовпорядними роботами здійснюється відповідно до Положення з проведення контролю за лісовпорядними роботами, яке затверджує керівник лісовпорядної організації за погодженням з Держлісагентством.

7. Порядок і терміни здавання польових лісовпорядних робіт

1. Польові лісовпорядні роботи здаються після повного їхнього завершення в об'єкті лісовпорядкування на основі натурних перевірок виконаних робіт і польових матеріалів лісовпорядкування.

В акті виконаних робіт вказується обсяг робіт за видами (додаток 2). Акт підписується представником лісовпорядної організації, відповідальною за виконання лісовпорядних робіт, і керівником об'єкта лісовпорядкування. Акт є підставою для остаточного розрахунку за виконані польові роботи.

2. Польову технічну документацію перевіряє і оцінює комісія лісовпорядної організації після повернення спеціалістів з місць проведення польових робіт.

8. Авторський нагляд

1. Авторський нагляд за впровадженням лісовпорядних проектів у виробництво проводиться в об'єктах, в яких з часу проведення лісовпорядкування пройшло 4-6 років, з метою встановлення стану виконання рішень лісовпорядного проекту, контролю за веденням лісового господарства і використанням лісових ресурсів, оперативного усунення виявлених недоліків.

2. Порядок проведення авторського нагляду визначається Положенням про авторський нагляд, яке затверджує керівник лісовпорядної організації за погодженням з Держлісагентством.

III. ПІДГОТОВЧІ РОБОТИ ДО ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ

1. Завдання, склад і організація підготовчих робіт

1. Завдання, склад та організація підготовчих робіт визначена в главі 1 розділу III Порядку.

2. Підготовчі роботи з організації території об'єкта лісовпорядкування, складання проєкту кварталної мережі

1. Здійснюється аналіз внутрішньогосподарської організації об'єкта лісовпорядкування і сумісно з лісокористувачем визначається доцільність збереження або зміни меж структурних одиниць.

2. Аналізується існуючий поділ лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок відповідно до чинних нормативно-правових документів. Перевіряється відповідність поділу території об'єкта лісовпорядкування на гірську і рівнинну частини. При необхідності готуються обґрунтовані пропозиції щодо змін у вказаних поділах. Аналізують матеріали попереднього лісовпорядкування для виділення особливо цінних для збереження лісів та репрезентативних ділянок лісових екосистем.

3. Натурні роботи з організації території об'єкта лісовпорядкування проводяться в обсягах, забезпечених фінансуванням підготовчих робіт.

4. Відновлюють межі з суміжними землекористувачами в місцях, де вони повністю або частково втрачені і є наявні геодезичні дані, з'ясовують обсяг з прорубування нових просік.

5. Заміна кварталних і вказівних стовпів, які стали непридатними протягом минулого проєктного періоду, розчищення меж, кварталних просік, відновлення натурального оформлення об'єктів природно-заповідного фонду та ділянок ПЛНБ виконується лісокористувачем.

6. Проєкт кварталної мережі для об'єкта лісовпорядкування складається окремо для кожного лісництва на основі планово-картографічних матеріалів попереднього лісовпорядкування, матеріалів ДЗЗ і топографічних карт. Розміри кварталів, що проєктуються, повинні відповідати встановленим організаційно-технічним показникам.

7. При складанні проєкту кварталної мережі в якості меж лісових кварталів можуть бути використані штучні або природні межі: автомобільні дороги, залізниці, постійно діючі лісогосподарські дороги, протипожежні розриви, траси електромереж та трубопроводів, річки тощо.

Використання цих розмежувальних ліній не повинно призводити до порушення старої нумерації кварталів (якщо вона зберігається) і недопустимих відхилень їхньої площі від оптимальної.

Озера (старорічища та інші природні водні об'єкти), в залежності від їхнього розміру, форми і розташування в середині лісового масиву, включаються до складу одного із суміжних кварталів, який має найбільшу довжину берегової лінії.

8. При впорядкуванні рівнинних лісів проєктується переважно прямокутна квартална мережа з прокладанням просік в напрямках з півночі на південь і зі сходу на захід відносно географічного меридіана. Дрібні розкидані ділянки лісу, ізольовані від основного масиву, степові переліски об'єднуються в збірні квартали.

9. При впорядкуванні гірських лісів квартална мережа проєктується з максимальним використанням природних розмежувальних рубежів.

10. Нумерація кварталів проводиться в межах лісництв з північного заходу на південний схід. В окремих випадках допускається наскрізна нумерація кварталів в цілому для об'єкта лісовпорядкування.

11. Квартальна мережа і нумерація кварталів, що встановлені попереднім лісовпорядкуванням, за можливості має зберігатись. Перегляд їх можливий у таких випадках:

- значних змін території об'єкта лісовпорядкування або окремих його структурних підрозділів;
- розукрупнення всіх кварталів для приведення у відповідність з установленими нормативами.

12. Якщо до складу об'єкта лісовпорядкування прийняті ділянки лісу, які утворюють нові квартали, або окремі квартали вилучені, зміни в існуючу нумерацію кварталів вносяться таким чином, щоб вона була збережена для основної частини об'єкта лісовпорядкування. При цьому допускається розукрупнення окремих кварталів до розмірів менших ніж встановлено нормативами, або присвоєння новоутвореним кварталам чергових порядкових номерів, незалежно від їхнього місцезнаходження.

13. Крім квартальних просік, в якості ходових ліній можуть бути використані дороги, стежки, траси ліній зв'язку і електромереж тощо, якщо їх розташування та довжина дозволяють забезпечити проведення лісотаксаційних робіт відповідно до вимог організаційно-технічних показників лісовпорядкування.

14. Складений проект квартальної мережі розглядається і затверджується на першій лісовпорядній нараді.

3. Підбір і обґрунтування нормативно-довідкових матеріалів

1. Підбір лісотаксаційних нормативів для лісів адміністративно-територіальних одиниць проводиться при складанні Основних положень або під час внесення коректив до цього документу при повторному базовому лісовпорядкуванні.

2. У разі невідповідності затверджених для даного регіону нормативів, особливостям лісорослинних умов, ходу росту і стану насаджень на території конкретного об'єкта, лісовпорядна організація застосовує місцеві нормативи. Підбір і обґрунтування місцевих нормативів здійснюється на основі наукових досліджень, накопиченого досвіду. Ці нормативи узгоджуються з територіальним органом Держлісагентства.

3. Підбір схем типів лісу проводиться з урахуванням лісорослинної зони і географічного місцезнаходження об'єкта лісовпорядкування.

Придатність вибраної схеми типів лісу перевіряється під час закладання пробних площ і рекогносцирувальному огляді найбільш поширених насаджень при підготовці об'єктів для колективного тренування.

При цьому перевіряється відповідність основних діагностичних ознак, які визначають тип лісу: форми (наявність 2-х і більше ярусів), складу і класу бонітету насаджень, визначальних видів надґрунтового рослинного покриву і підліску, характеру відновлення під наметом лісу, рельєфу, місцезнаходження і ґрунтових умов. Крім цього, перевіряється обґрунтованість рекомендацій з проведення основних лісогосподарських заходів в тих чи інших групах типів лісу та їхня відповідність місцевим умовам та набутому досвіду проведення лісогосподарських робіт в об'єкті лісовпорядкування.

4. Усі необхідні корективи вносяться у вибрану для певної лісорослинної зони схему типів лісу за погодженням з науковою організацією, яка склала цю схему.

Визначені типи лісу повинні чітко відрізнятися за своїми діагностичними ознаками і, в першу чергу, за основними таксаційними показниками насаджень (форма, склад, клас бонітету).

5. Для оцінки успішності природного поновлення та лісових культур приймаються нормативи, які діють у цьому регіоні та відображені у відповідних нормативних документах.

4. Підготовка об'єктів для колективного тренування

1. Для колективного тренування в об'єкті лісовпорядкування закладається 15-20 тренувальних пробних площ, в тому числі 4-6 на рубки догляду, і в залежності від особливостей об'єкта лісовпорядкування 1-2 км таксаційного ходу по просіках і ходових лініях з метою охоплення тренуванням різноманітних насаджень і категорій земель.

Для цього також використовуються пробні площі, що збереглися від попереднього лісовпорядкування, після повторних переліків та обробки даних.

2. Тренувальні пробні площі та таксаційні ходи повинні бути представлені найбільш поширеними в об'єкті лісовпорядкування насадженнями і, за можливості, в повній мірі відображати їх різноманітність за породним складом, формою, віковою і товарною структурою, продуктивністю, типами лісорослинних умов, походженням. У зв'язку з цим тренувальні об'єкти можуть бути підготовлені в 2-3 різних місцях із зручним транспортним зв'язком.

3. У гірських умовах тренувальні об'єкти закладаються на характерних геоморфологічних профілях, які перетинають схили різних експозицій і груп стрімкості, від річкових долин до вододілів з найбільш типовими для них насадженнями.

4. Виділи, які примикають до тренувального таксаційного ходу, в першу чергу, складні за формою і складом, розладнані та різновікові насадження, таксуються вибірково-вимірювальним і вибірково-переліковим методами.

5. Підбір об'єктів для колективного тренування проводиться на основі вивчення документів попереднього лісовпорядкування і матеріалів ДЗЗ. Заздалегідь визначені об'єкти для колективного тренування і місця їх розміщення уточнюються при рекогносцирувальному огляді лісових масивів у натурі.

Для цього повинні бути враховані такі фактори:

- зручність під'їзду і підходу до об'єктів тренування у весняний період;
- компактність об'єктів тренування;
- наявність приміщень для проживання.

6. При підготовці об'єктів колективного тренування на всіх пробних площах і виділах таксаційного ходу, поряд з таксаційними показниками насаджень, визначається характеристика підросту, природного поновлення, оцінюється санітарний стан насаджень, визначається ресурс недеревних ресурсів лісу та інших показників, які є характерними для лісових насаджень об'єкта лісовпорядкування.

7. Підбір та закладання тренувальних пробних площ, обстеження лісових культур та природного поновлення, оцінка лісопатологічного та санітарного стану насаджень проводиться відповідно до вимог розділу VI.

8. Тренувальні пробні площі, межі виділів таксаційного ходу повинні бути відображені на матеріалах ДЗЗ та прив'язані до кварталних просік, візирів, доріг, інших чітких орієнтирів.

Підготовлені в процесі підготовчих робіт матеріали про об'єкти для колективного тренування передаються на збереження в технологічну службу лісовпорядної організації і видаються керівнику колективного тренування перед початком польових робіт.

9. В районі постійного базування структурних підрозділів лісовпорядної організації для відпрацювання лісовпорядниками навиків застосування таксаційних та геодезичних приладів і технічних прийомів виконання таксаційних та обстежувальних робіт, можуть закладатися постійні тренувальні полігони.

На них готуються і періодично поновлюються: кругові реласкопічні і перелікові площадки постійного радіусу; обміряні облікові дерева в кількості, яка дозволяє достовірно визначити індивідуальні помилки виконавців при роботі з вимірювальними приладами; зразки закладання і натурального оформлення пробних площ, обстежувальних робіт; перевірені полігони інструментальної зйомки і еталони проміру ходових ліній на складних елементах рельєфу.

5. Збір основної природно-економічної та іншої інформації, необхідної для розробки лісовпорядного проєкту

1. У період підготовчих робіт проводиться збір інформації про природні та економічні умови району майбутніх лісовпорядних робіт, а саме:

1.1. Площа і територіальне розміщення лісів всіх лісокористувачів та лісів на землях запасу в адміністративних районах, де розташований об'єкт лісовпорядкування.

1.2. Провідні галузі економіки регіону, характеристика підприємств, пов'язаних із заготівлею, переробкою і споживанням деревних ресурсів лісу, відомості про використання інших видів лісових ресурсів.

1.3. Характеристика екологічного стану району розміщення об'єкта лісовпорядкування, фактори, що впливають на нього, джерела забруднення природного середовища та інших шкідливих чинників.

1.4. Наявність еродованих і деградованих земель у районі розташування об'єкта лісовпорядкування, заходи з лісової меліорації, що плануються на цих землях.

1.5. Наявність шляхів транспорту – доріг загального користування, лісових автомобільних доріг, лісових проїздів. Інформацію щодо протяжності автомобільних доріг та лісових проїздів на одиницю загальної площі об'єкта лісовпорядкування.

2. Для планування організаційно-технічних заходів, пов'язаних з проведенням лісовпорядних робіт, здійснюється збір таких відомостей:

- контактні дані лісокористувача, державних органів влади, органів охорони навколишнього природного середовища, земельних органів та інших зацікавлених установ;

- найбільш зручний вид транспорту від місця розташування лісовпорядної організації до місця робіт, розклад руху поїздів та інших видів транспорту, вартість проїзду;

- наявність територій з небезпекою ураження кліщовим енцефалітом та необхідність проведення профілактичних щеплень, визначення оптимальних термінів їхнього проведення;

- особливості клімату (початок осінніх заморозків, встановлення снігового покриву, періоди максимальних опадів тощо);

- наявність територій, забруднених радіонуклідами;

- рельєф і ґрунти, наявність боліт і надмірно зволжених територій;

- інші проєкти, що розроблялись для об'єкту лісовпорядкування.

6. Забезпечення матеріалами ДЗЗ та вимоги до них

1. Матеріали ДЗЗ є технічною основою лісовпорядних робіт.

Вимоги, яким повинні відповідати матеріали ДЗЗ:

- просторова роздільна здатність до 0,5 м/піксель;
- проекція еліпсоїда UTM WGS-84;
- відсутність хмарності;
- період знімання з 15 травня по 15 вересня;
- формат даних Geo TIFF;
- точність прив'язки з опорними точками 0,5 метра;
- тип продукту – кольоровий PSM, чотирьох каналний (R, G, B, NIR);
- давність знімання – 1 рік (допускається використання матеріалів ДЗЗ давністю не більше 2-х років, а в об'єктах з малоінтенсивним лісокористуванням 3-х років).

2. Оцінку якості матеріалів ДЗЗ і визначення можливостей їх використання для потреб лісовпорядкування здійснюють спеціалісти лісовпорядної організації.

3. Безпосередньо на польових лісовпорядних роботах матеріали ДЗЗ використовуються для:

- виготовлення фотоабрисів, розпізнавання зовнішніх меж, просік, ходових ліній, топографічної ситуації і впевненого орієнтування в лісі;
- контурного і лісотаксаційного дешифрування;
- складання лісовпорядних планшетів та інших планово-картографічних матеріалів.

4. Наявні ортофотоплани, як геодезична основа планово-картографічних матеріалів лісовпорядкування, використовуються незалежно від їх давності, але при цьому мають бути використані інші матеріали ДЗЗ відповідної роздільної здатності та давності.

7. Матеріали, що складаються за результатами виконання підготовчих робіт

1. За результатами підготовчих робіт складаються:

- звіт про підготовчі роботи;
- проект технічного завдання;
- проект кошторису на проведення польових лісовпорядних робіт.

2. Звіт про підготовчі роботи складається за програмою, яка наведена в додатку 3 і яка може коригуватись в залежності від особливостей об'єкта лісовпорядкування.

3. Проект кошторису складається на основі чинних нормативів трудовитрат на різні види лісовпорядних робіт, тарифних ставок спеціалістів і робітників, зайнятих на них, податків, відрахувань тощо.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ ТА ПІДГОТОВКА ДО ЛІСОТАКСАЦІЙНИХ РОБІТ

1. Знімально-геодезичні роботи

1. Під час лісовпорядкування виконуються наступні знімально-геодезичні роботи:

- відновлення меж об'єкта лісовпорядкування відповідно до існуючих геодезичних даних;
- знімання координат перетинів кварталних просік геодезичними геопозиційними приладами (далі - GPS) (за окремим договором);

- знімання окремих найбільш значущих лінійних елементів внутрішньої ситуації, меж господарсько-цінних ділянок, доріг, стежок та інших лінійних об'єктів, які не розпізнані на матеріалах ДЗЗ і які використовуються в якості таксаційного ходу.

2. Вимірювання горизонтальних кутів при відновленні окружних меж проводиться з точністю не нижче 1 мінути, а при зніманні внутрішньої ситуації - не нижче 10 мінут. Вимірювання ліній проводиться мірною стрічкою в одному напрямку із заокругленням міри ліній до 0,1 м. Кути нахилу враховуються при величині 4° і більше. При розбіжності даних проміру лінії з існуючими геодезичними даними більше ніж 0,2%, виконується повторний промір у зворотному напрямку.

2. Прорубування, прочищення і промірювання зовнішніх меж, кварталних просік та оформлення території лісовпорядними знаками.

1. Прорубування напрямків нових кварталних просік проводиться відповідно до проєкту кварталної мережі. Зміни до проєкту кварталної мережі, визначеної під час підготовчих робіт, можуть вноситись за рішенням першої лісовпорядної наради. Розчищення кварталної мережі і зовнішніх меж з іншими землекористувачами, заміну кварталних та інших стовпів проводять лісокористувачі під час підготовки об'єкта до лісовпорядкування. Обсяги робіт визначаються під час проведення підготовчих робіт.

Лісовпорядна організація до кінця польових лісовпорядних робіт забезпечує нумерацію лісовпорядних знаків.

2. Форми, розміри, правила встановлення та оформлення лісовпорядних знаків, матеріали для їхнього виготовлення визначені ДСТУ 3534-97 "Знаки натурні лісовпорядні і лісогосподарські. Загальні вимоги".

3. Колективне та індивідуальне технічне тренування

1. Технічне тренування проводиться перед початком польових робіт з базового лісовпорядкування з метою:

- підготовки і перевірки готовності спеціалістів лісовпорядної організації до проведення лісотаксаційних робіт в умовах конкретного об'єкта лісовпорядкування з регламентованою точністю;

- оцінки кваліфікаційного рівня кожного виконавця і вирішення питання про допущення його до виробничих лісотаксаційних робіт;

- загального технічного інструктажу виконавців з питань проведення польових робіт.

Технічне тренування розділяється на колективне та індивідуальне.

2. Колективне тренування проходять керівники та інженерно-технічні працівники лісовпорядної організації, спеціалісти лісокористувача, відповідальних за проведення та контроль лісовпорядних робіт.

3. Залежно від величини, розташування і схожості об'єктів лісовпорядкування, колективне тренування може проводитись кількома лісовпорядними партіями зі спеціалістами різних об'єктів лісовпорядкування.

4. Індивідуальне тренування виконавців польових лісовпорядних робіт призначається для закріплення навиків з лісотаксаційних робіт, набутих на колективному тренуванні, зокрема для молодих спеціалістів, урахування особливостей насаджень, які не були представлені на колективному тренуванні.

Обсяг індивідуального тренування для кожного виконавця визначає керівник колективного тренування.

5. Зміст, порядок і техніка проведення колективного та індивідуального тренування інженерно-технічного персоналу лісовпорядної організації, оформлення їхніх результатів визначаються технічними вказівками, наведеними в додатку 4.

4. Підготовка матеріалів ДЗЗ, виготовлення фотоабрисів і абрисів

1. На матеріалах ДЗЗ перед виїздом на польові роботи або перед виходом в ліс проводиться дешифрування окружних меж, просік, інших видимих ходових ліній і опорних орієнтирів, меж виділів. Межі виділів встановлені в результаті контурного дешифрування наносяться на матеріали ДЗЗ штриховими лініями, межі виділів які встановлені в результаті інструментальної зйомки наносяться суцільними лініями.

2. Після виконання контурного дешифрування матеріалів ДЗЗ виготовляються фотоабриси для об'єкту лісовпорядкування. На фотоабрисі вказується назва лісокористувача, його структурного підрозділу, координати рамки абрису, прізвища і підписи виконавців. На фотоабрис безпосередньо під час виконання польових робіт наносять контури лісосік, відведених у рубку або зрубаних після проведення зйомки.

3. Перевірка і уточнення меж виділів, попередньо визначених камеральним шляхом і нанесених на фотоабрис, проводиться під час натурних лісотаксаційних робіт.

4. Натурні лісотаксаційні роботи без попереднього контурного дешифрування матеріалів ДЗЗ не допускаються.

5. Підготовлений фотоабрис повинен мати:

- просіки та інші ходові лінії;
- природні межі кварталів (видовженим пунктиром);
- номери кварталів і номери кварталів, суміжних з ними;
- межі чітко окреслених виділів;
- струмки, ріки, дороги, стежки і меліоративні канали тощо.

6. За наявності для уточнення топографічної ситуації використовуються топографічні карти масштабом 1:10000.

5. Геодезична основа лісовпорядних планшетів

1. Геодезичною основою лісовпорядних планшетів можуть бути правовстановлюючі документи на право постійного користування земельними ділянками, матеріали ДЗЗ, дані земельних органів, планшети попереднього лісовпорядкування. Масштаб лісовпорядних планшетів становить 1:10000. Для окремих об'єктів за домовленістю із замовником масштаб планшетів може встановлюватись індивідуально.

6. Підготовка нормативно-довідкової інформації

1. Нормативно-довідкова інформація (далі - НДІ) є складовою частиною інформаційної бази даних лісового фонду. Вона складається зі збірника класифікаторів, довідників, таблиць, які характеризують організаційну, лісотаксаційну, лісогосподарську діяльність, особливості проведення лісовпорядкування. Підготовка НДІ або уточнення існуючої проводиться до початку польових робіт за технологічними інструкціями, що входять до складу технічної та робочої документації комплексу програмного забезпечення з оброблення лісовпорядної інформації.

2. Для складання НДІ для об'єкта або регіону лісовпорядкування використовуються загальнодержавні класифікатори, галузевий “Збірник класифікаторів техніко-економічних показників підсистеми управління лісовими ресурсами”, дані протоколу першої лісовпорядної наради та лісотаксаційні таблиці.

3. Підготовка таблиць і довідників, їхній контроль здійснюють спеціалісти технологічної служби лісовпорядної організації.

4. Порядок підготовки і контролю нормативно-довідкової інформації, лісотаксаційних та довідкових таблиць викладено у другій частині цих Інструктивно-методичних вказівок.

V. ЛІСОТАКСАЦІЙНІ РОБОТИ

1. Поділ лісового кварталу (урочища) на виділи

1. Під час лісотаксаційних робіт територія кожного лісового кварталу (урочища) розділяється на виділи.

Суміжні ділянки з різними характеристиками можуть об'єднуватись в один виділ, якщо площа одного з них менша від установленого для даної категорії земель мінімуму (таблиця 1). Такі ділянки приєднуються до найбільш близьких за таксаційною характеристикою, типом лісорослинних умов, або до найбільшого з прилеглих виділів. При цьому розбіжність у величинах запасу на 1 га, відносної повноти, коефіцієнту складу насадження, панівної породи основного і приєданого виділу не повинні виходити за межі допустимих помилок їхнього визначення (таблиця 3) і змінювати призначений господарський захід.

Для кожного виділу заповнюється картка таксації в паперовому виді (додаток 5) або в електронному виді.

Характеристика виділів наводиться в таксаційному описі, а їх межі, номери відображуються на лісовпорядних планшетах та інших планово-картографічних матеріалах.

Поділ кварталу (урочища) на виділи проводиться в першу чергу за їхньою приналежністю до різних категорій земель, основними з яких є лісові ділянки і нелісові землі.

Таблиця 2. Категорії лісових ділянок і нелісових земель

Лісові ділянки	Нелісові землі
Вкриті лісовою рослинністю, із них: - лісові культури Не вкриті лісовою рослинністю: - незімкнуті лісові культури - лісові розсадники, плантації - рідколісся - згарища, загиблі насадження - зруби - галявини, рекультивовані землі - біогалявини, ландшафтні галявини - лісові шляхи, просіки, протипожежні розриви, лісові осушувальні канали, дренажні системи	Сільськогосподарські угіддя, із них: - рілля - сіножаті - пасовища - багаторічні насадження Води Болота Садиби, споруди Траси Піски Інші нелісові землі

2. До лісових ділянок відносяться ділянки, вкриті лісовою рослинністю та тимчасово або постійно не вкриті лісовою рослинністю.

2.1. До вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок відносяться ділянки, зайняті молодняками з повнотою 0,4 і більше і насадженнями інших вікових груп з повнотою 0,3 і більше, а також ділянки, зайняті чагарниками, на яких не можуть бути створені продуктивні насадження деревних порід без проведення спеціальних меліоративних робіт чи лісогосподарських заходів (реконструкції).

Лісосіки, відведені в рубку головного користування на наступні після польових робіт роки, враховуються і таксуються як окремі виділи, вкриті лісовою рослинністю.

2.2. До не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок відносяться ділянки, зайняті:

- незімкнутими лісовими культурами – ділянки, на яких створені лісові культури, таксаційні показники яких не відповідають нормативним вимогам для їх переведення у вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки;

- лісовими розсадниками і плантаціями – ділянки для вирощування садивного матеріалу, лісонасінні та господарські плантації;

- рідколіссями – ділянки з наявністю деревної рослинності з повнотою 0,1-0,2 (крім молодняків), що зростають на землях, придатних для вирощування лісу;

- згарищами – ділянки, що пошкоджені пожежами до ступеня припинення росту;

- загиблими насадженнями – ділянки із засохлими на пні деревами в результаті дії шкідників і хвороб, промислових викидів, вимокання та інших причин, а також ділянки суцільних вітровалів, сніголамів, буреломів тощо;

- зрубамі – лісосіки суцільних та кінцевого прийому поступових рубок останнього десятиріччя, що не відновилися;

- галявинами та пустирями – ділянки з повною відсутністю або поодинокими екземплярами дерев та природного поновлення, які проєктуються для лісорозведення;

- рекультивованими землями – ділянки, на яких здійснена рекультивація і проєктуються для лісорозведення;

- біогалявинами - ділянки з повною відсутністю або поодинокими екземплярами дерев та природного поновлення, які не підлягають залісенню і використовуються для потреб мисливського господарства;

- ландшафтними галявинами - ділянки з повною відсутністю або поодинокими екземплярами дерев та природного поновлення, які не підлягають залісенню і використовуються для рекреаційних потреб;

- лісовими шляхами і просіками, лісовими пожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами - лінійні ділянки, що перетинають лісові масиви.

Значні за площею згарища і загиблі насадження поділяються на окремі виділи за відсутністю або наявністю на них дерев, придатних для промислової заготівлі деревини, а також за різницею в типах лісорослинних умов, що визначають характер та успішність лісовідновлення на них.

Ділянки, зайняті молодняками, що мають повноту 0,1-0,3, відносяться до тієї категорії земель, на якій вони виникли.

Загиблі лісові культури, в залежності від їхнього віку, відносяться до загиблих насаджень або до тієї категорії земель, на якій вони були створені.

3. До нелісових земель відносяться земельні ділянки, які не призначені або непридатні для вирощування лісу без попередньої меліорації або робіт з їх рекультивації, а також землі, що мають спеціальне призначення.

Ділянки нелісових земель розділяють на виділи відповідно до категорій, зазначених в таблиці 2.

4. Мінімальна площа виділу різних категорій земель зазначена в таблиці 1.

Лісові розсадники, ділянки екзотичних і особливо цінних порід, лісонасінні плантації, ландшафтні, географічні та випробні лісові культури, архіви клонів, колекційно-маточні і дослідні ділянки, постійні пробні площі, ділянки для перевірки спадкових властивостей виділяються з площі 0,1 га.

5. Поділ вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок на виділи здійснюється при різниці таких таксаційних ознак насаджень: походженні, формі, складі, віці, повноті, класі бонітету, діаметрі, висоті, відсотку ділових дерев, типі лісу, наявності підросту, який забезпечує лісовідновлення головними породами.

Під час впорядкування гірських лісів, лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчих лісів перша лісовпорядна нарада може встановлювати додаткові ознаки розподілу вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок на виділи.

6. За походженням деревостани розділяються на природні (насінневого і вегетативного походження) та штучні (лісові культури, переведені в установленому порядку у вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки).

Природні деревостани змішаного походження відносяться до категорії насінневого походження, якщо частина деревостану насінневого походження становить 40% і більше.

7. За формою деревостани розділяються на прості – одноярусні, та складні – багатоярусні і різновікові.

8. За породним складом деревостани розділяються при різниці в коефіцієнтах складу на 2 одиниці і більше. В окремі виділи виділяються насадження, які мають у своєму складі не менше 10% (однієї одиниці складу):

- особливо цінних деревних порід і екзотів;
- дикоплодових деревних порід в районах, де проводиться або проектується заготівля із них плодів або ягід.

За складом деревостани поділяються на чисті (деревостан певної породи з поодинокими деревами інших порід) та мішані (деревостан, складниками якого є дві чи більше деревних порід). Якщо нормативно-правовими документами передбачається диференційний підхід до проведення окремих лісгосподарських заходів в чистих та мішаних деревостанах, то для деревостанів, які в складі мають до 20 відсотків по запасу інших деревних порід, застосовуються нормативи як до чистих деревостанів.

9. За віком деревостани розділяються, якщо вони відносяться до різних вікових груп (молодняки, середньовікові, пристиглі, стиглі, перестійні), а в межах групи віку при різниці їхнього віку на період, який перевищує тривалість класу віку.

За вік деревостану приймається середній вік головної деревної породи основного ярусу. Тривалість класу віку для хвойних і листяних порід з віком стиглості більше 50 років та осики встановлюється 10 років, для інших листяних порід (окрім насаджень осики) з віком стиглості менше 50 років, швидкоростучих порід, чагарників (окрім верб чагарникових), – 5 років, для верб чагарникових – 1 рік.

10. Для середньовікових, пристиглих, стиглих і перестійних деревостанів визначається відсоток ділових стовбурів.

Стиглі і перестійні деревостани за відсотком ділових стовбурів розділяються на окремі виділи при різниці на 10% для хвойних і 20% для листяних порід.

Окремо виділяються ділянки лісу, уражені шкідниками і хворобами, з виходом ділової деревини 20% і менше.

11. За рештою таксаційних показників деревостани розділяються на виділи при різниці по:

- середній висоті головної породи – на 10% і більше;
- повноті – на 0,2 і більше;

- середньому діаметрі головної породи – на 4 см і більше.

12. В окремі виділи виділяються деревостани, які мають під наметом лісу лісові культури або життєздатний підріст господарсько-цінних порід, а також ділянки, які мають схожі таксаційні характеристики, але вимагають різних господарських заходів або черговості їх проведення.

13. При суцільній і поступовій системах рубок пристиглі, стиглі і перестійні насадження, в яких дозволяється проведення рубок головного користування, поділяються на окремі виділи, якщо їхня площа перевищує максимальну площу лісосіки, яка регламентується чинними “Правилами рубок головного користування”. При цьому виділи витягнутої складної конфігурації, площа яких перевищує максимальну площу лісосіки, діляться на приблизно рівні частини.

2. Нормативи точності та методи лісотаксаційних робіт

1. Точність лісотаксаційних робіт визначається нормативами допустимих систематичних і випадкових помилок визначення таксаційних показників насадження на виділі.

В основі точності визначення таксаційних показників є навички їхньої окомірної оцінки таксатором, набуті під час технічного тренування і виробничого досвіду.

2. Нормативна точність лісотаксаційних робіт забезпечується, у першу чергу, необхідною кількістю окомірних описів виділу з різних точок (пунктів таксації), вимірювання висот, діаметрів і віку у дерев, близьких до середніх, або наперед заданою кількістю і системою розміщення пунктів вибіркової вимірювальної або перелікової таксації: кругових реласкопічних площадок або кругових площадок постійного радіуса.

Кількість описів (вимірювань), що забезпечують нормативну точність, необхідно збільшувати із збільшенням неоднорідності насадження (виділу).

3. Залежно від господарського значення і цінності насаджень встановлюються нормативи точності визначення таксаційних показників насаджень.

Таблиця 3. Нормативи точності визначення таксаційних показників насаджень

Категорія насаджень	Допустимі помилки визначення таксаційних показників виділу, ±						кількість підросту на 1 га., %
	середніх для ярусу		середніх для головної породи				
	запасу на 1 га, %	відносної повноти, одиниць	коэф. складу, одиниць	висоти, %	діаметра, %	% ділових дерев	
1. Усі насадження, які проектуються в найближчі 10 років в рубки головного користування і лісовідновні рубки	10	0,10	1	8	10	10	20

Продовження таблиці

Категорія насаджень	Допустимі помилки визначення таксаційних показників виділу, \pm						
	середніх для ярусу		середніх для головної породи				кількість підросту на 1 га., %
	запасу на 1 га, %	відносної повноти, одиниць	коэф. складу, одиниць	висоти, %	діаметра, %	% ділових дерев	
2. Насадження, запроєктовані в найближчі 10 років під проріджування та прохідні рубки, рубки переформування та насаджень 3 і вищих класів бонітету, які не потребують господарських заходів	15	0,10	1	9	10	15	25
3. Молодняки у віці рубок освітлень і прочищень. Насадження 4 і нижчих класів бонітету, які не потребують господарських заходів,	20	0,10	2	12	12	15	-

Примітки: 1. У насадженнях, де висота менше 15 м, або діаметр менше 20 см, або середній запас на 1 га менше 70 м³, допустимими за відповідними показниками вважаються помилки, які не перевищують відповідно: ± 1 м, ± 2 см, ± 10 м³.

2. Допустимими помилками визначення віку основного елементу лісу вважаються у віці: до 40 років ± 5 років, від 41 до 100 років - ± 10 років, старше 100 років - ± 20 років.

Особлива увага має бути приділена правильній оцінці насаджень, які знаходяться на межі пристиглої і стиглої вікових груп для обґрунтованого їх віднесення до зазначених груп.

3. Гранично допустимою величиною систематичної помилки визначення будь-якого таксаційного показника приймається $\pm 5\%$.

4. Відповідно до встановлених нормативів точності застосовуються такі методи лісотаксаційних робіт: окомірно-вимірювальний і окомірний, дешифрувальний та раціонального поєднання окомірно-вимірювального з камеральним дешифруванням матеріалів ДЗЗ.

5. Насадження, в яких призначені на проєктний період рубки головного користування, лісовідновні рубки, рубки переформування, проріджування і прохідні рубки таксуються окомірно-вимірювальним методом.

Інші насадження таксуються окомірним методом з застосуванням інструментального вимірювання окремих таксаційних показників.

6. Дешифрувальний метод або метод раціонального поєднання натурної окомірно-вимірювального з камеральним дешифруванням матеріалів ДЗЗ застосовується при впорядкуванні лісів, які зазнали радіоактивного забруднення (більше 15 Кі/км²) в результаті аварії на Чорнобильській АЕС.

7. Окомірно-вимірювальний метод базується на поєднанні окомірної таксації з вибірково-вимірювальною і вибірково-переліковою таксацією, дані якої є основою для таксаційної характеристики насадження. При цьому для визначення суми площ перетинів на 1 га закладаються реласкопічні пробні площадки (далі - РПП) або кругові перелікові площадки постійного радіуса (далі - КПП). В насадженнях, де через густий підріст або підлісок важко вести облік дерев повнотоміром закладаються переважно КПП.

Для визначення висоти головної породи і найбільш представлених складових порід на виділі роблять інструментальні заміри висот у 3-5 облікових дерев, близьких до середніх, і, при необхідності, віковим буравом відбирають зразки (керни) для визначення віку.

8. Кількість РПП або КПП, що закладаються у конкретному виділі, залежить від вимог до точності лісотаксаційних робіт, величини виділу, категорії насаджень і визначається відповідно до показників таблиць 4 і 5.

Таблиця 4. Категорії насаджень в залежності від форми, складу та повноти

Форма і склад насаджень	Категорія насаджень у залежності від повноти						
	1	2	3	4	5	6	7
Одноярусні, чисті або з наявністю у складі 8-9 одиниць панівної породи, одновікові насадження	1,0	0,9-0,8	0,7	0,6-0,5	-	0,4-0,3	-
Одноярусні змішані насадження, з відносно рівномірним розміщенням дерев	-	-	1,0-0,9	0,8-0,7	0,6-0,5	0,4-0,3	-
Складні за формою багатоярусні, а також різновікові насадження	-	-	-	1,0-0,9	0,8-0,7	0,6-0,5	0,4-0,3

Таблиця 5. Кількість РПП і КПП в залежності від категорій насаджень і площі виділу

Площа виділу, га	Категорія насадження						
	1	2	3	4	5	6	7
3	7	6	6	8	11	СП	СП
4	7	6	7	9	12	СП	СП
5	7	6	7	9	12	СП	СП
6	7	6	7	9	13	17	СП
7	7	6	7	9	13	17	СП
8	7	6	8	9	13	17	22
9	7	6	8	10	13	18	22
10	8	7	8	10	14	19	23
15	8	7	9	11	16	22	28
20	9	8	10	12	18	25	33
30	10	9	12	16	22	32	40
Площа КПП, га	0,03	0,4	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05
Радіус КПП, м	9,78	11,28	11,28	12,62	12,62	12,62	12,62

Примітка: Насадження площею до 2 га при проведенні перелікової таксації підлягають суцільному переліку.

Загальна довжина стрічкового переліку у виділі визначається за формулою:

$$L = SKП/V, \text{ де:}$$

L – загальна довжина стрічкового переліку в м;

SKП – сумарна площа кругових площадок в м², необхідна для досягнення необхідної точності лісотаксаційних робіт (отримують за даними таблиці 5 шляхом множення кількості КПП на їх площу у м²);

V – ширина стрічкового переліку в м (як правило, приймається 10 м).

9. РПП і КПП розміщуються у виділі рівномірно–статистично за наперед складеною схемою, що наноситься на абрис або фотоабрис.

Відстань між площадками у виділі визначається за формулою:

$$L = K \sqrt{\frac{S}{n}}, \text{ де:}$$

L - відстань між центрами площадок в м;

S - площа виділу в м²;

n - кількість КПП або РПП, які потрібно розмістити;

K - коефіцієнт, що враховує реальну форму виділу.

Коефіцієнт K коливається від 0,7 до 1,0, а саме: для виділів близьких до квадратної форми – 1,0; для виділів близьких до прямокутної форми – 0,9; для виділів близьких до овальної форми (але відносно правильної форми) – 0,8; для виділів неправильної витягнутої форми з дуже покрученими межами – 0,7.

Центри площадок закріплюються в натурі кілками із зазначенням номера площадки. Щоб запобігти виходу кругових площадок за межі виділу, перенесення їхніх центрів у натуру починають від чітко розпізнаної на фотоабрисі (абрисі) точки з допомогою компаса, рулетки або мірної стрічки. Не допускається довільне перенесення центра площадки від наміченої точки незалежно від точності дотримання напрямку і визначення відстані до неї від вихідного пункту або попередньої площадки. Напрямок переходу між площадками закріплюється легким насічками кори дерев, що знаходяться поблизу.

10. На РПП визначення сум площ перетину дерев проводиться перевіреними приладами (кутовий шаблон (повнотомір), дзеркальний реласкоп, клиновидна призма Анучина тощо) для кожного ярусу окремо.

Облік дерев проводиться за породами. Облік сухостійних дерев проводиться окремо.

11. Дані вимірювань заносяться в картки вибірково-перелікової або вибірково-вимірювальної таксації (додатки 6 і 7), а визначення сум площ поперечного перерізу на кругових площадках записуються в картку таксації.

Первинна обробка результатів вимірювальної таксації виконується в лісі. Підсумовуються дані вимірювань кожного таксаційного показника за складовими породами і вираховується їхнє середньоарифметичне значення.

Запас насадження або ярусу на 1 га визначається як сума запасів складових порід, які вираховуються за стандартними таблицями в залежності від висоти і повноти кожної складової породи.

12. Закладання КПП постійного радіуса починається з визначення за допомогою таблиць 4 і 5 необхідної їх кількості та радіуса. Відмежовують КПП за допомогою рулетки або мірного троса з позначенням межі площадки крейдою або легким натісуванням кори ближніх до межі дерев.

Дерева, які знаходяться на лінії межі, відмічають з обох боків (при переліку їх враховують в половинній кількості).

13. Перелік дерев, замір висот для побудови графіків, визначення віку і обробки даних при вибірково-переліковій таксації (в тому числі при стрічкових і суцільних переліках) виконується відповідно до вимог СОУ 02.02-37-476:2006 “Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання”.

Дані переліку на КПП (стрічках) і вимірювання висот дерев заносяться в картку перелікової таксації шляхом послідовного їх накопичення за ступенями товщини.

Запас деревостану, в тому числі ділової деревини, визначається за сортиментними таблицями для таксації лісу на корені за встановленими розрядами висот деревних порід.

14. На підставі отриманих даних вибірково-вимірювальної та вибірково-перелікової таксації вносяться необхідні корективи в таксаційну характеристику виділу в картці таксації.

15. При окомірному методі лісотаксаційних робіт всі таксаційні показники виділу визначаються окомірно на основі навиків, набутих у процесі колективного та індивідуального тренування, і особистого виробничого досвіду таксатора, з використанням інструментальних вимірювань в цілях коригування значень окремих показників (у першу чергу висоти і повноти).

Окомірна таксаційна характеристика виділу складається на основі його натурального огляду з просік, візирів, доріг та інших ходових ліній, до яких він примикає, або безпосереднього заходу в нього.

При цьому в залежності від розміру виділу встановлюється мінімальна кількість описів (пунктів таксації) деревостану.

Таблиця 6. Мінімальна кількість описів (пунктів таксації) деревостану

Мінімальна кількість описів (пунктів таксації) деревостану	Площа виділу, га
1	до 3
2	3-10
3	понад 10

16. Кожен новий опис деревостану робиться при стійкій зміні одного або кількох таксаційних показників у порівнянні з попереднім пунктом таксації не менше ніж на одну градацію, встановлену для визначення цих показників.

17. Загальна таксаційна характеристика деревостану за даними двох і більше пунктів таксації складається в лісі, відразу після завершення його повного огляду, з урахуванням величини частин виділу, які характеризуються кожним описом. Питання про поділ попередньо оконтуреного на матеріалах ДЗЗ виділу на два чи більше, або об'єднання суміжних виділів з близькими характеристиками вирішується також у лісі, відразу після завершення лісотаксаційних робіт в цих виділах або всього кварталу.

18. Порядок, технологія і вимоги обов'язкові при застосуванні методу раціонального поєднання натурної таксації з камеральним дешифруванням матеріалів ДЗЗ та інших методів, що базуються на поєднанні натурної таксації з використанням дешифрування матеріалів ДЗЗ і матеріалів попереднього лісовпорядкування, встановлюються лісовпорядною організацією з урахуванням цих Інструктивно-методичних вказівок.

19. Усі дані лісотаксаційних робіт записуються в картку таксації, яка нарівні з фотоабрисом (абрисом), є основними польовими лісовпорядними документами.

Картка таксації заповнюється на кожний виділ у кварталі. В картку таксації записуються всі таксаційні показники і характеристики, визначення яких обов'язкове

для певної категорії земель або насаджень відповідно до викладених в цих Інструктивно-методичних вказівок.

20. При виконанні польових лісовпорядних робіт на основі геоінформаційних технологій (далі – польова ГІС) основними даними є електронні файли таксаційної та картографічної баз даних.

3. Основні вимоги щодо таксації насаджень та інших категорій земель

1. Таксація насаджень проводиться з виділенням ярусів, якщо вони виражені, а в різновікових насадженнях – за поколіннями. Для кожної деревної породи, яка займає в запасі насадження 10% і більше, визначають питому вагу в загальному запасі насадження (коефіцієнт складу), середній вік, висоту і діаметр, походження, а в середньовікових, пристиглих, стиглих і перестійних насадженнях – відсоток ділових дерев.

Таблиця 7. Градації визначення значень таксаційних показників

Таксаційні показники	Одиниці вимірювання	Градації визначення	
		під час виробничих лісотаксаційних робіт	під час дослідних і обстежувальних роботах
1. Середня висота деревостану (ярусу):			
1.1. При середній висоті до 5 м	м	0,5	0,1
1.2. При середній висоті більше 5 м	м	1,0	0,1
2. Середній діаметр:			
2.1. При середньому діаметрі до 6 см	см	1	0,1
2.2. При середньому діаметрі до 32 см	см	2	0,1
2.3. При середньому діаметрі більше 32 см	см	4	0,1
3. Запас деревостану (ярусу):			
3.1. При запасі на 1 га до 50 м ³	м ³	5	1
3.2. При запасі на 1 га більше 50 м ³	м ³	10	1
3.3. Для чагарників	м ³	1	1
4. Запас поодиноких дерев, сухостою і захаращеності	м ³	5	1
5. Повнота деревостану (ярусу)	од.	0,05	0,01
6. Сума площ перетину дерев на висоті стовбура 1.3 м на 1 га	м ²	0,5	0,1
7. Коефіцієнт породного складу деревостану, ярусу і підросту	од.	1	0,1
8. Вік деревної, чагарникової породи:			
8.1. У хвойних молодняках до 10 років, листяних молодняках до 5 років і лісових культурах будь-якого віку, рік створення яких відомий	рік	1	1
8.2. У насадженнях до 100 років	рік	5	1
8.3. У насадженнях більше 100 років	рік	10	1
9. Бонітет	клас	1	1

Таксаційні показники	Одиниці вимірювання	Градації визначення	
		під час виробничих лісотаксаційних робіт	під час дослідних і обстежувальних роботах
10. Відсоток ділових дерев	%	5	1
11. Середня висота підросту			
11.1. При висоті підросту до 0,5 м	м	0,1	0,1
11.2. При висоті підросту більше 0,5 м	м	0,5	0,1
12. Середній вік підросту	рік	5	1
13. Кількість підросту на 1 га	тис. шт.	0,5	0,1
14. Кількість пнів на 1 га	шт.	100	1

2. Яруси в деревостанах виділяються за таких умов:

- повнота кожного ярусу повинна бути не нижче 0,3;
- різниця в середніх висотах повинна становити не менше 20%.

При висоті нижнього ярусу від 4 до 8 м він виділяється, якщо середня висота його становить не менше 1/4 висоти верхнього ярусу. В усіх інших випадках нижній ярус насадження таксується підростом.

Основним вважається ярус, який має більший запас на 1 га, а при рівності запасів – більше господарське значення.

3. Різновікові деревостани, що утворюють один вертикально зімкнутий намет, в якому неможливо установити межі ярусів, таксуються за поколіннями.

Поділ деревостану однієї породи на покоління проводиться за групами віку. Обов'язково виділяється покоління дерев, які відносяться до стиглої і перестійної частини різновікового деревостану, якщо доля його в загальному запасі насадження не менше 20%. Покоління, що відносяться до інших груп віку, виділяються за умови участі їх у складі не менше двох одиниць та при різниці в середніх діаметрах деревостанів поколінь не менше 4 см. Панівне за запасом покоління вважається основним елементом лісу.

4. Породний склад простого деревостану або ярусу, покоління в складному деревостані визначається за процентним співвідношенням запасів деревних порід і записується формулою, яка складається із символічних (буквених) позначень деревних порід відповідно до класифікатора і частки кожної деревної породи в запасі деревостану, яка вказується у вигляді коефіцієнта (цілої цифри), одиниця якого відображає 10% запасу насадження. Сума всіх коефіцієнтів складу насаджень дорівнює 10.

Деревні породи, запас яких становить до 5% від загального запасу деревостану (ярусу), записуються у формулу породного складу без коефіцієнту.

На першому місці в формулі складу ставиться головна порода.

У молодняках до 10 років породний склад визначається за співвідношенням кількості стовбурів. Якщо в молодняку є підліскові породи, вони до формули породного складу не включаються, але враховуються при визначенні повноти і запасу.

5. Важливим завданням таксації деревостанів є правильне визначення панівної і головної породи та віднесення його до хвойного, твердолистяного, м'яколистяного, інших деревних порід та чагарникового господарства.

Порода є панівною, якщо вона становить найбільший відсоток у загальному запасі деревостану (ярусу).

Головною породою в деревостані приймається порода, яка найбільше відповідає цілям господарства.

Головна порода є панівною, якщо частка її запасу в середньовікових, пристиглих, стиглих і перестійних деревостанах становить не менше 5/10, а для сосни, дуба, бука, ясена, явора, ялиці, псевдотсуги, горіхів, кедра, ялівцю деревовидного – 4/10 загального запасу деревостану (ярусу). У молодняках другої вікової групи, а також середньовікових деревостанах, які призначаються в рубки догляду, панівними породами є головні породи, якщо частка їхньої участі в загальному запасі деревостану на 1/10 менше ніж зазначено вище, а в молодняках першої вікової групи – на 2/10 менше.

За наявності в складі простого деревостану або ярусу в складних насадженнях кількох хвойних або твердолистяних порід, насадження відносяться, відповідно, до хвойного або твердолистяного господарства, якщо сумарний запас хвойних або твердолистяних порід має не менше 5/10 загального запасу деревостану або ярусу. Головною породою в такому деревостані (ярусі) є хвойна або твердолистяна порода, яка має найбільший запас, а при рівновеликих запасах – більшу господарську цінність.

Господарську цінність деревних порід на об'єкті визначає перша лісовпорядна нарада.

6. Вік визначається для кожної складової породи деревостану. Середній вік визначається як середньоарифметична величина з кількох вимірювань віку у дерев, близьких за розмірами до середнього. При окомірному методі таксації – візуально за зовнішніми ознаками дерев: висотою і діаметром, з урахуванням залежності від лісорослинних умов, кольором хвої, формою крони, аналогічних параметрів дерев, вік яких визначено інструментальним вимірюванням.

Вимірювання віку дерев здійснюється за допомогою вікового бурава або шляхом підрахунку кілець на пнях зрубаних модельних дерев.

Під час лісотаксаційних робіт вік дерев/чагарників визначається відповідно до встановленої градації його визначення для різних вікових поколінь (таблиця 7).

7. Клас бонітету визначається за середнім віком і середньою висотою основного елементу лісу з допомогою бонітетних шкал для насінних, вегетативних і швидкоростучих деревостанів. У молодняках хвойних порід, дуба, бука, ясена – до 20 років, всіх інших порід – до 10 років, клас бонітету визначається за лісорослинними умовами або типом лісу.

Під час лісотаксаційних робіт повинна забезпечуватися ув'язка бонітетів з типами лісу або лісорослинними умовами. У випадках, коли клас бонітету, визначений за середньою висотою і віком, не відповідає встановленому для цього насадження типу лісу, причини невідповідності (заболочення, осушення, пригнічення, пожежі, шкідники лісу тощо) зазначають в картці таксації.

8. Типи лісу і типи лісорослинних умов визначаються візуально за їхніми діагностичними ознаками в схемах, розроблених для природної лісорослинної зони чи регіону. У об'єктах, де проведено ґрунтово-лісотипологічне обстеження, типи лісу приймаються за його матеріалами.

9. Відносна повнота визначається окремо для кожного ярусу деревостану окомірною або за даними визначення сум площ поперечного перетину за допомогою повнотоміра. При цьому в змішаному деревостані відносна повнота ярусу визначається як сума відносних повнот складових порід.

Відносна повнота кожної складової породи визначається як відношення суми площ перетину даної породи до суми площ перетину на 1 га нормального насадження цієї ж породи, того ж віку і класу бонітету, згідно з прийнятими для цього регіону

таблицями ходу росту, або складеними на їх основі стандартними таблицями сум площ перетинів і запасів при повноті 1,0.

Візуальне визначення відносної повноти здійснюється шляхом зорового сприйняття і порівняльної оцінки даних деревостану, що таксується, з виробленим стереотипом нормального деревостану: за зімкнутістю крон, щільністю стояння дерев з урахуванням їхніх діаметрів, співвідношенням діаметрів і висот та іншими показниками. При цьому нормально повним (що має повноту 1,0) вважається деревостан, в якому немає ні одного відсутнього і ні одного зайвого дерева. У молодняках висотою до 3 м повнота визначається за ступенем зімкнутості намету.

10. Запас деревостану визначається як сума запасів його складових деревних порід, а запас складових порід як сума об'ємів стовбурів дерев.

Окомірна оцінка запасу здійснюється так само, як і відносної повноти, шляхом зорового сприйняття і уявного порівняння таксаційної характеристики деревостану з даними, отриманими в процесі тренувань на пробних площах в аналогічних деревостанах, з урахуванням факторів, що впливають на запас та за необхідності коригується за допомогою нормативних даних – таблиць ходу росту, стандартних таблиць запасів тощо.

У виділах, де проведена вибірково-вимірвальна або вибірково-перелікова таксація, запас деревостану (ярусу) на 1 га проставляється за їх даними.

11. Окремі дерева в молодняках і середньовікових насадженнях, які різко відрізняються розміром та віком від основного деревостану і які за встановленими у пункті 3 цього підрозділу нормативами неможливо виділити в ярус, а також окремі дерева, які ростуть на не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках і нелісових землях, таксуються як поодинокі дерева. Для них вказуються деревна порода, вік, середня висота і діаметр, відсоток ділових дерев та запас деревини на 1 га.

Точність визначення запасу поодиноких дерев, сухостою і захаращеності зазначена в таблиці 7. Мінімальний запас на 1 га дерев кожної з цих категорій, що підлягає рубці (прибиранню), установлює перша лісовпорядна нарада.

12. Під час опису пошкоджених насаджень вказуються рік і вид (тип) пошкодження, відсоток пошкоджених дерев, ступінь пошкодження, види шкідників, хвороб, які викликали пошкодження.

Пошкоджені середньовікові та старшого віку насадження, у яких життєздатна частина має повноту 0,1-0,2 (крім молодняків), відносяться до рідколісся, а при повноті менше 0,1 та молодняків з повнотою менше 0,4 – до інших відповідних категорій не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок (галявина, згарище, загибле насадження). При описі таких виділів в них окремо зазначають таксаційну характеристику життєздатної і загиблої частини деревостану. При цьому для загиблої частини деревостану, яка зберегла товарні якості деревини, зазначають склад, вік, середню висоту, запас ліквідної деревини на 1 га, а також для кожної породи середній діаметр і відсоток ділових дерев.

13. Під час таксації зімкнутих лісових культур визначаються ті ж таксаційні показники, що і для насаджень природного походження.

Для лісових культур до 20 років зазначають рік створення, способи підготовки ґрунту і створення, схеми розміщення, оцінка їхньої якості, причини незадовільного стану або загибелі.

14. У польовий період складається відомість польового обліку лісових культур віком до 20 років (додаток 8), яку засвідчує лісокористувач.

15. При наявності лісових культур, створених під наметом лісу (попередні лісові культури), а також культур, заглушених другорядними породами, при їхній різниці в

середніх висотах більше 6 м, насадження таксується за верхнім ярусом, а лісові культури описуються окремо.

У відомості польового обліку культур вони враховуються окремим розділом. Після рубки верхнього ярусу вони відносяться, залежно від їхнього стану, до лісових культур переведених у вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки або незімкнутих лісових культур.

16. Лісові культури, створені в порядку реконструкції насаджень природного походження, якщо вони не зімкнулися в рядах, відносяться до категорії незімкнутих лісових культур. У цьому випадку опис культур в картці таксації ставиться на перше місце, а насадження, що реконструюється – на друге, з віднесенням виділу до категорії незімкнутих лісових культур.

Лісові культури, створені в порядку реконструкції насаджень, які значно відрізняються за висотою від деревних порід природного походження, описуються як 2-х ярусне насадження. На перше місце ставиться опис ярусу лісових культур, на друге – насадження природного походження з віднесенням виділу до категорії лісових культур.

Лісові культури, створені в порядку реконструкції насаджень, однакові за висотою з деревними породами природного походження, таксуються як одноярусне насадження.

17. Під час опису підросту під наметом лісу і природного поновлення на не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках визначаються такі показники: породний склад за співвідношенням кількості життєздатних екземплярів, для кожної складової породи середній вік, середня висота, кількість в тис. шт. на 1 га та походження.

18. Під час опису підліску вказуються: породний склад і його зімкнутість (ступінь густоти). Градації густоти устанавлюються окремими нормативами в межах груп чагарникових порід. При відсутності нормативів для оцінки густоти (зімкнутості) підліску приймаються такі градації: зімкнутість 0,8-1,0 (більше 5 тис. кущів на 1 га); 0,5-0,7 (5-2 тис. кущів на 1 га); 0,1-0,4 (до 2 тис. кущів на 1 га).

19. Грунт і надґрунтовий трав'яний покрив, при наявності матеріалів ґрунтово-лісотипологічного обстеження або випробуваних типологічних схем може не описуватись, за винятком надґрунтового трав'яного покриву ягідників, лікарських та інших цінних трав'яних рослин, наявність яких дозволяє організувати їхню промислову заготівлю і є відповідне рішення, яке прийняла перша лісовпорядна рада.

У картці таксації описуються найбільш поширені види ягідників, лікарських, технічних і кормових трав, із зазначенням (коди відповідно до класифікаторів) облікової категорії (виду сировини), виду рослин, проективного покриття, характеру розміщення.

При наявності ерозії ґрунту вказується її вид і ступінь розвитку. У гірських умовах зазначається стійкість ґрунту і вихід корінних гірських порід на поверхню.

20. Місцезнаходження виділу характеризується розміщенням його відносно елементів рельєфу місцевості (заплава, вододіл, плато, улоговина, схил тощо) і формами рельєфу (рівнинний, слабо хвилястий, горбкуватий). У гірських умовах, а також на ярах, балках, крутосхилах зазначаються експозиція і стрімкість схилу.

21. Для кожного виділу вкритих лісовою рослинністю, у якому панівна порода не відповідає цілям ведення лісового господарства або типу лісу, зазначається цільова лісотвірна порода на період обороту рубки.

22. Додаткові відомості, що відмічаються під час таксації насаджень:

- придатність насаджень для виділення еталонів ведення господарства, до яких відносяться кращі за продуктивністю, ростом і станом насадження;
- придатність насаджень для організації генетичних резерватів, плюсових насаджень, постійних і тимчасових лісонасінних ділянок і включення їх до ПЛНБ;
- відмітка про наявність генетичних резерватів, плюсових насаджень і дерев, постійних і тимчасових лісонасінних ділянок, архівно-маточних і лісонасінних плантацій та інших об'єктів ПЛНБ;
- знаходження соснових насаджень у підсощі, термін знаходження, їх санітарний стан;
- селекційна оцінка насаджень та інша інформація.

23. Для не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок під час лісотаксаційних робіт встановлюється: цільова порода, клас бонітету, які визначаються за типом лісорослинних умов або прилеглими насадженнями, тип лісу, а також описується природне поновлення.

24. Для зрубів, згарищ і загиблих насаджень вказується рік рубки, пожежі, вітровалу, бурелому та причин пошкодження (загибелі), вид пожежі. На зрубках зазначається кількість пнів на 1 га, у тому числі соснових, їх середній діаметр для визначення можливості і способів механізації лісовідновних робіт. На згарищах і в загиблих насадженнях дається таксаційна характеристика загиблої і окремо життєздатної частини насадження.

Для рідколісь визначаються ті ж таксаційні показники, що і для насаджень.

25. Лісосіки, передані за лісорубними квитками в суцільну рубку чи кінцевий прийом поступової рубки у рік проведення польових лісовпорядних робіт, але не зрубані до часу проведення лісотаксаційних робіт, описуються окремими виділами як насадження (з визначенням усіх таксаційних показників, окрім запасу насадження) з категорією лісової ділянки - лісосіка поточного року.

26. Під час таксації не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок відмічають такі особливості: причини для загиблих насаджень, доступність для господарської діяльності і можливість застосування механізмів при лісовідновних роботах. Для зрубів зазначаються також порубкові залишки, недоруби і невивезена деревина із визначенням породного складу і відсотків ділової деревини за породами.

27. Сіножаті і пасовища описуються із зазначенням їхнього типу (заплавна, суходільна, заболочена), стану (чиста, заросла, вкрита купинами, поліпшена) і якості (добра, середня, низька), а також із зазначенням користувача, урожайності з 1 га (сухої маси), ступеня заростання деревною і чагарниковою рослинністю, видового складу травостою.

До чистих сіножатей відносяться ділянки на яких немає чагарників, дрібнолісся, купин або вони рівномірно покривають не більше 20% площі ділянки.

До зарослих відносяться ділянки, які вкриті деревною і чагарниковою рослинністю більш ніж на 20%.

До купинястих (вкритих купинами) - ділянки, на яких понад 20% площі зайнята купинами.

До поліпшених сіножатей відносяться ділянки зайняті природними або штучно створеними травостоями, на яких виконані (виконуються) необхідні заходи з підвищення урожайності.

Якість сіножатей і пасовищ визначається залежно від характеристики травостою, стану і врожайності. Нормативи для оцінки якості встановлюють з урахуванням місцевих умов територіальні органи Держлісагентства і зазначають в протоколі першої лісовпорядної наради.

Якщо в результаті надмірного випасання худоби або інших причин спостерігається виникнення ерозійних процесів в картці таксації робиться відмітка і призначаються необхідні господарські заходи.

28. Під час опису орних земель зазначають їх якість (добра, середня, низька) залежно від родючості ґрунту.

29. Під час опису садів, виноградників та інших багаторічних насаджень визначаються такі елементи їхньої характеристики: плодоносні чи неплодоносні; поливний чи богарний тип; схема розміщення дерев (кущів); рік закладання; кількість дерев (кущів) на 1 га, в тому числі кількість дерев, що плодоносять; середня врожайність з 1 га саду, ягідника.

30. Під час опису плантацій, деревних шкіл зазначаються вид плантації (відповідно до прийнятого класифікатора), порода, вік, рік закладання, схема розміщення, фактична кількість дерев або кущів на 1 га.

31. Для боліт зазначаються тип боліт (верхове, перехідне, низинне), тип рослинності (осокове, осоково-сфагнове, очеретяне тощо), прохідність, товщина торф'яного шару, наявність і характеристика деревно-чагарникової рослинності.

32. Для земель непридатних для ведення лісового господарства і земельних ділянок, що не використовуються, визначається їхня категорія (піски, крутосхили, кам'яністі розсипи, відвали, солонці тощо) і можливість їхнього використання для лісорозведення (наприклад, рекультивація відвалів, кар'єрів тощо).

Непридатність земель для лісорозведення встановлюється за матеріалами ґрунтово-лісотипологічного обстеження.

В окремі виділи виділяються рекультивовані землі, під час опису яких визначається їхній стан і придатність для використання в лісовому господарстві як земель лісокультурного фонду або сільськогосподарських угідь.

33. Під час лісотаксаційних робіт описуються лісові автомобільні дороги та лісові проїзди, що проходять через квартал (урочище), та інші категорії лінійних об'єктів (квартальні і межові просіки, протипожежні розриви, траси ліній електромереж, продуктопроводів тощо).

Для лісових автомобільних доріг та лісових проїздів вказуються ширина, довжина в межах кварталу, стан і тип.

Для мостів та інших дорожніх споруд – їх стан.

Для всіх інших лінійних виділів зазначають категорію земель, ширину, довжину і стан.

34. Під час лісовпорядкування виявляються і описуються особливості окремих виділів: наявність споруд (будівлі, в тому числі мисливські, лісові пожежні станції, шишкосушарки тощо), а також тимчасові місця складування і навантажування деревини, траси підземних комунікацій та інші об'єкти, які в зв'язку з незначними розмірами земельних ділянок, де вони знаходяться, не можуть виділятися в самостійні виділи.

35. Після завершення лісотаксаційних робіт в лісовому кварталі безпосередньо в лісі або при додатковому аналізі матеріалів ДЗЗ, вирішується питання про об'єднання виділів із схожими таксаційними характеристиками, або роз'єднання виділу при розходженні характеристики в різних пунктах таксації більше допустимих градацій і проводиться послідовна нумерація виділів.

36. Нумерація виділів на польових фотоабрисах (абрисах) і картках таксації проводиться в цілому для кварталу. Виділи послідовно нумеруються арабськими цифрами з північно-західного кута кварталу до південно-східного.

37. Комплект карток таксації з характеристиками всіх виділів кварталу брошурується за категоріями лісів і вкладається в обкладинки, які заповнюються

окремо для кожної категорії лісів. На обкладинці картки таксації в розділі “Загальна характеристика кварталу” зазначають: номер кварталу, категорію лісів, адміністративний район, рельєф, площу, джерело пожежної небезпеки і відстань до нього або щільність радіоактивного забруднення ґрунту.

4. Оцінка обсягу і якості виконаних господарських заходів під час лісотаксаційних робіт

1. Оцінка якості та ефективності виконаних лісогосподарських заходів під час лісотаксаційних робіт проводиться з метою об'єктивної оцінки їх результатів і обґрунтованого проєктування лісогосподарської діяльності на проєктний період.

2. Перед виходом у ліс в картці таксації має бути таксаційна характеристика виділу і запроєктовані господарські заходи за даними попереднього лісовпорядкування.

3. У відповідному макеті картки таксації дається характеристика проведених за попередній проєктний період лісогосподарських заходів як запроєктованих лісовпорядкуванням, так і не запроєктованих, з оцінкою їхньої якості (задовільно, незадовільно).

Оцінка якості виконаних лісогосподарських заходів проводиться за три останні перед лісовпорядкуванням роки.

4. Під час оцінки якості виконаних лісогосподарських заходів і здійснення лісокористування враховуються такі основні фактори:

4.1. Для відведення і таксації лісосік:

- додержання вимог щодо натурального оформлення лісосік (наявність чітких меж, стовпів з відповідними написами тощо), правил відбору дерев у рубку;
- додержання вимог щодо точності визначення наміченого в рубку запасу, площі лісосік;
- наявність пробної площі на відводах насаджень під освітлення і прочищення.

4.2. Для рубок головного користування:

- дотримання проєкту попереднього лісовпорядкування і правил рубок щодо розміру, способу і віку рубки, розміру і термінів примикання лісосік тощо;
- стан використання лісосічного фонду - кількість невикористаної деревини, залишеної на зрубках, в тому числі за породами і категоріями технічної придатності;
- збереження підросту за технологією його збереження;
- якість очищення лісосік від порубкових решток.

4.3. Для рубок формування і оздоровлення лісів та інших заходів з формування і оздоровлення лісів (рубки догляду за лісом, рубки, пов'язані з реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів, рубки переформування, а також лісовідновні і санітарні рубки тощо):

- дотримання проєкту попереднього лісовпорядкування за обсягом і розміщенням рубок та інших заходів, обґрунтованість допущених відхилень;
- відповідність виду рубок віку і стану насадження, правильність відбору дерев у рубку, випадки необґрунтованого вирубування кращих здорових дерев;
- лісівнича доцільність проведення рубки та іншого заходу, обсяг вирубування деревини і рівномірність її в межах виділу;
- очищення місць рубок від порубкових решток,
- пошкодження нанесені деревам, що не підлягали рубці на лісосіці і деревам прилеглим до лісосіки, в процесі рубки;
- лісівнича ефективність проведених рубок та інших заходів (поліпшення породного складу і якості насадження, переведення його в більш цінне господарство).

4.4. Для створення лісових культур:

- дотримання встановленої технології створення;
- спосіб обробітку ґрунту, розміщення посівних або садивних місць і їхня кількість на 1 га;
- обґрунтованість вибору головної породи, якість садивного матеріалу і виконаних робіт, якість і кількість доглядів тощо;
- приживлюваність і стан лісових культур.

4.5. Для сприяння природному поновленню:

- збереження підросту, його стан;
- наявність самосіву;
- оцінка ефективності проведеного заходу.

4.6. Для підсочування соснових насаджень:

- повнота залучення в підсочування деревостанів, що підлягають підсочуванню;
- дотримання технології (кількість і ширина кар, правильність застосування стимуляторів смоловиділення, розміри каропідновок);
- дотримання термінів тривалості підсочки;
- стан насадження;
- призначення в рубку насаджень, що вийшли з підсочування.

4.7. Для гідролісомеліоративних робіт:

- відповідність виконаних заходів проекту осушення (територіальне розміщення осушувачів, їх розміри, підтримання їх у робочому стані та інші показники);
- вплив виконаних меліоративних заходів на стан насаджень і на не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, угіддя.

5. Оцінка якості виконаних заходів проводиться згідно з вимогами і критеріями чинних правил, інструкцій, рекомендацій та інших нормативно-технічних документів і заноситься у відповідний макет картки таксації.

5. Призначення лісогосподарських та інших заходів під час лісотаксаційних робіт

1. Лісогосподарські заходи призначаються під час лісотаксаційних робіт у виділах, де їхнє проведення необхідне з лісівничих міркувань, або в цілях користування лісовими ресурсами в рамках чинних правил та інших нормативно-технічних документів.

2. Підставою для призначення конкретного лісогосподарського заходу у виділі є відповідність його якісним і кількісним характеристикам, певним нормам і умовам, при яких допустиме або необхідне проведення цього заходу відповідно до діючих правил і рекомендацій.

3. Безпосередньо під час лісотаксаційних робіт призначаються такі лісогосподарські заходи: рубки головного користування за станом; рубки формування і оздоровлення лісів; ліквідація захаращеності; створення лісових культур і заходи щодо сприяння природному відновленню; агротехнічний догляд за незімкнутими лісовими культурами; освітлення в незімкнутих лісових культурах; рубки, пов'язані з реконструкцією; ландшафтні рубки; інші заходи з формування і оздоровлення лісів; інші заходи, не пов'язані з веденням лісового господарства; заходи щодо захисту лісу; протипожежні заходи; ремонт доріг та мостів; благоустрій рекреаційних лісів; заходи спрямовані на покращення сіножатей і пасовищ; біотехнічні заходи тощо.

Під час лісотаксаційних робіт визначаються також ділянки не вкриті лісовою рослинністю, які залишаються під природне відновлення лісів.

В одному виділі може бути призначено кілька господарських заходів, які проводяться одночасно або послідовно залежно від фактичного стану лісової ділянки або насадження, закономірностей його росту і розвитку в конкретному типі лісорослинних умов або типі лісу, лісовідновних процесів.

4. Призначені господарські заходи записуються у відповідний макет картки таксації, вказується вид (код) заходу і номер розрахунково-технологічної карти (РТК) або технологічної схеми (ТС) виконання робіт, розроблені для даного виду заходу в регіоні проведення лісовпорядних робіт.

Запис про призначення рубки головного користування робиться тільки для насаджень, що потребують термінової рубки за станом. До них належать пошкоджені, всихаючі і низькоповнотні (повнотою 0,3-0,4) стиглі та перестійні деревостани.

Для рубок догляду за лісом, рубок, пов'язаних з реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів, рубок переформування, а також лісовідновних (поступові та вибіркові) і вибіркових санітарних рубок визначається відсоток вибірки деревної маси від загального ростучого запасу.

5. Заходи з догляду за молодняками призначаються незалежно від наявності шляхів транспорту, якщо їхнє проведення необхідне за лісівничими вимогами, окрім ділянок недоступних за умов гірського рельєфу, що обумовлені в протоколі технічної наради.

У культурах хвойних і твердолистяних порід, які не зімкнулися та існує загроза їхнього заглушення поросллю, або самосівом м'яколистяних порід, призначаються освітлення в незімкнутих лісових культурах, а за відпаду культур більше 15% - доповнення.

6. Лісовідновні заходи, включаючи природне відновлення лісів, призначаються на не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках, а також у виділах, що складають лісосічний фонд проектного періоду, з наведенням способу відновлення і цільової породи.

На зрубках, згарищах та інших не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках, залишених під природне поновлення, за необхідності призначаються заходи із сприяння природному відновленню.

7. Під час призначення лісогосподарських заходів керуються чинними правилами, інструкціями та іншими нормативно-технічними документами з лісового господарства, затвердженими в установленому порядку. При відсутності РТК і ТС на регіон проведення лісовпорядних робіт визначаються також основні технічні і технологічні особливості їхнього проведення, засоби механізації проведення лісогосподарських робіт, спосіб підготовки лісокультурної площі, схема змішування порід, кількість садивних місць на 1 га тощо, які записуються у відповідний макет картки таксації.

VI. ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОСТУ І СТАНУ НАСАДЖЕНЬ

1. Закладання лісовпорядних пробних площ

1. Лісовпорядні пробні площі закладаються з метою:

- тренування спеціалістів лісовпорядної організації з окомірної оцінки таксаційних показників насаджень;
- вивчення особливостей росту насаджень;
- складання ескізів таблиць ходу росту насаджень;
- встановлення придатності існуючих таблиць для використання в даних лісорослинних умовах;

- вивчення товарної і сортиментної структури деревостанів, уточнення товарності насаджень в об'єкті, що впорядковується;
- вивчення санітарного стану і біологічної стійкості деревостанів;
- обґрунтування віків стиглості лісу;
- вивчення лісівничої ефективності рубок догляду за лісом, рубок переформування, вибіркового і поступового рубок головного користування, визначення оптимальних способів та інтенсивності цих рубок для правильного їх призначення і проведення;
- вивчення лісівничої ефективності лісомеліоративних та інших заходів з підвищення продуктивності і стійкості насаджень (введення під намет насаджень ґрунтополіпшуючих рослин, добрив, зниження рекреаційних навантажень тощо).

Пробні площі, незалежно від їхнього основного призначення, закладаються з урахуванням можливості більш широкого їх використання для інших цілей.

2. Необхідна кількість і види пробних площ визначається в залежності від ступеня вивченості лісів об'єкта лісовпорядкування з урахуванням наявності пробних площ попереднього лісовпорядкування та їхньої збереженості.

3. Для вивчення ходу росту насаджень, ефективності рубок догляду за лісом та рубок переформування насаджень можуть закладатись постійні пробні площі, на яких вимірювання періодично повторюються під час кожного повторного базового лісовпорядкування для оцінки змін, які відбулися.

Пробні площі для вивчення ефективності вибіркового і поступового рубок головного користування та вибіркового санітарного рубок можуть бути тимчасовими або постійними, залежно від їхнього цільового призначення і ступеня вивченості стану насаджень об'єкта лісовпорядкування.

Пробні площі для вивчення товарної і сортиментної структури є тимчасовими. На них заміри проводяться один раз.

4. Вибір місця закладання пробних площ, їхнє натурне оформлення, методи закладання, обробка результатів вимірювань регламентуються чинними галузевими стандартами і розробленим на їх основі лісовпорядною організацією практичним посібником щодо закладання пробних площ.

Польові записи і подальша обробка даних проводяться на спеціальних бланках "Картка пробної площі" (додатки 9, 10, 11) і "Картка модельного дерева" (додаток 12).

5. Постійні пробні площі після закінчення польових робіт передаються лісокористувачу згідно з актом і підлягають постійному зберіганню.

У насадженнях 30-метрової смуги навколо постійних пробних площ забороняється проведення всіх видів рубок, за винятком прибирання окремих дерев, уражених небезпечними шкідниками і хворобами, наслідком розповсюдження яких можуть виникнути осередки масового усихання насаджень.

6. Лісовпорядна організація формує базу даних пробних площ, які використовуються для уточнення нормативної бази і лісовпорядного проектування.

2. Обстеження природного поновлення

1. Обстеження природного поновлення проводиться з метою отримання об'єктивних даних про:

- динаміку природного поновлення та його успішність у різних типах лісу в залежності від категорії не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок, особливостей материнського насадження, ширини і концентрації лісосік, способів рубок і термінів примикання лісосік, технології лісозаготівель, наявності й збереження підросту та давності рубки;

- наявність підросту цінних порід під наметом стиглих насаджень, його стан і життєздатність;

- вплив на хід лісовідновлення способів очищення лісосік, що застосовувались, залишених насінників, заходів сприяння природному поновленню, випасання худоби, лісових пожеж та інших факторів;

- вплив на хід природного поновлення техніки і технології, що застосовуються при розробці лісосік, способів заготівлі й трелювання деревини;

- ефективність заходів із збереження підросту при розробці лісосік.

2. Дані обстеження природного поновлення використовуються для тренування окоміру з визначення кількості підросту, самосіву, а також для обґрунтування лісовідновних заходів, що проєктуються лісовпорядкуванням.

3. Обстеження природного поновлення здійснюється вибірково-переліковим методом шляхом закладання кругових або прямокутних пробних площадок.

4. Обстежуються переважно ділянки, де виникають труднощі в окомірній оцінці кількості і стану самосіву чи підросту, а також ділянки з проведеними заходами із сприяння природному поновленню, в яких з моменту проведення цих робіт пройшло 5 і більше років.

Обсяг обстеження залежить від густоти підросту або самосіву: густий – 0,5%, середній – 1%, рідкий – 2% площі виділу.

У лісах, де основним способом лісовідновлення є створення лісових культур, обсяг робіт з обстеження природного поновлення зменшується рішенням першої лісовпорядної наради. Він може бути обмежений лише проведенням обстеження ділянок, з виконаними заходами сприяння природному поновленню лісів.

5. Обстеження ходу природного поновлення вибірково-переліковим методом, в тому числі на ділянках з проведеними заходами сприяння природному поновленню лісів, регламентується “Інструкцією з проєктування, технічного приймання, обліку та оцінки якості лісокультурних об’єктів”, затвердженій наказом Державного комітету лісового господарства України від 19.08.2010 №260, а також розробленими на її основі робочими правилами щодо проведення обстежувальних робіт під час лісовпорядкування.

Дані переліку і необхідних вимірювань заносяться в картку обстеження природного поновлення (додатки 13 і 14).

3. Обстеження стану лісових культур

1. Обстеження лісових культур проводиться з метою:

- визначення їхнього збереження і якісного стану;
- проєктування заходів для покращення їх стану;
- оцінки ефективності методів і технології створення;
- обґрунтування способів лісовідновлення, що проєктуються;
- тренування окоміру для правильної візуальної оцінки стану лісових культур в процесі лісотаксаційних робіт;

- контролю за правильністю їхнього обліку і оцінки стану в об’єкті лісовпорядкування.

2. Обстеження стану лісових культур проводиться переліковим методом не менше як на 5% площі культур, створених за минулий проєктний період. У першу чергу обстежуються лісові культури, стан яких викликає сумнів щодо їхньої успішності.

Характеристика лісових культур останніх 3-х років встановлюється, в основному, за даними їх інвентаризації, проведеної лісокористувачем, а також за окомірною

оцінкою. Обстежуються лише ті ділянки, під час огляду яких виник сумнів щодо достовірності даних інвентаризації.

3. Детальне обстеження проводиться шляхом натурального огляду, обліку та обмірювань на пробних площах, закладених у місцях, які найбільше характеризують стан лісових культур.

Під час візуального огляду відповідно до розробленого проекту створення лісових культур перевіряється: правильність відведення і оформлення ділянок; їхня площа на підставі креслень (планів); технологія створення лісових культур, головна та супутні породи, їхнє розміщення та густота; відповідність садивного (посівного) матеріалу діючим стандартам; якість виконаних робіт.

При значних розбіжностях між проєктними і польовими матеріалами проводиться повторна інструментальна зйомка ділянки та детальне обстеження стану лісових культур.

4. Обстеження лісових культур регламентується “Інструкцією з проєктування, технічного приймання, обліку та оцінки якості лісокультурних об’єктів”, затвердженій наказом Державного комітету лісового господарства України від 19.08.2010 № 260, а також розробленими на її основі робочими правилами щодо проведення обстежувальних робіт під час лісовпорядкування.

Результати детального обстеження лісових культур заносяться у відповідну картку (додаток 15).

5. Лісові культури, які не відповідають вимогам 3-го класу якості, вважаються не атестованими. Для них проєктується проведення заходів, які дозволять підвищити їхню якість до рівня стандартних, або списуються у встановленому порядку.

6. Якщо якість лісових культур нерівномірна, то ділянка лісових культур ділиться на окремі виділи. При цьому частини ділянок, на яких загинули лісові культури, виділяються в окремий виділ, якщо їхня площа 0,3 га і більше. Поділ ділянки лісових культур на виділи різних класів якості проводиться при їхній площі 1,0 га і більше.

7. Результати обстеження і окомірної оцінки лісових культур минулого проєктного періоду та їхня площа, визначена лісовпорядкуванням, вносяться в картку таксації і у відомість польового обліку лісових культур. Розбіжності в площах лісових культур, встановлені лісовпорядкуванням, надаються лісокористувачу. Визначаються причини розбіжностей.

4. Оцінка лісопатологічного і санітарного стану насаджень

1. Під час лісотаксаційних робіт виявляються пошкодження насаджень шкідниками та хворобами лісу, а також ділянки лісу, які пошкоджені промисловими викидами та іншими шкідливими факторами. Визначається ступінь пошкодження насаджень. Основним методом є окомірна оцінка лісопатологічного стану насаджень, що проводиться у виділах, де є шкідники і хвороби лісу.

В об’єктах лісовпорядкування, де виявлені осередки масового розмноження шкідників або пошкодження хворобами, може проводитись спеціальне лісопатологічне обстеження. Воно планується і фінансується окремо від лісовпорядкування і виконується відповідно до вимог з експедиційного лісопатологічного обстеження лісів.

Методи і обсяг лісопатологічного обстеження визначаються в період підготовчих робіт до проведення лісовпорядкування.

2. Під час таксації насаджень, пошкоджених шкідниками і хворобами лісу, у картках таксації вказуються:

- види шкідників або хвороб;
- ступінь ураження насадження;

- характер розміщення пошкоджених дерев на площі (поодинокі – 1-2 дерева, групові – 3-10 дерев, куртинні – більше 10 дерев);

- запроєктований захід.

3. Під час лісотаксаційних робіт відмічають:

- ділянки з наявністю шовкопрядів (соснового, непарного та інших), соснової совки, соснового і ялицевого п'ядунів, соснового пильщика, золотогузки;
- лісові культури, вражені травневим хрущем і хворобою Шютте;
- осередки розповсюдження грибних хвороб (опенька, кореневої губки), а також ділянки, в яких не визначений вид шкідника або хвороби лісу.

4. Оцінка санітарного стану насаджень і не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок під час лісотаксаційних робіт полягає у визначенні наявності сухостою, вітровалу, бурелому, захаращення (в тому числі ліквідного), а також обсягів і стану невивезеної деревини. Облік такої деревини проводиться з розрахунку на 1 га.

5. У об'єктах лісовпорядкування, де є значний обсяг сухостою, вітровалу, бурелому, а також умови для його збуту або переробки, можуть проводитись спеціальні детальні обстеження санітарного стану насаджень.

При детальному обстеженні облік вказаної деревини проводиться шляхом закладання у виділі (площею більше 1 га) реласкопічних або кругових площадок постійного радіуса. По кожній панівній породі повинно бути обстежено не менше 50 виділів. Дані обстеження санітарного стану насаджень вибірково-перліковим методом заносяться в картку згідно з додатком 16, а вибірково-вимірвальним методом в картку згідно з додатком 17.

6. На реласкопічних або кругових площадках під час переліку ведеться облік дерев за категоріями їхнього стану згідно з додатком 2 до Санітарних правил в лісах України.

7. З метою тренування окоміру полекамеральна обробка пробних площ проводиться відразу ж після її закладання. Запас за категоріями стану дерев визначається загальноприйнятими методами. Запас дерев з I по IV категорії стану становить загальний запас деревостану, з якого запас дерев III і IV категорій стану становить частину, що підлягає вирубуванню санітарними рубками.

8. У насадженнях незадовільного санітарного стану намічаються заходи з їхнього оздоровлення відповідно до Санітарних правил в лісах України.

VII. НАБЛИЖЕНЕ ДО ПРИРОДИ ЛІСІВНИЦТВО ТА ДІЛЯНКОВИЙ МЕТОД ВПОРЯДКУВАННЯ ЛІСІВ

1. Впровадження засад наближеного до природи лісівництва

1. Наближене до природи лісівництво – система організації та ведення лісового господарства, за якої досягається безперервне відновлення і формування максимально подібних за структурою і розвитком деревостанів, близьких до потенційних природних. Воно базується на сприйнятті лісу як цілісної та самовідновлюваної екосистеми та направлене на забезпечення екологічно орієнтованого ведення лісового господарства, збереження біорізноманіття та безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісових ресурсів.

Ведення лісового господарства на засадах наближеного до природи лісівництва поєднує наступні принципи: безперервне в часі існування лісового покриву; збереження біорізноманіття; відтворення структури природних різновікових лісів; підтримання стійкості деревостанів, стабільності водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-оздоровчих та інших корисних властивостей лісів;

збереження стійкості ґрунтів; вирубування деревини в обсязі річного приросту; застосування природоохоронних технологій заготівлі деревини.

Стратегічним завданням наближеного до природи лісівництва є відтворення природних деревостанів залежно від лісорослинних умов, управління лісами та використання лісових ресурсів, які забезпечують природне біорізноманіття лісів, їх життєздатність і продуктивність, можливість найбільш повно виконувати лісами екологічних, соціальних та економічних функцій на місцевому, національному та глобальному рівнях.

Наведені принципи повинні бути враховані під час проєктування лісогосподарських заходів на близьку (10 років) та далеку перспективу (до 50 років).

Важливою складовою цього процесу є поступовий і планомірний перехід від переважного застосування суцільної системи рубок до вибіркових методів ведення лісового господарства та екологічно безпечних технологій здійснення лісозаготівельних робіт, зокрема в гірських лісах.

2. Принципи наближеного до природи лісівництва можуть застосовуватись як в гірських (переважно), так в і рівнинних лісах всіх категорій, за винятком природних заповідників та інших природно-заповідних територій, які за режимом прирівняні до природних заповідників.

3. Засади наближеного до природи лісівництва ґрунтуються на встановленні цільових (оптимальних) параметрів деревостанів в залежності від лісорослинних умов (природна зона, тип лісу), функціонального призначення лісів (категорія лісів), режиму ведення лісового господарства (заборона чи дозвіл на проведення рубок головного користування), системи рубок головного користування (вбіркова, поступова, комбінована, суцільна).

Основними цільовими показниками, які встановлюються для оптимальних (цільових) деревостанів, є: породний склад, вікова, вертикальна та горизонтальна структура, стійкість (остійність) дерев, категорії стану дерев, природне поновлення, проєкційне покриття трав'янистою рослинністю, кількість мертвих дерев.

Оптимальні деревостани в залежності від вищенаведених умов визначаються під час лісовпорядкування на основі наукових даних, накопиченого досвіду ведення лісового господарства, сучасних економічних і соціальних умов. Вони визначаються для адміністративної області або природно-економічного регіону і є обов'язковою складовою частиною Основних положень організації і розвитку лісового господарства (підрозділ 4 розділу II).

Досягнення оптимальних показників деревостанів є стратегією планування та метою ведення лісового господарства.

4. Під час лісотаксаційних робіт оцінюються показники сучасного деревостану в порівнянні з оптимальним. На підставі проведеної оцінки в залежності від наближеності або віддаленості показників сучасного деревостану від встановлених показників оптимального, перший відносять до відповідного типу деревостану, інформація про який наводиться в таксаційному описі.

4.1. Цільовий (наближений до цільового) тип деревостану – показники сучасного деревостану відповідають встановленим показникам для оптимального деревостану, або відхиляються від них в межах до 10 відсотків, або на 1 одиницю за відповідними показниками.

4.2. Перехідний тип деревостану – головна порода деревостану відповідає лісорослинним умовам, решта показників деревостану відхиляються від встановлених показників для оптимальних деревостанів в межах 11-20 відсотків, або на 2 одиниці за відповідними показниками.

4.3. Віддалений тип деревостану – головна порода деревостану відповідає лісорослинним умовам або господарським цілям (захисним, рекреаційним, соціальним, експлуатаційним тощо), відхилення інших показників деревостану від встановлених показників для оптимальних деревостанів перевищує відхилення для перехідного типу деревостану. До цього типу деревостану відносяться також деревостани, ослаблені внаслідок дії антропогенних або природних факторів середнього і сильного ступеня.

4.4. Похідний деревостан – головна порода насадження не відповідає лісорослинним умовам (типу лісу) та визначеним цілям, або зростає за межами свого природного ареалу.

5. Під час проектування лісовідновлення перевага надається (там, де це можливо) природному відновленню лісів. Для створення лісових культур проєктуються місцеві види деревних порід. Уведення інших видів і форм деревних порід можливе настільки, наскільки це не матиме негативного впливу на екосистему.

6. Під час лісотаксаційних робіт визначаються лісові ділянки або масиви лісу, для яких перехід на вибіркову систему господарювання і ведення лісового господарства на засадах наближеного до природи лісівництва є визначальним. Це, в першу чергу, гірські ліси, ліси, в яких не дозволяється проведення рубок головного користування та інші ліси, які мають важливе екологічне значення, де лісові насадження повинні безперервно існувати в часі і виконувати свої корисні функції.

7. Проектування лісогосподарських заходів на засадах наближеного до природи лісівництва має бути гнучким, направленим на формування складної різновікової структури насаджень, стійких до несприятливих факторів, а в насадженнях близьких до цільових – підтримання в такому стані.

8. Для тренування спеціалістів закладається мережа дослідних ділянок з рубок формування цільових деревостанів в характерних для об'єкта лісорослинних умовах, різних типах деревостанів і лісах різного функціонального призначення. На цих ділянках під час повторного базового лісовпорядкування і в процесі лісотаксаційних робіт, пов'язаних з актуалізацією матеріалів лісовпорядкування, здійснюється моніторинг з метою оцінки отриманих результатів та обґрунтування лісогосподарських заходів, які необхідно здійснити.

2. Впорядкування лісів за ділянковим методом

1. Метод ділянкового впорядкування лісів, або ділянковий метод, ґрунтується на матеріалах детального ґрунтово-лісотипологічного обстеження, за результатами якого утворюються ґрунтово-лісотипологічні виділи, - господарські ділянки.

2. Ділянковий метод застосовується в об'єктах, в яких впроваджені засади наближеного до природи лісівництва, та в лісах, що мають: багатий видовий склад насаджень; сформовану (або в стадії формування) різновікову структуру; сприятливі умови для природного відновлення лісів; збережене біотичне різноманіття.

Проектування ведення лісового господарства має бути направлене на поступове перетворення різних насаджень, які зростають у межах однієї господарської ділянки, в одне різновікове мішане багатоярусне насадження, показники якого відповідають показникам цільового деревостану, встановленим для цієї ділянки.

При використанні деревних лісових ресурсів застосовуються виключно вибіркові системи рубок (рубки догляду, вибіркові рубки головного користування, рубки переформування, лісовідновні рубки тощо), а суцільна або поступова системи рубок як виняток за об'єктивної необхідності - пошкоджені та загиблі деревостани, малоцінні деревостани тощо.

3. Ґрунтово-лісотипологічне обстеження і картування виконується спеціалізованим підрозділом лісовпорядної організації або іншою спеціалізованою організацією, за можливості, у рік підготовчих робіт до лісовпорядкування. Картування ґрунтів та типів лісу проводиться у тому ж масштабі, що і планово-картографічні матеріали лісовпорядкування.

4. Під час проведення ґрунтово-лісотипологічного обстеження виконуються такі роботи:

- виявляються закономірності і особливості формування типів лісорослинних умов і типів лісу в залежності від рельєфу, ґрунтів, клімату і рослинності;
- визначаються лісорослинні властивості ґрунтів, що впливають на ефективність вирощування на них насаджень різних деревних порід;
- визначаються таксаційні параметри найбільш продуктивних цільових насаджень різних деревних порід в межах ґрунтово-лісотипологічних груп;
- здійснюється підбір цільових деревних порід для ґрунтово-лісотипологічних груп з урахуванням цільового функціонального призначення лісів;
- визначається оптимальна породна структура лісів і розробляється система заходів, що забезпечує її досягнення.

5. Матеріали ґрунтово-лісотипологічного обстеження використовуються під час проведення лісовпорядних робіт. Складається робочий список ґрунтів і типів лісу, а також систематизована таблиця рекомендованих лісогосподарських заходів за групами типів лісу, які передаються виконавцю лісовпорядних робіт.

На фотоабрис (абрис) наносяться межі ґрунтових виділів синьою тушшю і межі лісотипологічних виділів червоною тушшю із зазначенням у північно-західній частині відповідного виділу шифрів ґрунтів і типів лісу (відповідно синьою і червоною тушшю). Господарські ділянки в межах лісового кварталу формуються в повній відповідності з межами лісотипологічних виділів.

6. Лісовпорядкування за ділянковим методом, проводиться на основі матеріалів ДЗЗ великої роздільної здатності (до 0,5 м).

Для виконання цих робіт залучаються досвідчені спеціалісти після тренування на достатній кількості пробних площ і таксаційних маршрутах, що охоплюють усю різноманітність типів лісу, форми і складу насаджень у даному лісовому масиві.

7. Лісовпорядкування за ділянковим методом повинно базуватися на ретельно проведеній таксації лісових насаджень. Тому для встановлення основних таксаційних показників і визначення поточного приросту за запасом в усіх типових насадженнях закладаються пробні площі.

На кожній пробній площі, одночасно із заміром висот для побудови графіка висот, встановлюють і окремо відмічають дерева, які будуть зрубані при вибірковій рубці.

Поряд з пробною площею проводиться рубка 20 модельних дерев, з яких 10-15 дерев для характеристики частини насадження, що залишається на пні, в найбільш типових для верхнього намету і 5-10 дерев для характеристики частини насадження, що мають бути вирубані при вибірковій рубці. Рубання модельних дерев проводиться за принципом пропорційного представництва.

Розкрязування моделей проводиться методом спрощеного аналізу стовбура з визначенням приросту окремо за два минулих п'ятиріччя.

З особливою точністю встановлюються прирости за діаметром на всіх 2-метрових зрізах і за висотою за останні два п'ятиріччя, бо ці вимірювання в подальшому будуть основою для обчислення абсолютного поточного приросту за об'ємом.

8. Таксаційно-лісівничий опис виділів і призначення лісогосподарських заходів здійснюється безпосередньо під час натурних лісотаксаційних робіт, а за необхідності – в результаті проведених рекогносцирувальних обстежень і вимірювань.

Лісотаксаційні роботи із застосуванням вибіркового вимірювально-перелікових методів є обов'язковою для пристиглих і стиглих насаджень головних порід. У цих же ділянках визначається абсолютний поточний приріст за діаметром за допомогою приросного бурава у 5-10 кращих дерев верхнього ярусу.

9. Після завершення лісотаксаційних робіт в лісовому кварталі, складається початковий варіант об'єднання виділів у постійні господарські ділянки на основі ґрунтово-лісотипологічних виділів.

Основною для утворення постійних господарських ділянок є тип лісорослинних умов – ділянки мають бути більш-менш однорідні за типом лісорослинних умов. Різниця за віком та іншими таксаційними показниками не має значення, оскільки призначення в рубку ведеться не насадження цілком, як при суцільній системі рубок, а окремими деревами (групами дерев), бо в процесі застосування вибіркової рубки початкова різниця між окремими ділянками буде поступово вирівнюватися. До складу господарської ділянки можуть бути віднесені також не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки (зруби, галявини тощо). На цих ділянках здійснюється проектування заходів з лісовідновлення з метою вирощування деревостанів, які відповідають цільовому деревостану для господарської ділянки, до складу якої вони належать.

Намічені межі постійних господарських ділянок та їхня початкова нумерація показуються на абрисі (фотоабрисі). Цей початковий варіант уточнюється в камеральний період з ув'язкою між суміжними кварталами і з остаточною нумерацією ділянок.

VIII. ОСОБЛИВОСТІ ЛІСОВПОРЯДНИХ РОБІТ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РЕГІОНАЛЬНИХ УМОВ ТА ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІСІВ

1. В гірських лісах

1. До гірських відносяться всі ліси розташовані в межах гірських систем і окремих гірських масивів з коливанням відносних висот місцевості більше 100 м і середнім нахилом поверхні від підніжжя до вершини гірських хребтів або до межі безлісних просторів більше 5° (незалежно від того, що окремі ділянки схилу можуть мати стрімкість менше 5°), а також на гірських плато і плоскогір'ях, незалежно від величини нахилу місцевості.

Ліси на горбкуватих підвищеннях, які не входять у гірські географічні системи, до гірських лісів не відносяться.

2. Основними цілями ведення лісового господарства в гірських лісах є:

- раціональне і невиснажливе лісокористування способами, що забезпечують збереження і підсилення їхніх захисних, водоохоронних та інших екологічних функцій;
- швидке і надійне залісення не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках і відновлення розладнаних насаджень з метою запобігання розвитку ерозійних процесів, збільшення площ насаджень особливо цінних порід (бука, дуба, ялини, ялиці), збереження реліктових порід дерев і чагарників;
- постійне збереження лісового середовища на стрімких схилах та малопотужних кам'янистих ґрунтах.

3. Під час лісотаксаційних робіт особлива увага звертається на правильну оцінку різновікових деревостанів, обстеження стану природного поновлення і лісових культур, вивчення досвіду ведення лісового господарства, особливо щодо проведення рубок головного користування, систем і способів рубок, технології лісозаготівель і техніки, що застосовується, та їхнього впливу на лісовідновні та ерозійні процеси,

водний режим, виявлення особливо захисних лісових ділянок, всебічно обґрунтоване призначення лісогосподарських заходів і лісокористування.

4. Організація території:

4.1. Під час проведення підготовчих робіт здійснюється збір даних про напрямки основних вантажопотоків, а також відомості про назви хребтів, урочищ, наявність перевалів і переправ через річки та ущелини. Виявляються місця сходу снігових лавин, зсувів, каменепадів, а також селенебезпечні русла, офіційно зареєстровані джерела мінеральних вод.

4.2. За межі кварталів приймаються вододільні лінії хребтів, тальвеги ущелин, ріки, струмки, дороги, постійні гірські стежки, лінії електромереж тощо.

Прямолінійна квартальна мережа проєктується при слабо вираженому або згладженому рельєфі, а також на широких плато. В один квартал за можливості включається ущелина – долина і прилеглі до неї обидва схили. Якщо ущелина дуже велика, вона розбивається на праву і ліву сторони, або на менші частини по більш дрібних елементах рельєфу, або з допомогою додаткових просік, які прорубуються перпендикулярно тальвегові.

5. Лісотаксаційні роботи:

5.1. Під час проведення колективних тренувань детально розглядається взаємозв'язок таксаційних показників насаджень та лісогосподарських заходів, що проєктуються, з типами лісорослинних умов і типами лісу, з стрімкістю та експозицією схилів, а також з висотою над рівнем моря. Особлива увага звертається на розподіл різновікових деревостанів на яруси і покоління, правильному і обґрунтованому призначенню лісогосподарських заходів.

Тренувальні пробні площі і тренувальні таксаційні ходи закладаються на схилах різної стрімкості, експозиції і в різних висотних зонах.

5.2. Лісотаксаційні роботи в гірських лісах проводяться по ходових лініях та заходом у виділі з використанням орієнтирів, видимих на матеріалах ДЗЗ.

За можливості межі виділів пов'язуються з елементами рельєфу, експозицією і крутизною схилів, висотою над рівнем моря.

Допускається таксація дешифрувальним методом з додатковим оглядом за допомогою бінокля з протилежного схилу: кам'янистих розсипів, скельних виступів та інших нелісових і не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок, а також насаджень, розташованих на схилах крутизною більше 40°.

5.3. Додатковими підставами для утворення виділів у гірських умовах є: група стрімкості схилу, експозиція схилу (південний і північний), ступінь стійкості ґрунтів проти ерозії та домішка особливо цінних і реліктових порід.

За експозицією схили поділяються на південні, до яких належать південні, південно-східні, південно-західні та західні; та північні, до яких належать північні, північно-східні, північно-західні та східні.

За стрімкістю схили поділяються на пологі до 11°, покаті – 11°-20°, стрімкі – 21°-30° на південних і 21°-35° на північних схилах; дуже стрімкі – понад 30° на південних і понад 35° на північних схилах. Середня стрімкість схилу для кожного виділу визначається з точністю $\pm 1^\circ$.

За ступенем стійкості проти ерозії ґрунти розділяються на нестійкі, середньостійкі і стійкі.

До нестійких відносяться ґрунти з глибиною профілю до 40 см, а також усі ґрунти на дуже стрімких схилах незалежно від глибини ґрунтового профілю.

До середньостійких – ґрунти з потужністю профілю 41-70 см на пологих, покатах і стрімких схилах.

До стійких – ґрунти з потужністю профілю більше 70 см на пологих, покатих і стрімких схилах.

При визначенні ступеня стійкості ґрунтів (потужності профілю) використовуються наявні матеріали ґрунтово-лісотипологічного обстеження (карта-схема ґрунтоутворювальних порід, скелетності ґрунтів, залягання скельного горизонту і еродованих земель). За відсутності матеріалів ґрунтово-лісотипологічного обстеження потужність ґрунтового профілю визначається з допомогою металевого стержня.

5.4. Під час лісотаксаційних робіт виявляються ділянки, які потребують лісорозведення (еродовані ділянки, гірські схили). У залежності від їхнього розміру і площі проводяться спеціальні вишукування та проєктування протиерозійних заходів.

5.5. У загальному описі лісорослинних умов та інших особливостей виділів додатково зазначають:

- експозицію і стрімкість схилу в градусах;
- висоту над рівнем моря;
- ступінь стійкості ґрунтів проти ерозії;
- відсоток поверхні, зайнятої виходами гірських порід (для лісових ділянок, сільськогосподарських угідь);
- наявність ерозії ґрунтів і ступінь її інтенсивності (сильна, середня, слабка);
- вплив випасання худоби на природне поновлення та розвиток ерозії ґрунтів;
- ступінь доступності для різних видів транспорту і механізмів.

Доступність для різних видів транспорту, протипожежної техніки і трелювальних механізмів визначається для виділів, у яких проєктуються лісгосподарські заходи або рубки головного користування, а також для виділів, які відносяться до 1-3 класу пожежної небезпеки.

Нормативи щодо доступності гірських схилів для автомобільного транспорту і тракторів визначаються на першій лісовпорядній нараді з врахуванням досвіду експлуатації машинно-тракторної техніки в даних умовах.

Додаткові дані, записані в картки таксації, відображаються в таксаційних описах або в проєктних відомостях.

5.6. Повнота деревостану, сума площ перетинів дерев на висоті стовбура 1,3 м і запас на 1 га визначаються відносно дійсної поверхні гірського схилу (не приведеної до горизонтального прокладення). У полекамеральний період при коригуванні карток таксації визначений запас на 1 га деревостану на схилах від 10° і більше перераховується на горизонтальне прокладення поверхні гірського схилу - множаться на коефіцієнт, наведений в таблиці 8.

5.7. При виявленні насаджень, уражених шкідниками і хворобами, або осередків їхнього масового розповсюдження, зазначається ступінь доступності ділянки (з урахуванням стрімкості схилів, характеру рельєфу та інших факторів) для наземних та авіаційних засобів боротьби.

6. Закладання пробних площ:

6.1. Пробні площі будь-якого призначення в гірських лісах закладаються з таким розрахунком, щоб довга сторона проби перетинала виділ на можливо більшій відстані вздовж схилу перпендикулярно горизонталям. З цією метою у великих виділах пробні площі закладаються у вигляді вузьких стрічок, але не менше 20 метрів ширини, при обов'язковій наявності не менше 200 дерев основного елемента лісу. Такі стрічкові пробні площі діляться на рівні секції довжиною не менше 100 м на схилах зі стрімкістю до 25° і не менше 50 м на схилах зі стрімкістю більше 25°, перелік дерев і складання

графіків висот проводиться окремо для кожної секції для того щоб виявити в межах пробної площі можливі зміни таксаційних показників, пов'язаних з різницею в абсолютних висотах окремих частин виділу або з нерівномірністю стрімкості схилу.

6.2. Вимірювання діаметрів дерев при переліках проводиться на висоті 1,3 м у двох напрямках - вздовж і поперек схилу, а по ступенях товщини вони враховуються як середнє значення діаметра, отримане від двох вимірювань.

Перелік проводиться з розподілом дерев за ярусами, віковими поколіннями, для кожного з яких вираховуються середні таксаційні показники.

Вимірювання діаметрів і приростів за діаметром на модельних деревах також проводяться в напрямках вздовж і поперек схилу.

6.3. При полекамеральній обробці пробних площ, закладених на схилах, дані про суми площ поперечних перетинів, повноти і запасу деревини, визначаються як для дійсної (фізичної) площі схилу, так і в перерахунку на горизонтальне прокладення.

Для тренування окоміру використовуються показники, обчислені відносно дійсної (фізичної) площі проби.

Таблиця 8. Коефіцієнти корегування запасів на горизонтальне прокладання

Схил у градусах	Коефіцієнт	Схил у градусах	Коефіцієнт	Схил у градусах	Коефіцієнт
10	1.015	24	1.095	38	1.269
11	1.019	25	1.103	39	1.287
12	1.022	26	1.113	40	1.305
13	1.026	27	1.122	41	1.325
14	1.031	28	1.132	42	1.346
15	1.036	29	1.143	43	1.367
16	1.040	30	1.155	44	1.390
17	1.046	31	1.167	45	1.414
18	1.051	32	1.179	46	1.440
19	1.058	33	1.192	47	1.466
20	1.064	34	1.206	48	1.494
21	1.071	35	1.221	49	1.524
22	1.078	36	1.236	50	1.556
23	1.086	37	1.252		

7. Вивчення особливостей ведення лісового господарства в гірських лісах:

7.1. Під час збору матеріалів, що характеризують лісорослинні умови та особливості ведення лісового господарства в об'єкті, що впорядковується, вивчаються і аналізуються:

- характер вертикальної зональності, залежність лісорослинних умов і складу лісів від особливостей рельєфу, висоти над рівнем моря та експозиції схилів;
- захисне значення лісів, відомості про випадки стихійного лиха (селі, лавини, обвали, повені) із зазначенням вихідних пунктів їх утворення;
- райони інтенсивного розвитку ерозійних процесів;
- системи, способи рубки і відтворення лісів, які застосовуються в об'єкті, методи розробки лісосік, способи трелювання та вивезення деревини, лісозаготівельна техніка і технологія робіт, що застосовуються;
- зміни дебету гірських річок і мінеральних джерел;
- вплив кліматичних і гідрологічних умов на лісове господарство;
- доступність лісових масивів і умови транспортування деревини.

7.2. В об'єктах, де відсутні матеріали ґрунтово-лісотипологічного обстеження, за необхідності, проводиться спрощене обстеження ґрунтів, у результаті якого отримують дані про стійкість різних типів ґрунтів до ерозійних процесів, про взаємозв'язок між типами ґрунтів, їхньою потужністю, материнськими породами, експозицією і стрімкістю схилів з насадженнями, що на них зростають.

Аналізуються зміни, що відбулися в результаті вирубування лісу, випасання худоби, впливу різних способів заготівлі, трелювання і вивезення деревини на розвиток ерозійних процесів і стан ґрунтів. Даються висновки і рекомендації щодо способів використання лісових ресурсів, обробітку ґрунту під лісові культури та з інших питань лісогосподарської діяльності, що спрямовані на запобігання порушень структури ґрунтового покриву і збереження лісового середовища на стрімких схилах.

7.3. При обстеженні природного поновлення особлива увага приділяється аналізу і оцінці:

- стану природного поновлення під наметом лісу і на не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках, особливо на верхній межі поширення деревної рослинності в районах, де спостерігається зниження цієї межі;
- динаміці і стану природного поновлення особливо цінних порід та порід, які важко поновлюються (сосни кедрової, тиса та інших) в різних лісорослинних умовах, при різних способах рубки;
- впливу випасу худоби на природне поновлення;
- впливу різних способів рубки, трелювання, вивезення, лісозаготівельної техніки і технології, що застосовуються, на природне поновлення;
- залежність ходу природного поновлення від експозиції і стрімкості схилів.

2. В лісах, що використовуються в рекреаційно-оздоровчих цілях

1. Ліси, що використовуються в рекреаційно-оздоровчих цілях, виділяються в установленому порядку з метою організації оздоровлення та відпочинку населення.

Для розробки пропозицій з виділення лісів, що використовуються в рекреаційно-оздоровчих цілях, застосовуються діючі нормативні документи, що регламентують їхню площу, місцезнаходження, вимоги до характеристики лісового фонду, режим утримування і використання, виходячи з принципів забезпечення сприятливих умов рекреаційно-оздоровчого використання.

2. Під час лісовпорядкування лісів, що використовуються в рекреаційно-оздоровчих цілях, додатково виконують такі роботи:

- визначення показників рекреаційної характеристики ландшафту (ландшафтна таксація);
- закладання пробних площ з визначенням стадій рекреаційної дигресії природного середовища і відсотка витоптування ґрунту;
- складання польового робочого плану ділянок за стадіями дигресії природного середовища;
- виділення функціональних зон;
- призначення заходів з рекреаційного благоустрою територій.

3. Ландшафтна таксація проводиться в лісопаркових частинах зелених зон, 1 і 2 зонах округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій, лісах населених пунктів, рекреаційних зонах національних природних і регіональних ландшафтних парків, рекреаційно-оздоровчих лісах поза межами зелених зон.

Під час ландшафтної таксації з дотриманням нормативів, викладених у додатку 18, визначається тип ландшафту, естетична і рекреаційна оцінка, пішохідна доступність, ступінь стійкості насаджень та деградації лісового середовища, додаткова

оцінка. Поряд з цим вказується характеристика підросту і підліску для деревостанів усіх груп віку.

Показники ландшафтної таксації є додатковими ознаками для утворення виділів.

4. У процесі ландшафтної таксації на фотоабрис (абрис) наносяться рекреаційні маршрути; у функціональних зонах з високим відвідуванням виявляють видові точки, з яких відкриваються мальовничі пейзажі близького і далекого плану; відмічаються місця масового відпочинку; дається характеристика стану існуючої дорожньої мережі і малих архітектурних форм.

5. У випадках відсутності на планшетах попереднього лісовпорядкування доріг та стежок (і якщо їх не видно на матеріалах ДЗЗ) здійснюється додаткова інструментальна зйомка мережі доріг і стежок в кварталах з найбільш інтенсивним відвідуванням. Виконується зйомка чітко виражених доріг та стежок, які постійно використовуються для проїзду, прогулянок і переходів, з наступним нанесенням їх на фотоабрис (абрис) і планшет.

6. Під час закладання пробних площ, з метою тренування окоміру, додатково визначається відсоток витоптування ґрунту. Для цього на пробі робиться зйомка всієї мережі доріг і стежок та витоптаних місць з нанесенням їх на план в масштабі не менше 1:1000. План складається на міліметровому папері і вклеюється в картку пробної площі. За планом визначається площа мережі доріг, стежок і витоптаних місць та їхній відсоток від площі проби.

Відсоток витоптування ґрунту використовується як головний критерій при визначенні стадії дигресії природного середовища.

7. Після виконання ландшафтної таксації складається польовий робочий план в масштабі 1:25000, на якому кольоровими олівцями фарбуються ділянки за стадіями дигресії (ділянки 1 стадії дигресії не фарбуються).

Пофарбовані за стадіями дигресії робочі плани використовуються для функціонального зонування території.

8. Залежно від конкретних умов і стадій дигресії виділяються такі функціональні зони:

- зона масового відпочинку, яка включає ділянки масових прогулянок, пляжного і спортивного відпочинку. Стадія рекреаційної дигресії становить – 3-5. Рекреаційне навантаження – 5 і більше людино-днів на 1 га. Необхідні невідкладні заходи з регулювання відвідування. Виділяється при величині 5 га і більше;

- зона інтенсивної рекреації, яка включає ділянки, що мають 2-3 стадії рекреаційної дигресії. Рекреаційне навантаження 1-5 людино-днів на 1 га. Виділяється при величині 25 га і більше;

- зона екстенсивної рекреації, яка включає ділянки з 1-ю стадією дигресії. Рекреаційне навантаження 1 людино-днів на 1 га і менше;

- зона резерватів, що включає ділянки, які просторово розташовані в межах території рекреаційного призначення, але на яких рекреаційна діяльність через різні причини тимчасово обмежена або заборонена. Це зокрема невеликі за площею ділянки природно-заповідного фонду (пам'ятки природи, заповідні лісові урочища, заказники тощо), а також господарсько-цінні ділянки.

9. У місцях з високим відвідуванням, в смугах лісу вздовж трас туристських маршрутів і доріг з активним рухом потоків відпочиваючих, використовуючи існуючі розробки і рекомендації, визначається оптимальне співвідношення типів ландшафтів, які є основою для проектування заходів, спрямованих на поліпшення естетичної цінності території.

10. Усі заходи з благоустрою, що проектуються, відображаються на фотоабрисах (абрисах) і в картці таксації. Місця відпочинку, рекреаційні ділянки, місця входу та

інші об'єкти, відмічають добре помітною (діаметром 2 мм) позначкою з номером у межах кварталу, а в картці таксації вказують їхній тип і склад. Аналогічно відмічають існуючі місця відпочинку, для яких зазначають їхній стан, даються рекомендації з художнього і архітектурного оформлення, намічають, у необхідних випадках, ремонт або заміна існуючих елементів благоустрою.

11. В лісах, що використовуються в рекреаційно-оздоровчих цілях, лісгосподарські заходи повинні забезпечувати поліпшення санітарно-гігієнічних та естетичних властивостей насаджень, підвищення їх біологічної стійкості, запобігання деградації лісового середовища, формування мальовничих ландшафтів і створення сприятливих умов рекреаційного використання.

12. В лісгосподарській частині зелених зон і третій зоні округів санітарної охорони курортів господарські заходи повинні бути спрямовані на формування стабільного лісового середовища шляхом вирощування здорових високопродуктивних насаджень, які мають високі захисні властивості, з підвищеною фітонцидністю і газо-, димостійкістю.

3. В лісах природно-заповідного фонду

1. Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища.

До природно-заповідного фонду України належать:

- природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

- штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

2. Проектування лісгосподарських та природоохоронних заходів в об'єктах ПЗФ здійснюється відповідно до встановленого режиму.

3. Лісовпорядкування в об'єктах ПЗФ проводиться з врахуванням:

- Червоної книги України;

- Зеленої книги України;

- міжнародних документів, ратифікованих Україною, щодо охорони видів флори та фауни, що підлягають охороні;

- наукових публікацій щодо наявності червонокнижних видів на території ПЗФ, що впорядковується.

4. Лісовпорядкування територій та об'єктів ПЗФ проводиться на основі проєктів організації території. Матеріали лісовпорядкування мають логічно доповнювати інформацію щодо наукового обґрунтування ведення лісового господарства, охорони, захисту, підвищення екологічного потенціалу лісів та раціонального лісокористування.

5. Лісовпорядкування природних заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків має базуватись на їх літописах природи. Літописи природи використовуються для оцінки стану навколишнього природного середовища,

розроблення заходів щодо охорони природних комплексів та забезпечення екологічної безпеки.

6. Лісовпорядкування лісів заповідників виконується відповідно до їх статусу, завдань і вимог щодо охорони природних комплексів та об'єктів, встановлених законодавством та Положенням про природний заповідник:

6.1. Проводиться на основі матеріалів ґрунтово-лісотипологічного, геоботанічного обстежень. При відсутності матеріалів зазначених обстежень, вони виконуються за рік до лісовпорядкування за окремою угодою.

6.2. Дається детальний опис усіх флористичних компонентів лісових біоценозів, закладаються постійні пробні площі спеціального призначення для вивчення розвитку біогеоценозів у часі, проводиться детальний аналіз порушень заповідного режиму, характеру проведення науково-дослідних робіт.

7. Лісовпорядкування біосферних заповідників здійснюється відповідно до їхнього статусу, вимог щодо структури та Положення про біосферний заповідник:

7.1. За цільовим призначенням і характером господарського впливу територія розділяється на окремі функціональні зони:

- заповідна;
- буферна ;
- антропогенних ландшафтів.

У межах біосферного заповідника може виділятися зона регульованої заповідності з обмеженою діяльністю відповідно до законодавства.

7.2. Проектується диференційований режим охорони, відтворення та використання природних комплексів згідно з функціональним зонуванням.

7.3. У межах встановлених охоронних зон господарські заходи призначаються з урахуванням вимог Положення про охоронну зону.

8. Лісовпорядкування національних природних і регіональних ландшафтних парків здійснюється відповідно до їхнього цільового призначення і режиму ведення господарства, визначених відповідними Положеннями, затвердженими в установленому порядку при утворенні парку:

8.1. З урахуванням природоохоронної, оздоровчої, рекреаційної та інших функцій встановлюється диференційний режим щодо охорони, відтворення та використання природних комплексів згідно з функціональним зонуванням:

- заповідна зона;
- зона регульованої рекреації;
- зона стаціонарної рекреації;
- господарська зона.

8.2. Територія може включати ділянки земель і водного простору кількох землекористувачів. Режим ведення господарства на цих землях визначається при створенні парку.

8.3. Проведенню лісовпорядкування повинно передувати функціональне зонування території і пов'язані з ним напрями господарських заходів, розвитку транспортної мережі обслуговування туристів, охорони та управління парком. Такі роботи виконуються за окремими угодами.

8.4. Лісовпорядкування проводиться на ґрунтово-лісотипологічній основі. У рекреаційних зонах проводиться ландшафтна таксація, а також виконується комплекс інших робіт, направлений на благоустрій їх території з метою послаблення рекреаційних навантажень на природні комплекси.

8.5. Під час ландшафтної таксації виявляються ділянки, які мають найбільше значення в ландшафтному, історичному та естетичному відношеннях, в цілях

організації екскурсійних стежок і ознайомлення відвідувачів з вартими уваги куточками і об'єктами парку.

8.6. На території парку, за винятком заповідних територій, господарські заходи, що проєктуються, повинні забезпечувати збереження і відновлення його природних комплексів, підвищення рекреаційних якостей ландшафту, створення комфортних умов для відвідувачів. У рекреаційній зоні передбачається створення лісових культур, які характеризуються високими естетичними властивостями.

9. На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує їхньому збереженню, або призводить до деградації чи зміни первісного стану.

Під час лісотаксаційних робіт на території пам'яток природи дається характеристика стану лісових насаджень, оцінюється дотримання лісокористувачем встановленого для неї режиму утримання і використання, а також визначаються заходи щодо забезпечення збереження рослинності на цій території.

10. Під час лісовпорядкування територій, оголошених заказниками, в картці таксації вказується тип заказника (ландшафтний, лісовий, ботанічний, загально-зоологічний тощо). В матеріалах лісовпорядкування приводиться його детальна характеристика і режим ведення господарства.

Господарські заходи проєктуються в залежності від типу заказника і встановленого режиму, зазначеного в Положенні про заказник.

11. Заповідні урочища можуть бути лісовими, болотними та іншими відокремленими цілісними ландшафтами, які мають важливе наукове, природоохоронне та естетичне значення і виділені з метою збереження їх у природному стані.

На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються в них, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників.

Впорядкування лісів заповідних урочищ виконується відповідно до їх цільового призначення та встановлених режимом ведення господарства. Лісогосподарські заходи, що проєктуються, повинні бути спрямовані на відновлення та збереження природних комплексів.

4. В лісах наукового, історико-культурного призначення

1. Особливості польових лісовпорядних робіт у лісах наукового призначення, виходячи з тематики експериментальних робіт та наукових досліджень, що в них виконуються, визначаються в період підготовчих робіт і відображаються в протоколі першої лісовпорядної наради.

2. На постійних пробних площах та інших об'єктах досліджень під час лісотаксаційних робіт проводяться повторні переліки і облік змін, що відбулися в них. За необхідності закладаються нові постійні пробні площі і експериментальні ділянки з відповідним оформленням лісовпорядними знаками, інформаційними стендами і складанням необхідних облікових документів на кожний такий об'єкт.

3. У процесі польових робіт під час збору інформації про минулу господарську діяльність вивчаються плани і завдання з науково-дослідних та дослідно-виробничих робіт, що виконувалися в минулому проєктному періоді. На основі аналізу цих матеріалів і натурних спостережень дається оцінка результативності проведених досліджень.

4. Під час лісотаксаційних робіт застосовуються вимірвальні і перелікові методи таксації, а в окремих особливо цінних об'єктах - суцільний перелік дерев. Особлива увага приділяється їхньому санітарному стану і стійкості насаджень. Такі об'єкти

повинні мати інформаційні стенди. У польовий період здійснюється збір відомостей з історії створення та формування унікальних об'єктів.

5. Проектування заходів в лісах, що мають наукове та історико-культурне призначення, повинне бути спрямоване на збереження, а в разі необхідності, відновлення історичного ландшафтного вигляду лісових масивів.

До початку польових лісовпорядних робіт встановлюється історичний вигляд лісових масивів на момент увіковічення, використовуючи архівні, літературні джерела і свідчення очевидців.

У польовий період визначається ступінь відповідності ландшафтного вигляду лісових масивів та їхніх частин увіковіченому, з метою наступного проектування заходів з догляду за лісом і, в разі необхідності, відновлення його історичного ландшафтного вигляду.

6. Територія лісових масивів розділяється на однорідні в меморіальному відношенні ландшафтні ділянки. У них проводиться лісопатологічне обстеження, детально вивчається стан насаджень.

7. Лісовпорядні роботи в лісах, розташованих на території меморіальних заповідників, пам'яток історії та культури, які є їхньою складовою частиною, виконуються з урахуванням особливостей лісового фонду конкретного об'єкта, які відображаються в протоколі першої лісовпорядної наради і в технічному завданні на виконання цих робіт. Під час виконання вказаних робіт керуються розробленими робочими правилами, які погоджуються із замовником.

5. В лісах, закріплених за користувачами мисливських угідь

1. Впорядкування лісів, закріплених за користувачами мисливських угідь, проводиться відповідно до вимог "Настанов з впорядкування мисливських угідь", затверджених наказом Держкомлісгоспу України від 21.06.2001 №56.

Специфічні особливості впорядкування цих лісів обговорюються на першій лісовпорядній нараді і знаходять відображення в її протоколі.

2. При виконанні лісотаксаційних робіт проводиться детальний опис виділів, що стосується інформації про їхні кормові і захисні якості, призначення одночасно з лісогосподарськими заходами мисливськогосподарських та біотехнічних заходів. Дається екологічна оцінка біоценотичних зв'язків між мисливською фауною і рослинним світом. Проводиться оцінка обсягів, якості та ефективності виконаних господарських і біотехнічних заходів.

3. Питання мисливської і господарської діяльності в лісах, що закріплені за користувачами мисливських угідь, більш детально вирішуються під час впорядкування мисливських угідь, яке є самостійним видом робіт, виконується за відповідними методиками, окремо планується і фінансується.

6. В державних захисних лісових смугах і полезахисних лісових смугах

1. Державні захисні лісові смуги і полезахисні лісові смуги входять у категорію захисних лісів.

2. Особливості лісовпорядних робіт у лісових смугах визначаються значною різноманітністю і екстремальністю лісорослинних умов, смуговим розміщенням та чисельністю видового складу дерев і чагарників, їхньою порівняно невеликою довговічністю та іншими специфічними особливостями смугових лісонасаджень.

3. Впорядкування захисних лісових смуг, поряд з визначенням їхньої таксаційної характеристики, повинне забезпечити отримання повної оцінки лісомеліоративного

стану насаджень та розробку на її основі комплексу заходів щодо продовження життєвого циклу (строку експлуатації) захисних насаджень.

4. В період підготовчих робіт проводиться рекогносцирувальне обстеження з метою ознайомлення з полезахисними лісовими смугами, уточнення їхньої кількості та розміщення. При цьому виявляється кількість лісових смуг, що мають неоднорідні за таксаційною характеристикою ділянки (виділи) і потребують промірювання для визначення конфігурації і площі останніх, а також намічаються місця для технічного тренування спеціалістів лісовпорядної організації і закладання пробних площ на рубки догляду.

Невеликі за площею полезахисні лісові смуги об'єднуються в збірні квартали.

5. Неоднорідні ділянки захисних смуг розділяються на виділи, в першу чергу за їхньою конструкцією, типом і способом садіння, складом порід або схемою змішування, походженням, формою, віком, захисною висотою і ступенем зімкнутості крон.

Захисна висота деревостану визначається за середньою висотою верхнього ярусу крон дерев.

6. Порядок, технологія і вимоги щодо проведення лісомеліоративного впорядкування, нормативи для визначення лісомеліоративних показників і критерії для розподілу насаджень полезахисних лісових смуг на виділи детально викладені в "Настановах з лісомеліоративного впорядкування захисних лісових насаджень лінійного типу та розташованих у смугах відведення каналів, залізниць, автомобільних доріг", Київ -2012.

Мінімальний розмір виділу для всіх категорій земель встановлюється 0,1 га або 100 м за довжиною. Ділянки меншого розміру окремо не виділяються, а описуються в макеті картки таксації "Особливості виділу".

7. Для проектування лісогосподарських заходів смугові насадження розділяють на 3 вікові періоди: перший – до утворення суцільного намету (молодняки); другий – посиленого росту у висоту і за діаметром стовбура (середньовікові); третій – послаблення фізіологічних процесів (пристигли і стиглі).

7. В дубових лісах

1. Завданням лісовпорядних робіт в дубових лісах є:

- проведення комплексної оцінки, виявлення насаджень, які мають водозахисне, селекційно-насінне, рекреаційно-оздоровче та експлуатаційне значення;
- виявлення не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок і насаджень з переважанням інших деревних порід, придатних за лісорослинними умовами для вирощування високопродуктивних, біологічно стійких дубових деревостанів;
- розробка заходів, що забезпечать комплексне використання ресурсів і корисних властивостей дубових лісів та їхнє відтворення.

2. Під час лісотаксаційних робіт в дубових насадженнях особлива увага звертається на правильне віднесення до високостовбурної чи низькостовбурної господарської секції з урахуванням походження і класу бонітету.

Дубові насадження насінного походження III класу бонітету і вище та вегетативні II класу бонітету і вище відносяться до високостовбурної господарської секції. Усі інші дубові насадження з нижчою продуктивністю ніж зазначено вище відносяться до низькостовбурної господарської секції.

Крім походження і продуктивності, додатковою ознакою для утворення окремих виділів є біологічний вид дуба (звичайний, скельний, пухнастий, північний), та його екотип (нагірний, байрачний, заплашний).

3. Лісогосподарські заходи в насадженнях і на не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках, що мають лісорослинні умови сприятливі для вирощування дубових насаджень, повинні бути спрямовані на відновлення дуба як головної породи і забезпечення переважання в складі мішаних насаджень.

Низькоповнотні і малоцінні молодняки в дібровних типах лісу повинні призначатись в реконструкцію.

При проектуванні і здійсненні рубок головного користування і лісовідновних заходів необхідно передбачати заходи, спрямовані на переведення низькостовбурних дубових насаджень вегетативного походження в насінні.

4. Під час лісотаксаційних робіт виявляються найбільш продуктивні насадження дуба високої товарності і окремі дерева з якісною формою стовбура без морозобійних тріщин та інших вад для отримання насіннєвого матеріалу та перевірки за спадковими якостями.

5. При наявності ознак масового всихання дубових насаджень одночасно з лісовпорядкуванням проводиться детальне обстеження та оцінка їхнього лісопатологічного стану і розробляється комплекс заходів з оздоровлення цих насаджень.

8. В лісах, забруднених радіонуклідами

1. Лісовпорядкування об'єктів з радіаційним забрудненням проводиться з врахуванням "Рекомендацій з ведення лісового господарства в умовах радіоактивного забруднення", Київ-2008.

2. Дані про ступінь радіоактивного забруднення території об'єкта, який впорядковується, і карту щільності забруднення лісів ^{137}Cs (в $\text{Кі}/\text{км}^2$) лісовпорядна організація одержує у радіологічних службах під час підготовчих робіт. Надалі ці дані знаходять відображення на планово-картографічних матеріалах лісовпорядкування і лісовпорядному проекті об'єкта, що впорядковується.

3. В залежності від ступеня радіоактивного забруднення і його вплив на організм людини, згідно із законом України "Про правовий режим території, яка зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", виділяються зони і підзони.

Таблиця 9. Розподіл лісів з щільністю забруднення ґрунту ^{137}Cs за зонами (підзонами) та регламентуючі заходи

Зона	Під-зона	Щільність забруднення ґрунту ^{137}Cs , $\text{Кі}/\text{км}^2$	Регламентуючі заходи
1	а	15.01-30.00	Контроль за тривалістю робочого часу у випадку проведення термінових лісозахисних робіт.

Зона	Під-зона	Щільність забруднення ґрунту ^{137}Cs , Кі/км ²	Регламентуючі заходи
	б	> 30.00	Розробка спеціального режиму ведення протипожежних, захисних робіт
2	а	5.01-7.00	Обмеження використання паливної та тонкомірної деревини,
	б	7.01-10.00	Обмеження використання лісоматеріалів оброблених, деревини для зберігання харчових продуктів та виробів побутового призначення
	в	10.01-15.00	Обмеження використання деревини для інших цілей
3	а	1.01-2.00	Обмеження використання грибів та деяких лікарських рослин (верескові, брусничні, гречкові)
	б	2.01-5.00	Обмеження використання лікарських та ягідних рослин, сіна лісових сінокосів

Зона 1 - ліси зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 15.01 Кі/км² і вище. Основою для її виділення є необхідність регламентації тривалості робочого дня у випадку проведення термінових лісозахисних робіт.

1а – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 15.01 – 30.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність регламентації тривалості робочого часу при проведенні поточних робіт із захисту лісу.

1б – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs вище 30.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність розробки спеціального режиму праці при виконанні термінових робіт із захисту лісу

Зона 2 – ліси зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 5.01 – 15.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність регламентації продукції деревини. Включає три підзони:

2а – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 5.01-7.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність радіаційного контролю паливних дров та тонкомірної деревини;

2б – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 7.01-10.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність контролю лісоматеріалів оброблених, виробів побутового призначення із деревини, а також виробів, що застосовуються для зберігання харчових продуктів;

2в – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 10.01-15.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність контролю всієї лісової продукції.

У всіх підзонах цієї зони радіологічний контроль деревини проводиться при відведенні ділянок лісу в рубку та перед початком розроблення лісосіки.

Зона 3 - ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 1.01-5.00 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність регламентації використання недеревної продукції лісу та деякої продукції сільського господарства, яка вирощується на садибах працівників лісового господарства та у структурних підрозділах. Включає дві підзони:

3а – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 1.01-2.00 Кі/км². Вимагають жорсткого контролю за використанням дикоростучих їстівних грибів, ягід та лікарських рослин;

3б – ділянки лісу зі щільністю радіоактивного забруднення ґрунту ^{137}Cs 2.1-5.0 Кі/км². Основою для її виділення є необхідність контролю за використанням лікарських рослин, сіна з лісових сіножатей, хвойної лапки.

ІХ. АКТУАЛІЗАЦІЯ МАТЕРІАЛІВ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ

1. Загальні положення

1. Технологія актуалізації матеріалів лісовпорядкування включає такий комплекс робіт:

- створення електронної бази даних “Повидільна таксаційна характеристика земельних ділянок лісового фонду і додаткові відомості до них” та електронної картографічної бази даних;

- щорічне проведення лісотаксаційних робіт на частині площі лісових насаджень, які були охоплені лісогосподарськими заходами, або зазнали пошкодження внаслідок стихійних явищ;

- щорічне внесення в електронні бази даних поточних змін, що відбулися в лісовому фонді в результаті господарської діяльності або стихійних явищ;

- визначення обсягу і місць проведення лісогосподарських заходів та лісокористування на поточний рік і перспективу;

- зміна (актуалізація) таксаційних показників насаджень, пов’язана з їх природним ростом;

- аналіз обсягу, якості і ефективності виконаних лісогосподарських заходів;

- підготовка і видача замовнику актуальної лісооблікової, звітної та проектної документації.

2. На основі функціонування електронної таксаційної бази даних лісовпорядна організація забезпечує щорічний збір та оперативну обробку даних про стан лісового фонду, уточнення обсягу і місць проведення лісогосподарських заходів та лісокористування, аналіз і оцінку якості виконаних робіт.

Ведення електронної картографічної бази даних дає змогу автоматизувати складання планово-картографічних матеріалів (планшетів, планів, карт-схем), а також їхнього оновлення в разі необхідності, розширити їх перелік планово-картографічних матеріалів, видавати їх у потрібному масштабі.

3. У процесі реалізації робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування:

3.1. Територіальний орган Держлісагентства або керівний орган інших лісокористувачів:

- бере участь у розробці і погодженні складу та змісту проектної, облікової і звітної документації, що видається в процесі робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування;

- забезпечує контроль за складанням, використанням і зберіганням первинних облікових документів з ведення лісового господарства;

- розглядає і затверджує основні показники поточного і перспективного планування, надані лісовпорядною організацією, результати перевірки якості лісогосподарських робіт, узагальнені лісовпорядною організацією;

- приймає участь у контролі за якістю лісотаксаційних робіт;

- використовує отриману від лісовпорядкування інформацію при реалізації державної політики в галузі лісового господарства.

3.2. Лісокористувач:

- призначає посадових осіб, які беруть участь у проведенні робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування;
- розглядає результати оцінки виконаних лісогосподарських заходів та основних показників поточного і перспективного планування, надані лісовпорядною організацією;
- контролює хід і повноту усунення виявлених недоліків у веденні лісового господарства та внесення структурними підрозділами змін в матеріали лісовпорядкування і книги обліку;

3.3. Структурні підрозділи лісокористувача (за їх наявності):

- щорічно подають лісовпорядній організації відомості про місця змін в лісовому фонді, що відбулися в результаті лісогосподарської діяльності та стихійних явищ;
- спільно з представниками лісовпорядної організації визначають місця відведення лісосічного фонду, відведення соснових насаджень у підсочування, відведення ділянок в рубки з поліпшення якісного складу лісів, місця лісовідновних заходів;
- забезпечують участь лісової охорони в проведенні натурних лісотаксаційних робіт;
- у встановлені терміни забезпечують усунення виявлених недоліків у веденні лісового господарства;
- постійно і своєчасно вносять необхідні зміни в матеріали базового лісовпорядкування.

3.4. Лісовпорядна організація:

- забезпечує створення та експлуатацію електронної бази даних “Повидільна таксаційна характеристика земельних ділянок лісового фонду і додаткові відомості даних” та електронної картографічної бази даних;
- розробляє нормативно-методичні документи та довідники з ведення бази даних, удосконалює технологію робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування;
- забезпечує розробку і постійне вдосконалення програмного забезпечення для отримання необхідної інформації;
- організовує та проводить технічне навчання із спеціалістами лісовпорядної організації та лісового господарства з експлуатації бази даних;
- щорічно виконує необхідний обсяг лісотаксаційних робіт, здійснює аналіз правильності проведення лісогосподарських заходів;
- у встановлені терміни видає погоджені із замовником документи з лісового фонду, обліково-звітні документи, фонди рубок головного користування, рубок формування й оздоровлення лісів, фонд лісовідновлення і лісорозведення, іншу лісовпорядну документацію, проєкт плану на наступний рік;
- бере участь у визначенні місць відведення лісосік головного користування і рубок з поліпшення якісного складу лісів, контролює правильність їхнього відведення;
- обстежує лісові ділянки, де були допущені неточності під час лісовпорядкування;
- бере участь у технічному прийманні та інвентаризації лісових культур, площ з проведеними заходами сприяння природному поновленню лісів;
- перевіряє правильність переведення лісових культур у вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки;
- проводить за спеціальними програмами актуалізацію таксаційних показників деревостанів на природній ріст, в яких не проводились лісогосподарські заходи;
- аналізує виконання лісовпорядного проєкту в об’єкті і вносить необхідні корективи в проєктні рішення з урахуванням стану лісового фонду;

- оновлює електронні бази даних за результатами господарської діяльності лісогосподарського підприємства;

- вирішує разом з територіальними органом Держлісагентства та лісокористувачами спірні питання, що виникають в процесі проведення польових і камеральних робіт.

4. З прибуттям спеціалістів лісовпорядної організації в об'єкт лісовпорядкування перед початком натурних робіт проводиться технічна нарада за участю зацікавлених сторін, на якій обговорюються обсяг і порядок проведення робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування.

Щорічна технічна нарада за підсумками результатів господарської діяльності за минулий рік проводиться після отримання лісокористувачем відповідного комплексу документів та їх аналізу. На нараді обговорюються недоліки у веденні лісового господарства, намічаються заходи з їхнього покращення.

2. Підготовчі роботи

1. Підготовчі роботи з організації та проведення актуалізації матеріалів лісовпорядкування розподіляються на одноразові, які виконуються в організаційний період переходу на цю технологію, і щорічні, що проводяться перед початком робіт поточного року.

2. До одноразових підготовчих робіт належать:

- підготовка довідкових таблиць і класифікаторів для лісотаксаційних робіт і обробки інформації;

- виготовлення копій планшетів або на їхній основі робочих абрисів, проєктних відомостей;

- проведення технічного навчання із спеціалістами лісовпорядної організації та лісового господарства з експлуатації баз даних і ведення робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування;

- розробка програмного забезпечення для отримання інформації, або вдосконалення (розширення) існуючого комплексу.

Роботи виконуються спеціалістами лісовпорядної організації в процесі проведення підготовчих робіт.

3. При зміні нормативно-правових документів в довідники і класифікатори технологічною службою лісовпорядної організації вносяться відповідні зміни і доповнення.

4. Створення електронної інформаційної бази даних здійснює лісовпорядна організація на основі матеріалів базового лісовпорядкування.

Склад інформаційної бази даних:

- повидільна таксаційна характеристика;

- повидільна картографічна характеристика;

- нормативно-довідкова інформація, необхідна для оновлення бази даних і видачі інформації за запитом.

Склад додаткової інформації може уточнюватися лісокористувачем з урахуванням конкретних місцевих особливостей та умов господарської діяльності.

5. Виготовлення копій планшетів або абрисів здійснюється з оригіналів планшетів базового лісовпорядкування. Виготовлені абрисы зберігаються в картотеках по лісокористувачах, а в їхніх межах – по структурних підрозділах лісокористувача у порядку нумерації кварталів.

б. Щорічні підготовчі роботи, що виконує лісовпорядна організація, складаються із організаційних заходів до виїзду на польові роботи та підготовки польових документів для лісотаксаційних робіт.

Початок польових робіт, кількість і склад спеціалістів лісовпорядної організації для виконання робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування, закріплення об'єктів за спеціалістами, виходячи з сезонних нормативів, визначається наказом керівника лісовпорядної організації, або її структурного підрозділу. Перед виїздом на польові роботи поточного року спеціалісти лісовпорядної отримують з актуальної таксаційної бази даних картки таксації на виділи, які будуть таксуватись.

Картки таксації одержують на основі комплекту документів з плану робіт на поточний рік, що містять перелік виділів, на які необхідно отримати картки таксації.

3. Польові роботи

1. Польові роботи виконуються безпосередньо в об'єктах лісовпорядкування і поділяються на полекамеральні та натурні лісовпорядні роботи.

Однією з особливостей робіт з актуалізації матеріалів лісовпорядкування є відсутність чіткого часового розмежування між польовими і камеральними роботами, що обумовлює певну періодичність перебування спеціалістів лісовпорядної організації в об'єктах. Польовий період складається як з тривалого перебування працівників лісовпорядної організації в об'єктах лісовпорядкування (виконання натурних лісотаксаційних робіт і пов'язаних з ними підготовчих полекамеральних робіт), так і короткотермінових поїздок в об'єкти протягом року (виконання ряду полекамеральних робіт – погодження і збір даних тощо).

2. До складу полекамеральних робіт відносяться підготовчі роботи до проведення натурних лісовпорядних робіт: аналіз якості робіт, виконаних лісокористувачем; складання маршруту натурних лісотаксаційних робіт; погодження з лісокористувачем пропозицій до проекту плану на наступний рік; збір додаткових відомостей.

В картки таксації заносяться лісогосподарські заходи у виділах, де вони були виконані. Зміни в електронну таксаційну та картографічну бази даних вносяться на основі даних технічних і облікових документів лісокористувача з натурального приймання виконаних робіт.

Для виділів, в яких лісогосподарські заходи виконані, але вони не були включені до плану робіт, інформація базового лісовпорядкування заповнюється на чистих бланках карток таксації з наступною таксацією цих ділянок.

Погодження з лісокористувачем пропозицій до проекту плану робіт на наступний рік виконує спеціаліст лісовпорядної організації спільно із спеціалістами лісокористувача шляхом підбору виділів (ділянок) під рубки різних видів та інші лісогосподарські заходи (додаток 19) для остаточного формування проекту плану на наступний рік.

За результатами лісотаксаційних робіт і уточнення меж виділів, що зазнали змін в результаті господарської діяльності, приймання чи передавання земель, стихійних явищ тощо, проводиться збір інформації для внесення змін у картографічну базу даних.

У випадку, коли в результаті господарської діяльності змін зазнала тільки частина виділу, то в його межах створюється нова таксаційна облікова одиниця – підвиділ. Номер підвиділу формується з номера основного виділу і порядкового номера підвиділа, що виокремився з нього.

Для своєчасного оновлення інформаційних баз даних щорічно здійснюється збір наступної інформації за минулий рік:

- приймання нових земельних ділянок до складу лісокористувача і передавання земель із виключенням;
- виділення лісових ділянок іншим організаціям у тимчасове довгострокове користування лісами;
- лісові ділянки, на яких закінчився термін тимчасового користування лісами;
- зміни в категоріях лісів та виділенні особливо захисних лісових ділянок;
- зміни в межах адміністративних районів;
- зміни в ПЛНБ;
- зміни в природно-заповідному фонді.

Зібрані відомості заносяться в зведену відомість додаткової інформації про зміни, що сталися в лісовому фонді об'єкта.

На виділи, що зазнали зазначених змін, заповнюються картки таксації для наступного відображення цих змін у базі даних, а також вносяться, за необхідності, корективи в їхні межі на планшетах.

3. До складу польових робіт входять:

- лісотаксаційні роботи;
- збір інформації про результати лісогосподарської діяльності підприємства;
- відведення лісосік під суцільні рубки (за окремим договором);
- перевірка якості робіт з відведення і таксації лісосічного фонду.

Натурні роботи виконуються у присутності представника лісокористувача.

4. Таксаційні роботи здійснюються відповідно до вимог, викладених у розділі V.

5. Аналіз якості робіт, що виконані лісокористувачем, здійснюється в процесі лісотаксаційних робіт з встановленням оцінки виконаних заходів (задовільно і незадовільно) відповідно до критеріїв, встановлених нормативними документами. Проведення того чи іншого заходу, запас вирубаного деревини, оцінка якості виконання і причина незадовільної оцінки відображаються в картці таксації.

4. Актуалізація матеріалів лісовпорядкування на основі інформації про поточні зміни в лісовому фонді, що надають лісокористувачі

1. Актуалізація матеріалів лісовпорядкування за такої організації робіт передбачає, що всі зміни в лісовому фонді, які відбулися у поточному році внаслідок виконання лісогосподарських заходів, стихійних явищ тощо надають лісокористувачі.

2. Підготовку інформації про поточні зміни в лісовому фонді об'єкта лісовпорядкування здійснює спеціаліст, який пройшов відповідну підготовку та тренінг, і на якого покладається відповідальність за виконання робіт з підготовки поточних змін.

3 Інформація про поточні зміни відображає зміни в площі, запасах деревини і таксаційній характеристиці лісових ділянок. Виготовляються копії кварталів із планшетів лісовпорядкування (М 1:10000) на лісові ділянки, що зазнали змін в межах (площах), а саме: вилучення, приймання та передавання земельних лісових ділянок, проведення лісогосподарських та інших заходів, стихії тощо. На копіях планово-картографічних матеріалів лісові ділянки, межі яких зазнали змін, наносяться червоним кольором, контури сусідніх лісових ділянок наносяться чорним кольором. Основними вимогами до копій планово-картографічних матеріалів є правильність накладання даних інструментальної зйомки і прив'язки лісової ділянки до чітких меж лісового кварталу.

4. Спеціалісти лісовпорядної організації надають відповідну консультативну допомогу, проводять тренінги, приймають участь в семінарах і технічних нарадах, здійснюють відповідний контроль за достовірністю підготовленої інформації, в тому

числі шляхом часткового натурного огляду, здійснюють внесення поточних змін в таксаційну та картографічну бази даних.

З цією метою визначаються спеціалісти лісовпорядної організації, відповідальні за організацію робіт, проведення нарад та тренінгів, приймання матеріалів та контролю за достовірністю підготовки поточних змін.

5. З метою запобігання отримання некоректної інформації під час підготовки матеріалів поточних змін, спеціалісти лісовпорядної організації ведуть методичний супровід і контроль за виконанням встановлених вимог протягом трьох перших років. Контроль здійснюється під час приймання матеріалів поточних змін, а також шляхом натурної таксації лісових ділянок з перевіркою не менше 10 відсотків площі всіх змін, що відбулися в лісовому фонді та відмічених у відповідних формах.

Внесення змін в таксаційну і картографічну бази даних здійснюють спеціалісти лісовпорядної організації.

6. Підставою для відображення інформації про поточні зміни в лісовому фонді є відповідна технічна документація, яка ведеться лісокористувачем, а також безпосередній натурний огляд та опис ділянок лісового фонду, де відбулися такі зміни.

7. Інформація про виконані заходи або про наслідки стихійного лиха подається по окремих виділах або їх частинах. Інформація про проведені заходи або наслідки стихійного лиха записується по кожному виділу.

8. Звітні форми підписують відповідальні особи, що склали та перевірили матеріали. Заповнені форми складаються, нумеруються і підшиваються в папку.

9. Порядок виконання робіт, форми відомостей для заповнення змін таксаційної характеристики та особливості їх заповнення, перелік документів, які видаються за результатами внесення поточних змін в таксаційну й картографічну бази даних викладені в “Методичних рекомендаціях з підготовки інформації для внесення поточних змін в таксаційну та картографічну бази даних лісового фонду лісогосподарських підприємств”

ЧАСТИНА ДРУГА – КАМЕРАЛЬНІ РОБОТИ

Х. ОБРОБКА ЛІСОВПОРЯДНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1. Комп'ютерні програми, що використовуються під час обробки лісовпорядної інформації

1. Лісовпорядна інформація обробляється на персональних комп'ютерах з використанням комплексу прикладного програмного забезпечення.

2. Прикладні програми обробки лісовпорядної інформації та лісовпорядного проектування повинні забезпечувати контроль усієї вхідної інформації, формування вихідних даних у таблицях та проєктних відомостях і відповідати вимогам чинних нормативно-правових актів з ведення лісового господарства і організації лісокористування.

В технічному завданні на розробку програмного забезпечення з отримання лісовпорядної документації наводяться описи алгоритмів.

2. Вимоги до лісовпорядних документів

1. Таблиці та проєктні відомості повинні бути узгоджені з аналогічними показниками і групуваннями, що використовуються у розрахунках, а також за логічними зв'язками між собою. У першу чергу мають бути ув'язані підсумкові дані за категоріями лісів у відомостях поквартальних підсумків розподілу земель

лісогосподарського призначення за категоріями (додаток 20) і поквартальних підсумків загальних запасів ростучої деревини насаджень (додаток 21) до відповідних даних форм № 1 і № 2 державного лісового кадастру. Ці дані є контрольними для всіх інших таблиць і відомостей, які характеризують лісовий фонд, а також для вихідних даних з розрахунку обсягу рубок головного користування.

2. Вихідна текстова документація повинна мати розмір аркуша формату А4.

3. Таксаційний опис та його склад

1. Основним документом, який містить детальну таксаційну характеристику кожного виділу, є таксаційний опис.

У таксаційному описі (додаток 22) для кожного виділу наводяться інформація, яка передбачена для характеристики відповідної категорії земель.

Для деревостанів окрім основних показників таксаційної характеристики, для пристиглих, стиглих і перестійних деревостанів вказується розподіл запасу за складовими породами (для молодняків і середньовікових деревостанів за необхідності), запаси деревини рідколісь, поодиноких дерев, сухостою, захаращеності із зазначенням ліквідної деревини.

2. Таксаційний опис друкується на кожен квартал з послідовним записом таксаційної характеристики виділів, згрупованих за категоріями лісів, і брошуруються в книги по структурних підрозділах. На окремих аркушах вказується зміст і прийняті умовні скорочення до таксаційного опису.

XI. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСОВОГО ФОНДУ

1. Поділ лісів на категорії

1. Поділ загальної площі лісів лісокористувача на категорії здійснюється згідно чинного законодавства. За наявності обґрунтованих підстав, даються пропозиції щодо перегляду існуючого поділу лісів на категорії.

2. Складається карта-схема об'єкта лісовпорядкування з нанесеними на ній відповідними кольорами запропонованих категорій лісів.

2. Господарські частини, господарства та господарські секції

1. Господарська частина – це територіально відокремлена сукупність насаджень та інших категорій лісових ділянок, об'єднаних екологічним і господарським значенням лісів, режимом ведення лісового господарства та лісокористування. Господарські частини організовуються в межах категорій лісів і типів рельєфу.

2. В лісах природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення утворюються такі господарські частини:

- ліси природоохоронного призначення з особливим режимом користування на рівнині;

- ліси природоохоронного призначення з особливим режимом користування в горах.

В рекреаційно-оздоровчих лісах утворюються такі господарські частини:

- рекреаційно-оздоровчі ліси з особливим режимом користування на рівнині;

- рекреаційно-оздоровчі ліси з особливим режимом користування в горах;

- рекреаційно-оздоровчі ліси з обмеженим режимом користування на рівнині;

- рекреаційно-оздоровчі ліси з обмеженим режимом користування в горах.

В захисних лісах утворюються такі господарські частини:

- захисні ліси з особливим режимом користування на рівнині;
- захисні ліси з особливим режимом користування в горах
- захисні ліси з обмеженим режимом користування на рівнині;
- захисні ліси з обмеженим режимом користування в горах.

В експлуатаційних лісах утворюються такі господарські частини:

- експлуатаційні ліси на рівнині;
- експлуатаційні ліси в горах.

3. До господарської частини лісів природоохоронного призначення з особливим режимом користування відносяться: природні заповідники; біосферні заповідники, національні природні і регіональні ландшафтні парки; пам'ятки природи; заповідні лісові урочища, заказники; ліси, що мають наукове або історичне значення, включаючи генетичні резервати.

4. До господарської частини рекреаційно-оздоровчих лісів з особливим режимом користування відносяться: ліси в межах міст, селищ та інших населених пунктів; ліси у межах поясів зон санітарної охорони водних об'єктів; ліси 1 і 2 зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів; лісопаркова частина лісів зеленої зони; рекреаційно-оздоровчі ліси поза межами лісів зелених зон.

До господарської частини рекреаційно-оздоровчих лісів з обмеженим режимом користування відносяться: ліси 3 зони округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів; лісогосподарська частина лісів зеленої зони.

5. До господарської частини захисних лісів з особливим режимом користування відносяться: державні захисні лісові смуги; позахисні лісові смуги; лісові ділянки (смуги лісів), розташовані у смугах відведення каналів, залізниць та автомобільних доріг; протиерозійні ліси.

До господарської частини захисних лісів з обмеженим режимом користування відносяться: лісові ділянки (смуги лісів), які прилягають до смуг відведення залізниць, автомобільних доріг загального користування державного значення; лісові ділянки (смуги лісів) уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів; байрачні ліси та інші захисні ліси.

6. До господарської частини експлуатаційних лісів відносяться експлуатаційні ліси.

7. В господарських частинах експлуатаційних лісів та лісів з обмеженим режимом користування дозволяється проведення рубок головного користування.

8. При організації господарств і господарських секцій виходять з породного складу насаджень, їхньої продуктивності та інших особливостей, що зумовлюють застосування різних нормативів і систем господарських заходів, а також цілей ведення лісового господарства.

В залежності від біологічних особливостей деревних порід, їх розповсюдження та господарського значення формують господарства. Організують такі господарства: хвойне, твердолистяне, м'яколистяне, інших деревних порід і чагарникове.

Кожна господарська секція орієнтована на вирощування деревостанів певних корінних або цільових порід у відповідності до типів лісу на основі заходів, що забезпечують одержання до віку стиглості максимального запасу деревини потрібної товарної структури, найбільш ефективного виконання захисних, оздоровчих та інших корисних функцій лісу.

Підставою для поділу деревостанів однієї деревної породи на кілька господарських секцій може бути значна різниця в продуктивності, віку стиглості, поділ деревостанів на високостовбурні і низькостовбурні, лісорослинні умови Віднесення

деревних порід до господарських секцій в залежності від їх продуктивності та інших ознак приводиться в протоколі першої лісовпорядної наради. Віднесення не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок до тієї чи іншої господарської секції проводиться за цільовою породою, яка найбільше відповідає типу лісу і проектується до лісовідновлення чи лісорозведення.

3. Вік стиглості деревостанів

1. Вік стиглості деревостанів для господарських секцій приймається відповідно до оптимальних віків рубок в лісах України, прийнятих в установленому порядку.

2. Вік стиглості деревостанів визначається виходячи з основного цільового призначення лісів, функцій, які вони виконують, продуктивності, біологічних особливостей деревних порід, природних зон, а також походження (насіenne або вегетативне).

3. Виходячи із встановленого віку стиглості, тривалості класу віку, деревостани розподіляються за групами віку.

Таблиця 10. Розподіл деревостанів за групами віку
(чисельник – вік, років; знаменник – клас віку)

Код віку стиглості	Вік стиглості клас віку	Тривалість класу віку	Групи віку						
			молодняки		середньовікові		прис-тиглі	стиглі	пере-стійні
			I вікової групи	II вікової групи	разом	в тому числі: включені в розрахунок			
10	$\frac{241}{25}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-200}{5-20}$	$\frac{161-200}{16-20}$	$\frac{201-240}{21-24}$	$\frac{241-320}{25-32}$	$\frac{321 i >}{33 i >}$
12	$\frac{201}{21}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-160}{5-16}$	$\frac{121-160}{13-16}$	$\frac{161-200}{17-20}$	$\frac{201-280}{21-28}$	$\frac{281 i >}{29 i >}$
15	$\frac{181}{19}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-160}{5-16}$	$\frac{121-160}{13-16}$	$\frac{161-180}{17-18}$	$\frac{181-220}{19-22}$	$\frac{221 i >}{23 i >}$
16	$\frac{161}{17}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-140}{5-14}$	$\frac{121-140}{13-14}$	$\frac{141-160}{15-16}$	$\frac{161-200}{17-20}$	$\frac{201 i >}{21 i >}$
19	$\frac{151}{16}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-130}{5-13}$	$\frac{111-130}{12-13}$	$\frac{131-150}{14-15}$	$\frac{151-190}{16-19}$	$\frac{191 i >}{20 i >}$
20	$\frac{141}{15}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-120}{5-12}$	$\frac{101-120}{11-12}$	$\frac{121-140}{13-14}$	$\frac{141-180}{15-18}$	$\frac{181 i >}{19 i >}$
23	$\frac{131}{14}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-110}{5-11}$	$\frac{91-110}{10-11}$	$\frac{111-130}{12-13}$	$\frac{131-170}{14-17}$	$\frac{171 i >}{18 i >}$
24	$\frac{121}{13}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-100}{5-10}$	$\frac{81-100}{9-10}$	$\frac{101-120}{11-12}$	$\frac{121-160}{13-16}$	$\frac{161 i >}{17 i >}$
27	$\frac{111}{12}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-90}{5-9}$	$\frac{71-90}{8-9}$	$\frac{91-110}{10-11}$	$\frac{111-150}{12-15}$	$\frac{151 i >}{16 i >}$

Продовження таблиці

Код віку стиглості	Вік стиглості клас віку	Тривалість класу віку	Групи віку						
			молодняки		середньовікові		прис-тиглі	стиглі	пере-стійні
			I вікової групи	II вікової групи	разом	в тому числі: включені в розрахунок			

28	$\frac{101}{11}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-80}{5-8}$	$\frac{61-80}{7-8}$	$\frac{81-100}{9-10}$	$\frac{101-140}{11-14}$	$\frac{141 i >}{15 i >}$
30	$\frac{91}{10}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-80}{3-8}$	$\frac{61-80}{7-8}$	$\frac{81-90}{9}$	$\frac{91-110}{10-11}$	$\frac{111 i >}{12 i >}$
31*	$\frac{91}{10}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-70}{5-7}$	$\frac{61-70}{7}$	$\frac{71-90}{8-9}$	$\frac{91-130}{10-13}$	$\frac{131 i >}{14 i >}$
32*	$\frac{81}{9}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-60}{5-6}$	$\frac{51-60}{6}$	$\frac{61-80}{7-8}$	$\frac{81-120}{9-12}$	$\frac{121 i >}{13 i >}$
34	$\frac{81}{9}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-70}{3-7}$	$\frac{51-70}{6-7}$	$\frac{71-80}{8}$	$\frac{81-100}{9-10}$	$\frac{101 i >}{11 i >}$
35	$\frac{71}{8}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-60}{3-6}$	$\frac{41-60}{5-6}$	$\frac{61-70}{7}$	$\frac{71-90}{8-9}$	$\frac{91 i >}{10 i >}$
36*	$\frac{71}{8}$	10	$\frac{1-20}{1-2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{41-50}{5}$	$\frac{41-50}{5}$	$\frac{51-70}{6-7}$	$\frac{71-110}{8-11}$	$\frac{111 i >}{12 i >}$
37	$\frac{61}{7}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-50}{3-5}$	$\frac{41-50}{5}$	$\frac{51-60}{6}$	$\frac{61-80}{7-8}$	$\frac{81 i >}{9 i >}$
38*	$\frac{61}{7}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{31-40}{4}$	$\frac{41-60}{5-6}$	$\frac{61-100}{7-10}$	$\frac{101 i >}{11 i >}$
39	$\frac{51}{6}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-40}{3-4}$	$\frac{31-40}{4}$	$\frac{41-50}{5}$	$\frac{51-70}{6-7}$	$\frac{71 i >}{8 i >}$
42	$\frac{41}{9}$	5	$\frac{1-10}{1-2}$	$\frac{11-20}{3-4}$	$\frac{21-30}{5-6}$	$\frac{26-30}{6}$	$\frac{31-40}{7-8}$	$\frac{41-60}{9-12}$	$\frac{61 i >}{13 i >}$
43	$\frac{41}{5}$	10	$\frac{1-10}{1}$	$\frac{11-20}{2}$	$\frac{21-30}{3}$	$\frac{21-30}{3}$	$\frac{31-40}{4}$	$\frac{41-60}{5-6}$	$\frac{61 i >}{7 i >}$
44	$\frac{36}{8}$	5	$\frac{1-5}{1}$	$\frac{6-10}{2}$	$\frac{11-30}{3-6}$	$\frac{21-30}{5-6}$	$\frac{31-35}{7}$	$\frac{36-45}{8-9}$	$\frac{46 i >}{10 i >}$
46	$\frac{31}{7}$	5	$\frac{1-5}{1}$	$\frac{6-10}{2}$	$\frac{11-25}{3-5}$	$\frac{21-25}{5}$	$\frac{26-30}{6}$	$\frac{31-40}{7-8}$	$\frac{41 i >}{9 i >}$
47	$\frac{26}{6}$	5	$\frac{1-5}{1}$	$\frac{6-10}{2}$	$\frac{11-20}{3-4}$	$\frac{16-20}{4}$	$\frac{21-25}{5}$	$\frac{26-35}{6-7}$	$\frac{36 i >}{8 i >}$
48	$\frac{21}{5}$	5	$\frac{1-5}{1}$	$\frac{6-10}{2}$	$\frac{11-15}{3}$	$\frac{11-15}{3}$	$\frac{16-20}{4}$	$\frac{21-30}{5-6}$	$\frac{31 i >}{7 i >}$
81	$\frac{3}{3}$	1	$\frac{1}{1}$	-	-	-	$\frac{2}{2}$	$\frac{3-4}{3-4}$	$\frac{5 i >}{5 i >}$

Примітка: *вік рубки головного користування тільки для хвойних та твердолистяних високоствовбурних деревних порід.

4. Таблиці, що характеризують лісовий фонд

1. Характеристика лісового фонду відображається в таких основних таблицях:

- форми державного лісового кадастру;
- поквартальні підсумки розподілу земель лісгосподарського призначення за категоріями;
- поквартальні підсумки загальних запасів ростучої деревини, сухостою та захаращеності;
- загальна характеристика лісового фонду і середні таксаційні показники;
- товарна структура лісосічного фонду;
- таблиці до пояснювальної записки.

2. Документація державного лісового кадастру формується програмним шляхом за формами, визначеними "Інструкцією про порядок ведення державного лісового

кадастру і первинного обліку лісів”, затвердженою наказом Держкомлісгоспу від 01.10.2010 № 298 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 16.12.2010 за №1267/18562, та формами, наведеними в додатках до цих Інструктивно-методичних вказівок.

ХІІ. ПРОЄКТУВАННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ЗАХОДІВ

1. Основні принципи проєктування багатоцільового ведення лісового господарства та лісокористування

1. Проєктування лісокористування спрямовується на забезпечення безперервного, невиснажливого та раціонального користування лісом при збереженні і посиленні водоохоронних, захисних та інших корисних природних властивостей лісів, збереження біорізноманіття.

Провідним принципом проєктування багатоцільового лісокористування є комплексне використання і відтворення всіх корисних властивостей лісу, у тому числі деревної і недеревної продукції, із визначенням видів і обсягу користування.

При проєктуванні рубок головного користування передбачається раціональне використання експлуатаційного фонду, пропорційна експлуатація стиглих деревостанів, не допускаючи надмірних рубок високопродуктивних деревостанів за рахунок малопродуктивних насаджень, менш цінного породного складу і товарності.

2. Проєкт лісокористування розробляється з урахуванням місцевих природних і економічних умов, основного цільового призначення лісів. У лісах, що виконують переважно санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, пріоритетним є використання їх для культурно-оздоровчих і рекреаційних цілей. В експлуатаційних лісах пріоритетним видом лісокористування є заготівля деревини.

В особливо захисних ділянках лісу, а також в категоріях лісів, в яких рубки головного користування не дозволяються, проєктуються рубки формування і оздоровлення лісів у насадженнях, які їх потребують, а також лісовідновні рубки в стиглих і перестійних деревостанах, що втрачають захисні водоохоронні та інші корисні властивості з метою поступового їх оновлення, збереження і посилення корисних та захисних функцій, з відповідними обмеженнями на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду, визначених положеннями для них.

2. Рубки головного користування

1. Проєктування рубок головного користування в гірських лісах Карпат здійснюється відповідно до “Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 № 929.

2. Проєктування рубок головного користування у всіх лісах, крім гірських лісів Карпат, здійснюється відповідно до “Правил рубок головного користування”, затверджених наказом Держкомлісгоспу від 23.12.2009 № 364 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 26.01.2010 за № 85/17380.

3. Планування та проведення заготівлі деревини під час рубок головного користування здійснюється в межах розрахункової лісосіки.

3.1. Розрахункова лісосіка визначається в можливих для експлуатації лісах кожного лісокористувача в межах господарських частин, господарств, господарських секцій і систем рубок.

Розрахункова лісосіка для адміністративно-територіальних одиниць визначається як сума затверджених у встановленому порядку розрахункових лісосік лісокористувачів.

3.2. Обчислення розрахункових лісосік та прийняття оптимальної розрахункової лісосіки, на підставі обчислених, виконується у за відповідною методикою.

3.3. Погодження та затвердження розрахункових лісосік здійснюється згідно з Порядком.

4. Відомість рубок головного користування складаються в рік проведення камеральних робіт з базового лісовпорядкування шляхом нанесення меж майбутніх лісосік за роками на копіях планшетів, або набором ділянок за п'ятиріччями і складанням відомості рубок головного користування.

Набір або нанесення меж лісосік на планшети за роками рубки проводиться у відповідності із схемою транспортного освоєння з дотриманням умов та способів примикання лісосік.

Нанесення меж лісосік та набір лісосік за роками проводиться за системами рубок, у межах затверджених розрахункових лісосік для господарських частин і господарських секцій. Під час набору лісосік за роками допускається відхилення від встановленої розрахункової лісосіки у розмірі до $\pm 5\%$ за запасом.

Під час набору лісосік за роками, в першу чергу повинні включатись виділи, в яких вже відведені лісосіки; соснові насадження, що вийшли із підсочки; недоруби минулих років; пошкоджені насадження, які потребують рубки за станом, а потім перестійні і стиглі деревостани.

Дані набору лісосік заносяться у відомість рубок головного користування (додаток 23). Відомість рубок головного користування разом з лісовпорядковими планшетами, на яких нанесені межі лісосік, є основою планування рубок головного користування.

Запаси лісосічного фонду, набраного на проектний період, розподіляються за породами і класами крупності ділової деревини. Дані про товарну структуру лісосічного фонду наводяться у пояснювальній записці.

3. Рубки формування і оздоровлення лісів

1. Рубки формування і оздоровлення лісів проєктуються у відповідності до "Правил поліпшення якісного складу лісів", затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. №724. Форми відомостей рубок формування і оздоровлення лісів та інших рубок наведені в додатках 24-26.

2. Щорічний обсяг кожного виду рубок догляду за лісом визначається діленням площі насаджень, які потребують відповідного виду догляду, а також об'єму деревини, що підлягає вирубуванню, на термін повторюваності рубок.

Обчислений річний обсяг освітлення і прочищення приймається на 5 перших років проєктного періоду. На друге п'ятиріччя проєктного періоду щорічний обсяг освітлення і прочищення визначається розрахунковим шляхом з урахуванням змін у віковій структурі деревостанів і переведенням до вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок незімкнутих культур та молодняків природного походження згідно прогнозу, а також під час актуалізації матеріалів лісовпорядкування.

Розрахунки рубок догляду виконуються в межах категорій лісів, видів рубок і господарств (хвойні, твердолистяні, м'яколистяні).

Ступінь охоплення насаджень рубками догляду визначається діленням площі насаджень, які призначені в рубки догляду, на площу насаджень у віці рубок.

3. Санітарні рубки проєктуються у відповідності до Санітарних правил в лісах України, виходячи з санітарного стану насаджень.

Обсяг вибіркового санітарного рубки встановлюється за санітарним станом насаджень на рік лісовпорядкування із зазначенням терміну вирубування. На ділянках, де призначені рубки догляду за лісом, вибіркові санітарні рубки окремо не проєктуються.

Період часу, за який повинні бути проведені запроєктовані санітарні рубки, визначається другою лісовпорядною нарадою. Тривалість його може бути від 1 до 3 років, в окремих випадках до 5 років, залежно від обсягу деревини, що підлягає вирубуванню, можливостей її заготівлі та використання. В рекреаційних лісах сухостій і захаращеність має бути вирубана або очищена протягом 1-2 років.

Щорічний обсяг санітарних рубок визначається діленням площі та запасу деревини, яка підлягає вирубці, на встановлений термін проведення.

4. Ліквідація лісосічної та позалісосічної захаращеності проєктується одночасно з іншими лісогосподарськими заходами.

Ліквідація позалісосічної захаращеності як окремий захід проєктується у тому разі, коли проведення інших лісогосподарських заходів не проєктується. Обсяг ліквідної захаращеності на 1 га насадження, при якому проєктується її ліквідація, визначається першою лісовпорядною нарадою.

Ліквідація позалісосічної захаращеності проєктується в першу чергу в лісах, що виконують санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, у захисних смугах уздовж доріг, а також у хвойних лісах усіх категорій.

Визначення терміну ліквідації захаращеності та щорічного обсягу проводиться так само, як і при проєктуванні вибіркового санітарного рубки.

5. При проєктуванні лісовідновних рубок в залежності від конкретних умов проєктуються такі способи розробки лісосік і технології, які негативно не впливають на навколишнє природне середовище та забезпечують створення сприятливих умов для відновлення лісу.

Загальний та щорічний обсяг лісовідновних рубок в розрізі господарств відображається у відповідному розділі пояснювальної записки.

6. Рубки, пов'язані з реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів (далі - реконструктивні рубки) проводяться з метою їх заміни на цільові деревостани та поєднуються із здійсненням заходів пов'язаних із відновленням лісів.

Реконструктивні рубки проєктуються у: чагарниках з недостатнім відновленням головних порід; сильно зріджених молодняках з куртинним розміщенням дерев; молодняках, які за своїм складом не відповідають типам лісу і є малоцінними.

Площа вказаних насаджень включається до фонду реконструкції і відображається у відповідному розділі лісовпорядного проєкту.

7. З інших заходів з формування і оздоровлення лісів проєктуються: догляд за підростом, підліском, узліссям, формою стовбура та крони дерев, прорубування та розчищення кварталних просік, створення протипожежних розривів тощо.

Обсяги деревини, які проєктується заготовити під час розрубання просік, протипожежних розривів, обчислюються виходячи з їхньої ширини, протяжності та запасів деревини на 1 га у виділах, які вони перетинають. Щорічний обсяг цих рубок визначається виходячи із обсягів деревини, що підлягає вирубуванню, і запроєктованих термінів їх проведення.

8. Інші заходи, пов'язані з веденням лісового господарства проєктуються в разі рубки рідколісся, рубки поодиноких дерев, відведення лісосік, рубки модельних дерев, ліквідації захаращеності, будівництва (ремонт) лісових шляхів, рубок догляду в незімкнутих культурах тощо

9. Інші заходи, не пов'язані з веденням лісового господарства, проєктуються в разі розчищення лісових ділянок вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів, розширення (розчищення) існуючих інженерних споруд, охоронних зон, смуг вдовж кордону

10. Інші рубки, не пов'язані з веденням лісового господарства, проєктуються в разі розчищення лісових площ під будівництво гідровузлів, трубопроводів, шляхів, для видобування корисних копалин та здійснення інших робіт.

Способи, обсяг заготівлі деревини під час проведення інших рубок, норми і вимоги щодо їх здійснення визначаються затвердженими в установленому порядку проєктами будівництва та проведення інших робіт.

11. Щорічний можливий обсяг заготівлі деревини від усіх видів рубок визначається в цілому для лісокористувача за категоріями лісів і господарствами. Дається порівняння запроєктованого обсягу заготівлі деревини з досягнутим на рік лісовпорядкування, а також з середньою зміною запасу. Загальний обсяг заготівлі деревини не повинен перевищувати загальну середню зміну запасу, без врахування сухостійного лісу.

4. Заготівля другорядних лісових матеріалів

1. Ділянки соснових насаджень для заготівлі живиці визначаються у відповідності з “Правилами заготівлі живиці в лісах України”, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.1996 р. № 185.

Щорічна площа можливої підсочки соснових насаджень визначається виходячи із десятикратної величини розрахункової лісосіки рубок головного користування для сосни і придатності соснових деревостанів для підсочки.

Набір ділянок у підсочку за роками здійснюється в ув'язці з планом рубок. Ділянки соснових насаджень, придатних для підсочки, заносяться до відомості запроєктованих в підсочку соснових насаджень (додаток 27). На лісовпорядних планшетах вказується рік початку і закінчення підсочки в ділянках, які запідсочені або проєктуються у підсочку.

У пояснювальній записці наводяться зведені дані про фонд підсочки, проєкт підсочки за роками проєктного періоду, терміни підсочки, рекомендовані технологічні схеми підсочки згідно існуючих нормативів. За звітними даними лісокористувача про фактичний середній вихід живиці з 1 га запідсочених насаджень проєктується середньорічний обсяг заготівлі живиці.

2. Необхідність виявлення ресурсів та заготівлі пнів та інших другорядних лісових матеріалів (деревних соків; деревної зелені; лубу; кори дуба, ялини, верби, берези) визначається першою лісовпорядною нарадою. Ділянки, на яких запроєктовано заготівля другорядних лісових матеріалів, заносяться у відомість (додаток 28).

Заготівля пнів, у тому числі і для одержання соснового пневого осмолу, може проєктуватися в місцях, де намічається розкорчування площ під лісові культури, а також в інших випадках, якщо вона не нанесе шкоди лісу.

5. Побічні лісові користування та використання сільськогосподарських угідь

1. З побічних лісових користувань проєктуються: випасання худоби, заготівля сіна на лісових ділянках, заготівля дикоростучих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, лісової підстилки та очерету, розміщення пасік (додатки 29 і 30). Проєктування

побічних лісових користувань здійснюється відповідно до “Порядку спеціального використання лісових ресурсів”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. №76, способами, які не нанесуть шкоди лісу.

2. В пояснювальній записці наводиться існуючий розподіл сільськогосподарських угідь за користувачами, даються рекомендації з підвищення продуктивності орних земель, проєктуються заходи з поліпшення сіножатей.

6. Використання лісів в рекреаційно-оздоровчих та наукових цілях

1. Проєктування використання лісів в рекреаційно-оздоровчих цілях здійснюється з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища і природних ландшафтів та дотримання правил архітектурного планування приміських зон, санітарних вимог, чинних нормативно-методичних документів.

2. У лісах, що використовуються для оздоровлення і відпочинку, проєктні рішення приймаються на основі їхньої комплексної оцінки, яка включає в себе аналіз і оцінку відвідування лісових ділянок, рекреаційної ємності, санітарно-гігієнічного і естетичного значення території, стійкості насаджень і всього природного комплексу до рекреації, ступеня процесів деградації лісових ділянок під дією рекреаційних навантажень.

3. У пояснювальній записці наводиться розподіл території лісів за функціональними зонами і наводиться зведена ландшафтна характеристика в межах кожної зони. Проєктується диференційована за функціональними зонами система заходів з формування породного складу, просторового розміщення лісів і їхньої охорони, захисту і благоустрою території.

4. Заходи з благоустрою території мають підвищувати естетичні властивості ландшафтів, запобігати деградації лісового середовища і створювати сприятливі умови рекреаційного лісокористування.

5. Для використання лісів в наукових цілях можуть виділятися земельні ділянки лісового фонду, на яких частково обмежується, або повністю забороняється, спеціальне використання лісових ресурсів, якщо це суперечить цілям науково-дослідних робіт.

7. Використання лісів для потреб мисливського господарства

1. Використання лісових ресурсів і проведення лісгосподарських заходів у мисливських угіддях повинно здійснюватись з урахуванням збереження сприятливих умов для проживання диких тварин і птахів. Для потреб мисливського господарства можуть виділятися кормові та захисні ділянки, відтворювальні ділянки, проєктуватися заходи, пов'язані з веденням мисливського господарства.

2. Питання мисливської та господарської діяльності цих господарств, які витікають з їхнього цільового призначення, вирішуються під час мисливського упорядкування, яке є самостійним видом робіт, окремо планується і фінансується.

3. Під час упорядкування мисливських угідь проводиться проєктування заходів у відповідності до “Настанови з упорядкування мисливських угідь” (Київ-2002) і складання відповідних проєктних документів та планово-картографічних матеріалів.

4. У випадках коли мисливське упорядкування в об'єкті, що лісовпорядковується, не проводилось у лісовпорядковому проєкті розробляються рекомендації з питань охорони і відтворення мисливської фауни.

8. Відтворення лісів

1. У лісовпорядному проекті на зонально-типологічній основі розробляється комплекс заходів з відтворення лісів. На лісових ділянках, що раніше були вкриті лісовою рослинністю (зруби, згарища, рідколісся, насадження, що загинули, тощо), проектується лісовідновлення, а на землях, що раніше не були зайняті лісом, насамперед непридатних для використання в сільському господарстві або виділених для створення захисних лісових насаджень лінійного типу – лісорозведення.

Комплекс заходів з відтворення лісів, що проектується, спрямовується на відтворення в можливо короткий термін високопродуктивних лісів господарсько-цінними деревними породами, покращення породного складу деревостану і якості деревини, а також на запобігання водної та вітрової ерозії ґрунтів, заболочування, засолення та інших негативних процесів, що погіршують стан природного середовища.

Проектування проводиться у відповідності до “Правил відтворення лісів”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. №303, з урахуванням практичного досвіду та даних аналізу матеріалів обстеження лісових культур і ходу природного поновлення.

2. На основі аналізу стану природного поновлення і ефективності лісовідновних робіт за минулі проектні періоди, наявних матеріалів ґрунтово-лісотипологічних обстежень, підбираються найбільш ефективні методи і способи лісовідновлення та реконструкції насаджень, технологічні схеми та інші нормативні матеріали, проектується господарські заходи з лісовідновлення і лісорозведення.

3. Визначається наявність не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок, на яких відновлення лісу господарсько-цінними деревними породами може бути забезпечене тільки шляхом створення лісових культур, а також наявність нелісових земель, придатних для вирощування лісу і можливих для заліснення.

До лісокультурного фонду включаються ділянки:

- не вкриті лісовою рослинністю, на яких природне поновлення господарсько-цінних порід неможливе або утруднене;
- осушені болота, призначені для створення лісових культур у відповідності із проектами осушення;
- малоцінні і низькоповнотні насадження, намічені до реконструкції шляхом суцільної або часткової (коридорами) рубки та створення лісових культур.

До лісокультурного фонду включаються також лісосіки суцільних рубок, на яких після рубки відновлення лісу господарсько-цінними деревними породами можливе тільки штучним шляхом.

Способи створення лісових культур, обробіток ґрунту, схеми змішування і доповнення культур, тривалість і кратність агротехнічних доглядів приводяться у технологічних схемах, які додаються до таксаційного опису, а в узагальненому вигляді – у пояснювальній записці.

4. Створення лісових культур у порядку реконструкції проектується у малоцінних молодняках і ділянках зайнятих чагарниками, у низькоповнотних і похідних молодняках, що ростуть у невідповідних їм лісорослинних умовах.

5. Природне відновлення господарсько-цінними породами проектується на лісосіках, де ведуться поступові рубки. Після закінчення встановленого терміну відновлювального періоду ділянки, де природне поновлення не відбулося, підлягають відновленню штучним шляхом.

Під природне поновлення проектується також:

- лісові ділянки, на яких створення лісових культур неможливе або недоцільне з технічних і економічних міркувань (площі з високим рівнем радіоактивного забруднення, заболочені зруби або невеликі за площею ділянки);

- зруби деревостанів, де забезпечується успішне вегетативне і насінно-вегетативне поновлення (зруби вільхи, верби, тополі в усіх лісорослинних зонах, а також інших листяних порід у байрачних лісах, вегетативних деревостанах I і II генерації), а вирощені молодняки відповідатимуть цільовому призначенню лісів.

6. Сприяння природному поновленню проєктується на не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянках за наявності умов, що забезпечують його ефективність. На таких ділянках може проєктуватися механізований обробіток (рихлення) ґрунту, огорожування тощо.

На лісосіках проєктного періоду основним заходом з сприяння природному поновленню є збереження (не менше 70%) підросту господарсько-цінних порід під час рубок та догляд за ним. Цей захід проєктується в насадженнях з наявністю необхідної кількості життєздатного підросту господарсько-цінних деревних порід.

7. Ділянки, на яких запроєктовані різні способи відтворення лісів, відносяться до фонду відтворення лісів (додаток 31). У відомості підводяться підсумки за кожним способом відтворення лісу з розподілом за головними породами і технологічними схемами.

Доступні для відтворення лісів піски, яри, солонці, шахтні відвали, кар'єри та інші категорії земель, які не використовуються, заносяться у фонд лісорозведення. В пояснювальній записці даються рекомендації щодо проєктування і будівництва гідротехнічних споруд.

8. Виходячи із запроєктованого обсягу лісовідновних робіт на землях об'єкту, що впорядковується, а також на землях інших користувачів, схем змішування лісових культур, в пояснювальній записці приводиться розрахунок щорічної потреби у садивному матеріалі за породами для створення лісових культур, їхнього доповнення; закладання шкіл та плантацій, а також розрахунок площі посівного і шкільного відділень розсадника та щорічної потреби у насінні.

9. Постійну лісонасінну базу складають лісонасінні плантації, постійні лісонасінні ділянки, плюсові насадження і плюсові дерева, лісові генетичні резервати. Постійна лісонасінна база може бути організована з урахуванням потреби у генетично цінному насінні кількох лісокористувачів, які знаходяться в одному лісонасінному районі.

Якщо постійна лісонасінна база не забезпечує поточної потреби у лісовому насінні, виділяються тимчасові лісонасінні ділянки у стиглих і пристиглих нормальних в селекційному відношенні деревостанах.

Наводиться селекційна оцінка пристиглих, стиглих і перестійних деревостанів, розглядаються можливості використання нормальних насаджень для збору насіння.

На підставі розрахунку потреби у насінні лісових порід визначається необхідна кількість об'єктів лісонасінної бази, їхня розрахункова кількість порівнюється із наявною кількістю на рік лісовпорядкування і проєктуються заходи зі створення і формування нових об'єктів постійної лісонасінної бази. Складається відомість насаджень, що використовуються для збору насіння деревних порід і лісової селекції (додаток 32).

10. Розрахована площа розсадників порівнюється з наявною площею на рік лісовпорядкування. Розробляються пропозиції з розширення, концентрації та спеціалізації розсадників, створення тепличного господарства.

11. Робочі проєкти на створення та реконструкцію лісонасінної бази і розсадників складаються спеціалізованими проєктними організаціями за окремим фінансуванням.

9. Охорона лісів

1. Лісовпорядкуванням передбачаються заходи з охорони лісів від пожеж, незаконних рубок насаджень і дерев, із запобігання порушень устанавленого порядку використання лісових ресурсів та інших порушень, які можуть завдати шкоди лісу. Відповідні заходи проєктуються на основі чинних положень, правил, інструкцій з урахуванням результатів аналізу ведення минулого господарства і натурних обстежень.

2. Клас пожежної небезпеки визначається для кожного виділу за шкалою природної пожежної небезпеки земельних ділянок лісового фонду, яка затверджується в устанавленому порядку.

На основі розподілу виділів за класами пожежної небезпеки на карті-схемі протипожежних заходів відповідними кольорами фарбуються пожежні виділи. Підсумкові дані про розподіл площі об'єкта лісовпорядкування у розрізі структурних підрозділів за класами пожежної небезпеки наводяться у пояснювальній записці.

3. Проєкт охорони лісів від пожеж складається з таких груп заходів:

- поділ території об'єкту за способами виявлення лісових пожеж і боротьби з ними;
- організаційні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки;
- заходи з попередження виникнення пожеж (профілактичні);
- заходи з попередження розповсюдження лісових пожеж і створення сприятливих умов для їх гасіння (обмежувальні);
- будівництво об'єктів протипожежного призначення;
- влаштування і утримання телефонного і радіозв'язку;
- лісівничі заходи з підвищення стійкості лісів до пожеж.

4. Запроєктовані обсяги заходів з протипожежного впорядкування лісів заносяться у відповідну відомість (додаток 33), а зведені дані – до пояснювальної записки. Крім того, основні елементи існуючого і запроєктованого протипожежного впорядкування території об'єкту наносяться умовними знаками на карту-схему протипожежних заходів.

5. На підставі аналізу порушень лісового законодавства, які були відмічені під час таксації, в пояснювальній записці даються рекомендації з посилення охорони лісів. Особлива увага приділяється організації роз'яснювальної роботи і контролю за виконанням встановленого порядку лісокористування, дотримання інших вимог законодавства про охорону тваринного і рослинного світу, попередження самовільних рубок, порушень порядку лісокористування, санітарних правил та інших порушень.

6. Враховуючи існуючий розподіл території лісокористувача (структурного підрозділу) на лісогосподарські ділянки і обходи, територіальні зміни, а також існуючу пожежну небезпеку лісів, характер і обсяги робіт з охорони лісів, які запроєктовані на наступний проєктний період, складається проєкт поділу території лісокористувача (структурного підрозділу) на лісогосподарські ділянки та обходи (додаток 34).

Лісогосподарські ділянки і обходи можуть проєктуватись різної площі, але повинні бути приблизно рівні за складністю охорони лісів і затратами на її здійснення. Проєкт розподілу території лісокористувача (структурного підрозділу) на лісогосподарські ділянки і обходи показується на схемі об'єкта лісовпорядкування в пояснювальній записці.

10. Захист лісів від шкідників і хвороб

1. На підставі даних лісотаксаційних робіт і спеціальних лісопатологічних обстежень, а також даних обліку осередків шкідників та хвороб лісу, які велися

лісокористувачем протягом минулого проектного періоду, складається відомість наявності осередків шкідників, хвороб і пошкоджень лісу (додаток 35). У пояснювальній записці дається загальна оцінка лісопатологічного стану лісів, складається проект лісозахисних заходів. Надаються рекомендації з організації нагляду за шкідниками і хворобами лісу, техногенним забрудненням атмосфери.

2. З метою створення умов, несприятливих для розвитку захворювань і розмноження шкідників, а також попередження пошкодження насаджень дикими тваринами, шкідниками і хворобами проектується організаційно-господарські, винищувальні та профілактичні заходи.

11. Будівництво, пов'язане з лісогосподарською діяльністю

1. Виходячи із забезпеченості об'єкту лісовпорядкування виробничим і житловим фондом, запроєктованих обсягів лісогосподарських робіт, проектується будівництво нових об'єктів (додаток 36). Поряд з цим, передбачається проведення капітального ремонту наявних виробничих і житлових будівель.

2. Враховуючи наявність на території об'єкту мережі лісових автомобільних доріг, даються рекомендації щодо будівництва нових лісових доріг та капітального ремонту існуючих лісових автомобільних доріг.

12. Природоохоронні заходи

1. Виходячи з оцінки екологічного стану лісів, в лісовпорядному проекті розробляються заходи з посилення природоохоронних функцій лісів та ефективного використання лісових ресурсів.

Збереженню біорізноманіття та посиленню природоохоронної ролі лісів повинні сприяти всі запроєктовані лісогосподарські заходи.

Надається екологічне обґрунтування запроєктованих заходів з лісокористування.

2. Надаються пропозиції з виділення захисних зон навколо промислових підприємств, місць тривалого і короткочасного відпочинку та їхнього благоустрою.

3. Визначаються і розробляються лісогосподарські та інші заходи з підвищення санітарно-гігієнічних, ландшафтно-естетичних, водоохоронних, захисних та інших корисних природних властивостей лісу, які позитивно впливають на навколишнє середовище; розробляються рекомендації з підвищення стійкості насаджень, їхньої довговічності, в першу чергу в умовах великих рекреаційних навантажень у місцях масового відпочинку і в районах розміщення промислових підприємств з шкідливими викидами, а також зниження шкідливого впливу цих факторів на лісові екосистеми.

4. В районах розташування промислових підприємств із шкідливими викидами, визначаються зони за ступенем пошкодження насаджень, виявляються запаси сухостійних і дуже ослаблених дерев, даються рекомендації щодо створення насаджень, стійких до шкідливих викидів.

13. Рекомендації щодо осушення надмірно зволжених і заболочених земель

1. Під час лісовпорядних робіт передбачається визначення лісівничої ефективності гідролісомеліоративних робіт, проведених в минулому, і на цій підставі – розробку рекомендацій щодо необхідності освоєння гідролісомеліоративного фонду, а також ремонту і реконструкції існуючих осушувальних систем на території об'єкту.

2. Лісівнича ефективність проведеного осушення і потреба осушувальних систем у ремонті або реконструкції визначається рішенням першої лісовпорядної наради.

Результати дослідження і висновки наводяться в пояснювальній записці. Характеристика існуючої осушувальної мережі, мостів, водопропускних споруд і водоприймачів, а також рекомендовані заходи з їх ремонту і реконструкції наводяться у відомості (додаток 37).

Заходи з реконструкції осушувальної мережі не проєктуються на ділянках, де проведені осушувальні роботи спричинили небажані зміни природних умов.

3. До гідролісомеліоративного фонду не включаються верхові сфагнові болота, які живлять річки; болота з журавлиною, що мають промислове значення; площі для торфодобування; невеликі котловинні ділянки земель, а також відокремлені ділянки заболочених земель, значно віддалені від водоприймачів; заболочені землі і болота природно-заповідного фонду.

У пояснювальній записці дається коротка характеристика гідромеліоративного фонду і рекомендації щодо його освоєння.

14. Екологічний стан лісів

1. В пояснювальній записці наводяться узагальнені дані про санітарний і екологічний стан лісів та їх оцінка.

Дається оцінка екологічного стану лісів на підставі даних лісотаксаційних робіт та інформації природоохоронних органів.

2. Екологічний стан лісів вважається задовільним, якщо шкідливі фактори і джерела шкідливого впливу на ліс носять локальний характер (окремі виділи, квартали, невеликі за площею урочища). Територія, яка зазнала шкідливого впливу, при цьому не повинна перевищувати 30% загальної площі лісового фонду, а розміри загибелі лісів і втрат деревини - до 10% від загального запасу.

Встановлюються джерела і конкретні види господарської діяльності, які негативно вплинули на лісові насадження та навколишнє природне середовище. Визначається наявність прямого і опосередкованого зв'язку між шкідливим впливом виробництва (промислового, сільськогосподарського тощо), господарською діяльністю лісокористувача, дією рекреаційних навантажень, стихійних факторів, що призвели до ослаблення насаджень та ураженням шкідниками і хворобами.

При порушенні екологічної рівноваги в лісових біоценозах встановлюються причини їх виникнення (понаднормативна чисельність копитних тварин, скорочення числа мурашників, гніздувань корисних птахів, антропогенні фактори тощо).

15. Очікувана ефективність запроєктованих лісогосподарських заходів

1. Ефективність запроєктованих заходів оцінюється за змінами в якісному стані лісового фонду і обсягом лісокористування на кінець проєктного періоду.

У пояснювальній записці приводяться відомості про зміни у розподілі загальної площі за основними категоріями земель; у розподілі вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок за панівними породами; у продуктивності лісів і обсязі користування на 1 га лісових ділянок, в тому числі рубок головного користування.

Усі дані про стан лісового фонду приводяться в цілому для об'єкта на початок і кінець проєктного періоду.

2. Показники стану лісового фонду на кінець проєктного періоду визначаються з урахуванням реалізації заходів, що запроєктовані та прийняті другою лісовпорядною нарадою.

ХІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ЛІСОВПОРЯДНОГО ПРОЄКТУВАННЯ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РЕГІОНАЛЬНИХ УМОВ ТА ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІСІВ

1. В гірських лісах

1. Для характеристики гірських лісів і запроєктованих заходів додатково проводиться розподіл вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок і запасів деревини за групами стрімкості схилів.

2. Проєктування систем рубок головного користування, рубок догляду за лісом, санітарних рубок, заходів з лісовідновлення проводиться з урахуванням груп стрімкості схилів та інших особливостей (стійкості ґрунтів проти ерозії, наявності підросту головних порід тощо), згідно вимог чинних правил та настанов.

2. В лісах природно-заповідного фонду

1. Проєкти організації території природних заповідників та охорони їх природних комплексів, біосферних заповідників, а також національних природних парків та регіональних ландшафтних парків розробляються спеціалізованими організаціями за окремою програмою. Лісовпорядною організацією розробляється пояснювальна записка до матеріалів лісовпорядкування, зміст якої та перелік проєктних документів і планово-картографічних матеріалів погоджується з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля). Проєктні документи, планово-картографічні матеріали та пояснювальна записка до матеріалів лісовпорядкування є складовою частиною проєкту організації та охорони природних комплексів відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

2. У випадках, коли в лісовому фонді об'єкту лісовпорядкування є заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, проєктування заходів на їх територіях здійснюється у відповідності до положень для цих об'єктів природно-заповідного фонду.

3. В лісах, закріплених за користувачами мисливських угідь

1. В лісовпорядному проєкті для лісів, закріплених за користувачами мисливських угідь, заходи з охорони та відтворення мисливської фауни розробляються у вигляді рекомендацій на основі чинних нормативно-технічних документів з урахуванням наявних матеріалів та інформації. Наводиться перелік видів мисливської фауни, її загальна чисельність та щільність заселення на 1000 га угідь. На основі інформації, зібраної під час лісотаксаційних робіт, розробляються висновки про вплив диких тварин на стан лісового фонду та визначення ступеня шкоди, що нанесена тваринами лісовому господарству.

Проєктуються заходи з охорони і створення сприятливих умов для проживання мисливської фауни.

2. Під час проєктування лісогосподарських заходів передбачається:

- виділення особливо захисних лісових ділянок навколо місць поселення видів тварин, птахів, занесених до Червоної книги України;
- відмова від створення лісових культур на токовищах тетеруків і глухарів;
- обмеження роботи у місцях гніздування борової дичини і місцях скупчення молодяку диких тварин у весняно-літній період;
- обмеження або заборони застосування отрутохімікатів і мінеральних добрив;

- відмова від створення лісових культур на частині зрубів з численним вегетативним поновленням осики та інших листяних порід.

Лісогосподарська діяльність і лісокористування повинні забезпечувати раціональне поєднання інтересів мисливського та лісового господарства без нанесення шкоди останньому.

4. В лісах, забруднених радіонуклідами

1. Проектування користування лісом та проведення лісогосподарських заходів у лісах з радіаційним забрудненням проводиться з врахуванням зон забруднення, особливостей ведення лісового господарства в них та технологій проведення робіт, викладених у “Рекомендаціях з ведення лісового господарства в умовах радіоактивного забруднення”(Київ – 2008).

2. У пояснювальній записці наводяться відомості про розподіл території об'єкту за щільністю забруднення та обмеження на ведення лісового господарства і лісокористування, які вводяться за зонами забруднення. Виділені зони радіоактивного забруднення наносяться відповідними умовними позначеннями на карти-схеми.

Нелісові землі (сіножаті, рілля, пасовища), забруднені радіоактивним цезієм від 15,1 Кі/км² і вище, переводяться в категорію інших земель, що не використовуються.

3. У ділянках лісу з радіоактивним забрудненням цезієм 10,1-15 Кі/км² згідно рішення першої лісовпорядної наради може обчислюватись розрахункова лісосіка, але вона є резервною і не включається в діючу розрахункову лісосіку.

5. Проектування при ділянковому методі лісовпорядкування

1. Проектування лісогосподарських заходів при ділянковому методі лісовпорядкування проводиться з урахуванням вимог, визначених у підрозділі 2 розділу VII.

2. Об'єктом проектування лісогосподарських заходів при ділянковому методі є постійна господарська ділянка, виділена в межах кварталу, однорідна за природними лісорослинними умовами і родючістю ґрунтів. В межах господарської ділянки проектуються лісогосподарські заходи, направлені на вирощування цільових насаджень, однакових за продуктивністю, складом і формою.

Постійна господарська ділянка є первинною територіальною одиницею, яка може об'єднувати декілька виділів.

3. До переходу на ведення господарства на постійних господарських ділянках потрібен певний час, виділ виступає як тимчасова господарська одиниця, для якої призначаються заходи, що сприяють приведенню його у цільове насадження.

У тих випадках, коли однорідні цільові насадження вже є на всій площі постійної господарської ділянки, або ж на всій її площі наявні однорідні нецільові насадження, які дозволяють проводити в них схожі заходи з переведення їх у цільові, об'єктом господарської дії є вся постійна господарська ділянка.

4. Незалежно від природних і економічних особливостей об'єктів, які впорядковуються за ділянковим методом, мають бути враховані такі основні вимоги:

- об'єднання дрібних виділів у постійні господарські ділянки повинно здійснюватись на основі однакових господарських груп типів лісу (типів лісорослинних умов) і цільових насаджень;

- на постійних господарських ділянках має бути забезпечений єдиний підхід до об'єднання виділів на основі тотожності цільових насаджень, відносної рівності їх віку (різниця не більше 1 класу віку). Допускається приєднання до ділянок стиглих

насаджень, суміжних з ними пристиглих деревостанів, якщо до віку головної рубки їм залишилось не більше 5 років.

5. До цільових відносяться насадження господарсько-цінних деревних порід, які за своїми біологічними властивостями відповідають типу лісорослинних умов, а за складом і повнотою відповідають регіональним програмам вирощування цільових насаджень.

6. Насадження деревних порід, які не відповідають за складом і повнотою регіональним програмам, а також насадження інших деревних порід, які не відповідають типу лісорослинних умов, підлягають заміні насадженнями цільових порід.

7. Характеристика постійної господарської ділянки відображається у спеціальній картці, форма і склад даних якої встановлюються окремими рекомендаціями. В них передбачається такий обов'язковий перелік даних: загальна площа, номери і площі виділів, які входять у господарську ділянку, назва цільового насадження, існуючий склад, цільовий склад, цільова порода, клас віку і вік, клас бонітету існуючий і оптимальний, існуюча і оптимальна повнота, тип ґрунту, положення і рельєф ділянки, види і обсяги запроектованих заходів.

XIV. ДОКУМЕНТИ, ЩО СКЛАДАЮТЬСЯ ПІД ЧАС БАЗОВОГО ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ

1. Документи і матеріали, що складаються під час базового лісовпорядкування

1. Лісовпорядний проєкт, що розробляється за результатами базового лісовпорядкування, складається з пояснювальної записки, таксаційного опису, відомостей запроектованих лісогосподарських заходів, документації державного лісового кадастру і планово-картографічних матеріалів. Перелік, кількість та призначення документів і планово-картографічних матеріалів, наведені у таблицях 11 і 12.

2. Лісовпорядний проєкт складається на проєктний період. При складанні лісовпорядного проєкту керуються Основними положеннями організації та розвитку лісового господарства, рішеннями лісовпорядних і технічних нарад, чинними нормативно-правовими актами в сфері лісового господарства та охорони навколишнього природного середовища.

3. Пояснювальна записка складається за типовою програмою, яка затверджується лісовпорядною організацією за погодженням з Держлісагентством. У пояснювальній записці висвітлюються основні напрямки діяльності та розвитку лісового господарства, дається аналіз і оцінка стану ведення лісового господарства за минулий проєктний період, викладаються основні положення організації та ведення лісового господарства, наводяться кількісні та якісні показники, що характеризують стан лісового фонду, та його динаміку.

Лісогосподарські заходи і обсяг лісокористування проєктуються на зонально-типологічній основі, з врахуванням змін, які відбулися в лісовому фонді, аналізу його стану, відтворення лісів, наявності і особливостей лісокультурного фонду та виконаного обсягу робіт за минулий проєктний період. Проєктуються система заходів з відтворення лісів, догляду за насадженнями, захисту і охорони лісів, розвитку мережі лісових автомобільних доріг, даються рекомендації з виробничого і житлового будівництва. У пояснювальній записці висвітлюється екологічне обґрунтування

лісокористування та інших запроєктованих заходів, оцінюється їхня ефективність за змінами у якісному стані лісового фонду на кінець проектного періоду.

До пояснювальної записки додаються протоколи лісовпорядних і технічних нарад, акти узгодження загальної площі земель об'єкта лісовпорядкування з державними територіальними органами земельних ресурсів адміністративних районів, акт виконання польових лісовпорядних робіт, відомість визначення розрахункових лісосік та інші документи.

4. Крім пояснювальної записки, яка складається в цілому для лісокористувача, для кожного структурного підрозділу складається коротка пояснювальна записка з додатками до неї комплексу проектних відомостей. У пояснювальній записці для структурного підрозділу дається короткий опис його території, особливості лісорослинних умов, стан лісового фонду, наводяться запроєктований обсяг лісогосподарських заходів і надаються основні рекомендації з їхнього проведення.

5. Матеріали лісовпорядного проекту формуються в книги. В книгах матеріали брошуруються у відповідності з таблицями 11 і 12.

6. Лісовпорядні проекти, погоджені та затверджені в установленому порядку, є основою для ведення лісового господарства та здійснення лісокористування.

Реалізація лісовпорядного проекту лісокористувачами здійснюється протягом проектного періоду через поточне планування лісогосподарської діяльності та лісокористування, з урахуванням щорічних змін, які відбуваються в лісовому фонді.

Таблиця 11. Перелік документів і матеріалів, що виготовляються під час базового лісовпорядкування для лісокористувачів, підпорядкованих Держлісагентству.

Найменування матеріалів і документів	Загальна кількість документів, що виготовляються	У тому числі призначаються для				
		лісництва, підрозділу	лісогосподарського підприємства	територіального органу	Держлісагентства	лісовпорядної організації
1. Пояснювальна записка до проекту організації та розвитку лісового господарства	4		1	1	1	1
2. Відомості запроєктованих заходів	2	1	1			
Продовження таблиці						
Найменування матеріалів і документів	Загальна кількість документів, що виготовляються	У тому числі призначаються для				
		лісництва, підрозділу	лісогосподарського підприємства	територіального органу	Держлісагентства	лісовпорядної організації
3. Документація державного лісового кадастру:						
3.1. Лісогосподарського підприємства	2		1	1		
3.2. Лісництва	2	1	1			
4. Таксаційний опис	2	1	1			
5. Відомості поквартальних підсумків площ земель і запасів	2	1	1			

6. Пояснювальна записка по лісництву	1	1				
7. Планшети М:10000	3	1	1			1
8. Плани лісництв: М 1:25000						
8.1. Пофарбовані за панівними породами	2	1	1			
8.2. Пофарбовані за запроєктованими заходами	2	1	1			
8.3. План розміщення ягідників, харчової, лікарської і технічної сировини	2	1	1			
8.4. Плани майстерських діляниць	1	1				
8.5. Плани обходів	1	1				
8.6. Плани нефарбовані	4	2	2			
9. Карти-схеми лісогосподарського підприємства М 1:100000						
9.1. Пофарбовані за панівними породами	4		1	1	1	1
9.2. Пофарбовані за категоріями лісів	3		1	1	1	
9.2. Протипожежних заходів	2		1	1		
9.3. Нефарбовані	10		5	5		
10. Матеріали для шкільних лісництв:						
10.1. Таксаційний опис	1	1				
10.2. Планшети	1	1				
10.3. План шкільного лісництва, пофарбований за панівними породами	1	1				
10.4. Пояснювальна записка	1	1				
11. Матеріали зведеного проєкту організації і розвитку лісового господарства області:						
11.1. Пояснювальна записка	3			1	1	1
11.2. Зведені матеріали з характеристики лісового фонду і сумарні обсяги запроєктованих заходів	3			1	1	1
11.3. Зведені дані державного лісового кадастру:	3			1	1	1
11.4. Карта-схема лісів області М 1:200000	3			1	1	1

- ПРИМІТКИ: 1. План розміщення ягідників, харчової, лікарської і технічної сировини виготовляється для лісогосподарських підприємств, в яких проєктується промисловий збір ягід, плодів, грибів, лікарської, технічної сировини тощо.
2. Додаткові матеріали, крім перелічених в таблиці, можуть бути виготовлені за окремою угодою за кошти замовника.
3. Зведені матеріали з характеристики лісового фонду на рівень територіального органу лісового господарства виготовляються за рахунок окремого фінансування.

Таблиця 12. Перелік лісовпорядних матеріалів, що виготовляються під час базового лісовпорядкування для лісокористувачів інших міністерств і відомств,

Найменування документів і матеріалів	Спеціалізованому	Структурному	Окремо-	Обласному органу	Територіальному органу	Лісовпорядній	Разом
--------------------------------------	------------------	--------------	---------	------------------	------------------------	---------------	-------

	лісого- подар- ському підпри- ємству	підроз- ділу	му лісо- корис- тувачу, власни- ку лісів	управ- ління	Держліс- агентства	орга- нізації	
А. Для спеціалізованих лісогосподарських підприємств (чисельник – для спеціалізованих лісогосподарських підприємств, які організаційно поділені на структурні підрозділи; знаменник – для спеціалізованих лісогосподарських підприємств без поділу на структурні підрозділи)							
1. Пояснювальна записка до проєкту організації і розвитку лісового господарства	$\frac{1}{1}$			$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{4}{4}$
2. Пояснювальна записка по структурному підрозділу	$\frac{1}{-}$	-					$\frac{1}{-}$
3. Таксаційний опис	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{2}{1}$
4. Проєктні відомості	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{2}{1}$
5. Державний лісовий кадастр: – по підприємству – по структурному підрозділу	$\frac{1}{1}$	$\frac{-}{1}$		$\frac{1}{-}$	$\frac{1}{-}$		$\frac{3}{2}$
6. Планшети М:10000	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{2}{1}$
7. Плани лісонасаджень, пофарбовані за панівними породами, М 1:25000	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{2}{1}$
8. Оглядові плани господарських заходів М 1:25000	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{2}{1}$

Продовження таблиці

Найменування документів і матеріалів	Спеціалі- зованому лісогос- подар- ському підпри- ємству	Струк- тур- ному підроз- ділу	Окре- мо- му лісо- корис- тувачу, власни- ку лісів	Облас ному органу управ- ління	Терито- ріальному органу Держліс- агентства	Лісо- впо- рядній орга- нізації	Разом
9. Плани лісонасаджень майстерських ділянок, пофарбовані за панівними породами, М 1:25000	$\frac{-}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{1}{1}$

10. Плани лісонасаджень обходів, пофарбовані за панівними породами, М 1:25000	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{-}$					$\frac{1}{1}$
11. Карти-схеми М 1:50000 - М 1:100000							
11.1. Пофарбовані за панівними породами	$\frac{1}{1}$			$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{1}$		$\frac{3}{3}$
11.2. Пофарбовані за категоріями лісів	$\frac{1}{1}$			$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{1}$		$\frac{3}{3}$
11.3. Нефарбовані	$\frac{10}{10}$					$\frac{1}{1}$	$\frac{11}{11}$
Б. Для окремих лісокористувачів, власників лісів							
1. Пояснювальна записка до проекту організації та розвитку лісового господарства			1	1	1*		3
2. Таксаційний опис			1				1
3. Проектні відомості			1				1
4. Державний лісовий кадастр			1	1	1*	1	4
5. Планшети М 1:10000			1				1
6. Плани лісонасаджень, пофарбовані за панівними породами, М 1:25000			1	1			2
7. Оглядові плани господарських заходів М 1:25000			1				1
8. Плани лісонасаджень майстерських дільниць, пофарбовані за панівними породами, М 1:25000			1				1
9. Плани лісонасаджень обходів, пофарбовані за панівними породами, М 1:25000			1				1

ПРИМІТКИ: 1. Плани лісонасаджень майстерських дільниць або обходів виготовляються за умови, якщо вони організовані на території лісокористувача.

2. Масштаб карти-схеми вибирається в залежності від площі території, на якій розміщений лісокористувач з розрахунку її виготовлення на аркуші формату не більше А0.

3. Документи, позначені * - надаються в електронній формі.

7. За виконанням лісовпорядного проекту здійснюється постійний контроль територіальним органом і Держлісагентством, лісовпорядною організацією під час проведення базового лісовпорядкування та актуалізації матеріалів лісовпорядкування, а також під час авторського нагляду за впровадженням у виробництво лісовпорядного проекту. Під час повторного базового лісовпорядкування інформація щодо реалізації

проекту, якості та ефективності проведених заходів, відхилення від лісовпорядного проекту наводиться у відповідному розділі пояснювальної записки.

2. Розгляд та затвердження лісовпорядних матеріалів

1. Розгляд і затвердження матеріалів лісовпорядкування здійснюється відповідно до Порядку

2. Процедура погодження та затвердження протоколів лісовпорядних та технічних нарад викладені в частині першій Інструктивно-методичних вказівок.

3. Зведений проєкт організації та розвитку лісового господарства

1. При умові проведення в один рік базового лісовпорядкування всіх лісокористувачів, що координуються відповідним територіальним органом Держлісагентства, після затвердження лісовпорядних проєктів користувачів (в термін не більше 2-х років), за умови окремого фінансування, складається зведений проєкт організації та розвитку лісового господарства, який включає зведені дані відомостей і таблиць, що характеризують лісовий фонд, сумарний обсяг запроектованих заходів.

2. Зведений проєкт складається за програмою узгодженою з територіальним органом Держлісагентства. До нього додається схематична карта лісів області, на яку наносяться межі лісокористувачів, їх структурних підрозділів, адміністративних районів, лісові масиви і урочища, квартальна мережа, спеціальне лісове і топографічне навантаження. Карта-схема фарбується за панівними породами і віковими групами. Її масштаб приймається 1:200000, за узгодженням із замовником може виготовлятися в масштабі 1:100000.

4. Виготовлення планово-картографічних матеріалів

1. Планово-картографічні матеріали є складовою частиною лісовпорядного проєкту і виготовляються на кожен об'єкт лісовпорядкування.

2. Методи створення і тиражування планово-картографічних матеріалів під час лісовпорядкування, їх зміст, топографічне навантаження, оформлення, точність виготовлення, система умовних знаків на них регламентуються "Технічними вказівками з виготовлення планово-картографічних матеріалів лісовпорядкування".

XV. АКТУАЛІЗАЦІЯ МАТЕРІАЛІВ ЛІСОВПОРЯДКУВАННЯ

1. Документи, що складаються під час актуалізації матеріалів лісовпорядкування

1. За результатами актуалізації матеріалів лісовпорядкування, використовуючи відповідне програмне забезпечення, виготовляється комплект документів (додатки 38-46) на всі рівні управління лісовим господарством: структурного підрозділу, лісокористувача, територіального органу та Держлісагентства.

2. В комплект документів для лісокористувача і його структурних підрозділів входять відомості і таблиці, які характеризують лісовий фонд (динаміка площі земель

лісогосподарського призначення та запасу деревини за минулий рік та міжпроектний період, відомості поквартальних підсумків площ земель лісогосподарського призначення), форми №1 і №2 державного лісового кадастру.

3. За результатами таксації виділів, в яких в звітному році проведені лісогосподарські заходи, готуються відомості з обсягом та оцінкою виконаних заходів, причинами незадовільного виконання рубок головного користування та рубок формування і оздоровлення лісів, звіти про стан лісових культур, переведення у вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, причини незадовільного стану та загибелі лісових культур, фонд рубок головного користування, фонди рубок догляд та інших рубок формування і оздоровлення лісів, фонди лісовідновлення і лісорозведення.

4. Окремою частиною документів є проєктні відомості, які визначають плани рубок головного користування, рубок формування і оздоровлення лісів поточного року.

5. Підсумковим узагальнюючим документом за результатами актуалізації матеріалів лісовпорядкування є довідка про підсумки впровадження пропозицій лісовпорядкування у виробництво за звітний рік. Вона складається на рівень територіального органу Держлісагентства і містить аналіз діяльності лісокористувачів та висновки про стан лісокористування і відтворення лісів, ведення лісового господарства, загальну характеристику лісового фонду, виконання рубок головного користування та рубок формування і оздоровлення лісів. Форма і склад довідки узгоджується з Держлісагентством.

6. В залежності від способу збору польової інформації (за повною програмою працівниками лісовпорядної організації, чи на основі поточних змін, наданих лісокористувачем) виготовляється відповідні документи

Таблиця 13. Перелік документів, що виготовляються під час актуалізації матеріалів лісовпорядкування

Найменування матеріалів і документів	Загальна кількість документів, що виготовляються	У тому числі призначаються для				
		структурного підприємства	лісокористувача	територіального органу	Держлісагентства	лісовпорядної організації
А. Актуалізація матеріалів лісовпорядкування з виконанням комплексу робіт лісовпорядною організацією						
1. Довідка про підсумки впровадження пропозицій лісовпорядкування у виробництво за 20 рік	3			1	1	1
Продовження таблиці						
Найменування матеріалів і документів	Загальна кількість документів, що виготовляються	У тому числі призначаються для				
		структурного підприємства	лісокористувача	територіального органу	Держлісагентства	лісовпорядної організації
2. Документація державного лісового кадастру (форми № 1 і № 2):						
2.1. Для лісокористувача	1		1			
3. Комплект проєктних відомостей:						

3.1. Аналіз виконаних господарських заходів в минулому році	2	1	1			
3.1. План робіт поточного року	2	1	1			
3.2. Проєкт плану робіт на наступний рік	2	1	1			
4. Відомості поквартальних підсумків площ земель лісогосподарського призначення	1	1				
5. Динаміка площі лісового фонду і запасу деревини за минулий рік та міжобліковий період	1		1			
Б. Актуалізація матеріалів лісовпорядкування на основі надання поточних змін лісокористувачем за результатами господарської діяльності минулого року						
1. Довідка з характеристики та динаміки лісового фонду станом на 01.01.20__ року	3			1	1	1
2. Документація державного лісового кадастру (форми № 1 і № 2)	2		1	1		
3. Динаміка площі лісового фонду і запасу деревини за минулий рік та міжобліковий період	2		1	1		
4. Фонди рубок головного користування і рубок догляду (раз на 3 роки)	2	1	1			

7. Під час актуалізації матеріалів лісовпорядкування планово-картографічні матеріали не складаються, якщо це не передбачено окремою угодою.

2. Порядок розгляду та затвердження документів, виготовлених під час актуалізації матеріалів лісовпорядкування

1. Затвердження матеріалів проводиться на лісовпорядній нараді при територіальному органі Держлісагентства у відповідності до Порядку.

2. В нараді беруть участь представники лісовпорядної організації, лісокористувача та представники інших зацікавлених відомств та організацій.

3. На нараді розглядається інформація щодо основних змін, які сталися в лісовому фонді за від початку проєктного періоду, стан та результати ведення лісового господарства за звітний рік, відповідність виконаних заходів проєкту лісовпорядкування, позитивних і негативних сторін ведення лісового господарства та пропозиції з покращення стану лісового фонду і ведення лісового господарства.

Розглядається також проєктна частина лісовпорядних документів: фонд рубок головного користування, фонд рубок формування і оздоровлення лісів, фонд відтворення лісів, план рубок головного користування та план рубок формування і оздоровлення лісів.

4. При проведенні актуалізації матеріалів лісовпорядкування на основі інформації про поточні зміни в лісовому фонді, що надає лісокористувач:

- лісовпорядна нарада проводиться раз на три роки в рік, коли лісокористувачу надається інформація щодо фонду рубок головного користування та фонду рубок догляду;

- до територіального органу Держлісагентства надаються зведені дані фонду рубок головного користування і фонду рубок догляду.